ਰਹਰਾਸਿ

ਸੋਦਰੁ ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧

੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਸੂਚਨਾ– ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸੋਦਰੁ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਉਪ੍ਰੰਤ ਨੌਂ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਮੁਚਜ ਨੂੰ 'ਰਹਿਰਾਸ' ਆਖਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪਦ 'ਰਹਿਰਾਸ' ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਿਰੇ ਤੇ ਸਿਰਲੇਖ ਵਜੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਯਾ, ਓਂਵ ਇਸੇ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪਦ ਐਉਂ ਆਇਆ ਹੈ:-

ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਹਮਰੀ ਰਹਰਾਸਿ॥ (ਗੂਜਰੀ ਮ: ੪)

ਇਹ ਬਾਣੀ ਸੋਦਰੁ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੋਦਰੁ ਦਾ ਪਾਠ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ੨੭ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਆ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਅਰਥ ਤੇ ਵਯਾਖਯਾ ਆਦਿ ਬੀ ਓਥੇ ਦਿਤੇ ਹੈਨ।

ਸੋਦਰੁ ਦੀ ਬਾਣੀ ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਫੇਰ ਤੀਸਰੀ ਵੇਰ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਜਪੁਜੀ ਤੇ ਰਹਿਰਾਸ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਨਿਤ ਨੇਮ ਦੇ ਪਾਠ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ; ਆਸਾ ਰਾਗ ਵਿਚ ਇਹ ਉਸ ਰਾਗ ਦਾ ਆਰੰਭਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਤ੍ਰੈ ਹੀ ਥਾਈਂ ਪਾਠਾਂ ਵਿਚ ਪਦਾਂ, ਅਖਰਾਂ, ਲਗਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਥੋੜਾ ਥੋੜਾ ਫਰਕ ਹੈ, ਪਰ ਸਮੁਚੀ ਗੱਲ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਰਹਿਰਾਸ ਵਾਲੇ ਪਾਠ ਵਿਚ 'ਤੁਧਨੋ' ਪਦ ਬਹੁਤ ਵੇਰ ਆਯਾ ਹੈ। ਰਹਿਰਾਸ ਵੇਲੇ[1] ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲੋਂ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਆਸਾ ਰਾਗ ਵਿਚ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਗਾਇਨ ਵਿਚ 'ਤੁਧਨੋ' ਪਦ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਇਕ ਸੁਖਦਾਈ ਆਧਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਤਵੱਜੋ ਨੂੰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ। ਆਸਾ ਰਾਗ ਵਾਲੇ ਪਾਠ ਵਿਚ ਬੀ ਤੁਧਨੋ ਪਦ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਥੇ ਬੀ ਰਾਗ ਆਸਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਆਸਾ ਰਾਗ ਵਿਚ ਗਾਇਨ ਤੋਂ ਹੈ। ਪਰ ਜਪੁਜੀ ਦੇ ਪਾਠ ਵਿਚ ਰਾਗ ਆਸਾ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਨਿਤਯ ਦਾ 'ਪਾਠ' ਹੈ; ਪਾਠ ਕਰਦਿਆਂ ਰਾਗ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ।

ਸੋਦਰੁ ਦਾ ਗਾਇਨ ਤੇ ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਪਾਠ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਰੇਕ ਸਿਖ ਨਵੇਕਲੇ ਇਹ ਪਾਠ ਸੰਝਾਂ ਦਾ ਨਿਤਨੇਮ ਜਾਣਕੇ ਬੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਇਸ ਪਾਠ ਦੀ ਮਿਰਯਾਦਾ 'ਸੰਗਤੀ' ਬੀ ਹੈ ਤੇ 'ਸ਼ਖਸੀ' ਬੀ; ਅਰਥਾਤ ਹਰ ਸਿਖ ਦਾ ਆਪਣਾ ਨਿੱਤਨੇਮ ਬੀ ਹੈ ਤੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ ਹੋਣਾ ਸਮੁੱਚੀ ਰਹੁਰੀਤਿ ਬੀ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਜਪੁਜੀ ਮੁੱਕ ਚੁਕੀ ਹੈ ਤੇ ਅਗੋਂ ਰਹਿਰਾਸ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਪੁਜੀ ਵਿਚ 'ਮਹਲਾ' 'ਰਹਾਉ' ਤੇ 'ਘਰ' ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ ਹੋਏ। ਪਰ ਅਗੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਂ ਨੇ ਜਗਾ ਜਗਾ

---

[1] ਆਗਿਆ ਬੀ ਹੈ-ਸੰਝੈ ਸੋਦਰੁ ਗਾਵਣਾ॥ (ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਰ ੬-੩)

ਆਉਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਏਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਦੀ ਵਿਵੇਚਨਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਅਗੋਂ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਆਵੇ।

ਮਹਲੁ, ਮਹਲਾ–ਜਿਸ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ 'ਗੁਰ ਜਜੋਤਿ' ਉਤਰੀ, ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਫਿਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਤਰੀ ਅਰਥਾਤ ਅਗਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪਦ ਅਗੇ ਅੰਕ ਦੇ ਕੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਪਤਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ-ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧ (ਦੇਖੋ ਸ਼ਬਦ ੨ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ)। ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲੁ ੧ (ਦੇਖੋ ਸ਼ਬਦ ੬)। ਇਥੇ ਮਤਲਬ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਲਾ ੫=ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ, ਮਹਲਾ ੯=ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਕ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦਾ ਲੇਖਕ 'ਮਹਲ' ਦਾ ਇਹੋ ਅਰਥ ਲਿਖ ਗਿਆ ਦੱਸੀਦਾ ਹੈ-ਇਕ ਗੁਰੂ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਹਲੂਲ ਕਰਦਾ (=ਉਤਰਦਾ) ਹੈ। ਏਸ ਕਰਕੇ ਮਹੱਲ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ। 'ਮਹਲ', ਪਦ ਅ਼ਰਬੀ ਮੂਲਕ ਹੈ, ਪਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਬੀ ਹੈ (=ਮਹਿਲਾ), ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬੀ ਇਹ ਪਦ ਇਸਤ੍ਰੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ:- **ਮਹਲ ਕੁਚਜੀ ਮੜਵੜੀ ਕਾਲੀ ਮਨਹੁ ਕਸੁਧ॥** (ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਮ: ੫-੧)

ਅਰਬੀ ਵਿਚ 'ਮਹੱਲ' ਨਾਮ ਉਤਰਨੇ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦਾ ਹੈ-ਘਰ, ਮਕਾਨ, ਧੌਲਰ। ਇਸ ਪਦ ਦੇ ਹੋਰ ਅਰਥ ਇਉਂ ਲਿਖੇ ਹਨ-ਮਕਾਨ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਮਰਾ, ਜ਼ਨਾਨਾ ਕਮਰਾ, ਕਿਸੇ ਅਮੀਰ ਘਰ ਦਾ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਦਾ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਹਿੱਸਾ। ਇਲਾਕਾ, ਅਹੁਦਾ, ਦਰਜਾ। ਰਾਜੇ ਯਾ ਅਮੀਰ ਦੀ ਵਹੁਟੀ, ਰਾਣੀ, ਇਸਤ੍ਰੀ। ਵਕਤ, ਮੌਕਾ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਮਹਲਾ' ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ-ਉਤਰਨੇ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਥਾਉਂ ਅਤੇ ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਨਮਿੱਤ ਹੱਲਾ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਪਦ ਦਾ ਅ਼ਰਬੀ ਧਾਤੂ ਹਲ=ਉਤਰਨਾ; ਇਸ ਤੋਂ ਬਣੇ ਪਦ ਮਹੱਲ ਤੇ ਮਹੱਲਾ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ ਅਧਿਕ ਵਾਲਾ ਅਰਥਾਤ ਮਹੱਲ ਤੇ ਮਹੱਲਾ।

ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਲਹਿਜੇ ਵਿਚ ਪਦ ਮਹੱਲ ਅਕਸਰ ਅਧਿਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ 'ਮਹਲ' ਉਚਾਰਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਯਥਾ-ਰਾਜੇ ਦਾ ਮਹ਼ਲ; ਜੋ ਬਹੁ ਬਚਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬੀ ਅਧਿਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾ, ਯਥਾ ਰਾਜਾ ਮਹਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੈ:-

(ਇਕ ਬਚਨ)- **ਖੋਲਿ ਕਿਵਾਰਾ ਮਹਲਿ ਬੁਲਾਇਆ॥** (ਰਾਮ: ਮ: ੫-੧੪)

(ਬਹੁ ਬਚਨ)- **ਮਹਲਾ ਮੰਝਿ ਨਿਵਾਸੁ......॥** (ਵਾਰ ਮਾਝ ਮ: ੧-੨੨)

ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਹੈ। ਉਂਞ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਧਿਕ ਸਮੇਤ-ਮਹੱਲ-ਉਚਾਰਣ ਬੀ ਆਇਆ ਹੈ, ਯਥਾ:- ਤਾ ਸੁਖਿ ਲਹਹਿ ਮਹਲੁ॥ (ਸੋਰਠਿ ਮ: ੧-੨)

ਇੱਥੇ ਉਚਾਰਣ ਹੈ 'ਮਹੱਲ' ਅਧਿਕ ਵਾਲਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਮਹੱਲਾ ਪਦ ਇਕ ਵਚਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬੀ ਪੰਜਾਬੀ ਉਚਾਰਣ ਅਧਿਕ ਸਮੇਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੈਸੇ-ਸਰੀਨਾਂ ਦਾ ਮਹੱਲਾ। ਅਜ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਮਹੱਲਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ।

ਅ਼ਰਬੀ ਵਿਚ ਪਦ ਮਹੱਲ ਪੁਲਿੰਗ ਹੈ ਤੇ 'ਮਹੱਲਾ' ਪਦ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ ਹੈ। ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪਦ ਜਦ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ ਤਾ ਪੁਲਿੰਗ ਹੈ। ਯਥਾ-ਰਾਗੁ ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ਪਹਿਲਾ ੧॥ 'ਪਹਿਲਾ' ਪਦ ਤੋਂ ਸਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ 'ਮਹਲਾ' ਪਦ ਪੁਲਿੰਗ ਹੈ[1]। ਅ਼ਰਬੀ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਪਦ ਹੈ........ ਮਹੱਲਾ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਸਲਾਹਿਆ ਗਿਆ। ਭਾਵ (ਸਰਬ) ਉਪਮਾਂ ਜੋਗ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਦ 'ਮਹਲਾ' ਦਾ ਮੂਲ ਹੋਵੇ: ਸਲਾਹਿਆ ਗਿਆ-ਗੁਰੂ।

---

[1]ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਬੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ 'ਮਹਲਾ ੧' ਨੂੰ 'ਮਹਲਾ ਇਕ' ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਪਰ 'ਮਹਲਾ ਪਹਿਲਾ' ਪੜਨਾ ਹੈ।

ਰਹਾਉ- ਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ ਕਾਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੀਤ ਵਿਚ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਦ, 'ਟੇਕ' ਯਾ 'ਸਥਾਈ' ਯਾ 'ਰਹਾਉ' ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਨਾਲ ਹੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਪਦ ਰਹਾਉ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਪੰਜਾਬੀ ਠੇਠ ਬੋਲੀ ਦਾ ਇਹ ਸੰਗੀਤਕ ਪਦ ਇਹੋ ਅਰਥ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਗੀਤ ਦੇ ਗਾਇਨ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਚਾਰ ਹਿੱਸੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ: ਅਸਥਾਈ, ਸੰਚਾਰੀ, ਅੰਤਰਾ ਤੇ ਭੋਗ। ਪਰ ਆਮ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚ ਦੋ ਹਨ: ਸਥਾਈ ਤੇ ਅੰਤਰਾ। ਅੰਤਰੇ ਦੀ ਹਰ ਤੁਕ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਸਥਾਈ ਦੀ ਤੁਕ ਰਹਿ ਰਹਿਕੇ ਯਾ ਮੁੜ ਮੁੜ ਗਾਵੀਂਦੀ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਹਾਉ ਕਹੀਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਦੋ ਸਥਾਈਆਂ ਦੇ ਗਾਇਨ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਓਥੇ ਕਈ ਥਾਈਂ ਰਹਾਉ ਦੂਜਾ ਤੀਜਾ ਬੀ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਰਹਾਉ ਚਾਹੇ ਗਾਵੇ। ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਛੁਟ ਕਿਤੇ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬੀ ਇਕ ਰਹਾਉ ਆਇਆ ਹੈ ਜੈਸਾ ਕਿ ਰਾਮਕਲੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਦੇ ਅੰਤ ਰਹਾਉ ਦੀ ਤੁਕ ਹੈ:-

(ਵਾਰ ਰਾਮ: ਮ: ੩-੧)

ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹ ਤੂ ਸਚੀ ਨਾਈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਪਉੜੀ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਤੁਕ ਲੈਣੀ ਹੈ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਧ ਗੋਸਟਿ, ਦੱਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰੁ ਤੇ ਸੁਖਮਨੀ ਵਿਚ ਇਕੋ ਇਕ ਰਹਾਉ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਹੈ:-

ਕਿਆ ਭਵੀਐ ਸਚਿ ਸੂਚਾ ਹੋਇ॥
ਸਾਚ ਸਬਦ ਬਿਨੁ ਮੁਕਤਿ ਨ ਕੋਇ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥ (ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ-੧)

ਸੁਣਿ ਪਾਡੇ ਕਿਆ ਲਿਖਹੁ ਜੰਜਾਲਾ॥
ਲਿਖੁ ਰਾਮ ਨਾਮ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗੋਪਾਲਾ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥ (ਦਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰੁ-੧)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾ ਸੁਖਮਨੀ ਵਿਚ ਇਹ ਇਕੋ ਰਹਾਉ ਹੈ:-

ਸੁਖਮਨੀ ਸੁਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਭ ਨਾਮੁ॥
ਭਗਤ ਜਨਾ ਕੈ ਮਨਿ ਬਿਸ੍ਰਾਮੁ॥ ਰਹਾਉ॥ (ਸੁਖਮਨੀ, ੧-੧)

ਸੰਗੀਤਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਰਹਾਉ ਦੇ ੪ ਭੇਦ ਤੇ ਅਗੋਂ ੯੬ ਪ੍ਰਭੇਦ ਹਨ।

ਸੰਗੀਤ ਵਿਦਯਾ ਵਾਲੇ ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਟੇਕ', 'ਸਥਾਈ' ਯਾ 'ਰਹਾਉ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਅੰਤਰੇ ਮਗਰੋਂ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਗੀਤ ਦਾ ਮੁੱਖ ਖਿਆਲ ਯਾ ਸਿੱਧਾਂਤ ਯਾ ਉਸ ਵਿਚ ਗੀਤ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰੀ ਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਅਰਥ ਪੱਖ' ਵਿਚ ਰਹਾਉ ਤੋਂ ਅਰਥ ਚੁਕਿਆਂ ਬਿਵਸਥਾ ਠੀਕ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਯਾ ਇਉਂ ਸਮਝੋ ਕਿ ਮੁੱਖ ਖਿਆਲ ਯਾ ਸਾਰੇ ਭਾਵ ਦੀ ਧੁਰ ਯਾ ਚਮਤਕਾਰ ਰਹਾਉ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਰਹਾਉ ਸੰਗੀਤਕ ਪਦ ਨਹੀਂ ਤੇ ਇਹ ਕੇਵਲ ਅਰਥ ਪੱਖ ਦੀ ਸ਼ੈ ਹੈ, ਯਾ ਇਹ ਨਿਰਾ ਸੰਗੀਤਕ ਪਦ ਹੈ ਤੇ ਕੇਵਲ ਗਾਇਨ ਸੰਬੰਧੀ ਸੈਨਤ ਮਾਤ੍ਰ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ੁਧ ਸੰਗੀਤਕ ਪਦ ਹੈ ਤੇ ਸੰਗੀਤਕ ਰਾਹਨੁਮਾਈ ਇਸ ਵਿਚ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਕਿਉਂ ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਦਯਾ ਵਿਚ ਇਕ ਖ਼ਾਸ ਤੁਕ ਨੂੰ 'ਰਹਾਉ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ? ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਸਾਰੇ ਗੀਤ ਦੀ ਤਾਸੀਰ ਲਈ ਰਹਾਉ ਦੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਭਾਵ ਸਿੱਧਾਂਤ ਅਥਵਾ ਕਾਵਯ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਚਮਤਕਾਰੀ ਕਟਾਖ਼ਯ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅੰਤਰੇ ਦੀ ਹਰ ਤੁਕ ਦੇ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦਾ ਗਾਇਨ ਅੰਤਰੇ ਦੀ ਤਰਜ਼ ਨਾਲੋਂ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸੰਗੀਤਕ ਤਾਸੀਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਨਾਲ ਹੀ ਅਰਥ ਭਾਵ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਭਾਵ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਘਰ- ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਚਉਪਦਿਆਂ, ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਤੇ ਛੰਤਾਂ ਦੇ ਸਿਰੇ ਤੇ ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਇਸ ਸੂਖਮ ਭੇਦ ਦੀ ਵੰਡ ੧੭ ਘਰਾਂ ਤਕ ਗਈ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਕਿ ਆਸਾ ਰਾਗ ਵਿਚ। ਕਈ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਭਗਤ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਦਿਆਂ ਪਰ ਬੀ ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ। ਪਰ ਕਈ ਰਾਗ ਐਸੇ ਬੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਘਰਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੈਸੇ ਕਿ ਗਉੜੀ, ਨਟ, ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ, ਤੁਖਾਰੀ ਆਦਿ। ਲੰਮੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਜੈਸੇ ਕਿ ਸੁਖਮਨੀ, ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ, ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ, ਓਅੰਕਾਰ, ਆਨੰਦ, ਵਾਰਾਂ, ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਆਦਿ ਪਰ ਬੀ ਘਰ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਡਾਕਟਰ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਪਨੀ ਰਚਨਾ 'ਬਾਣੀ ਬਿਉਰਾ' ਵਿਚ 'ਘਰ' ਸਿਰਲੇਖ ਦੀ ਵਯਾਖਯਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ:-

ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ ਜਗਾ ਜਗਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਅਰਥ ਇਸ ਦਾ ਤਾਰ (ਤਾਲ) ਹੈ।

ਘਰ ਪਦ ਦੇ ਅਗੇ ਜੋ ਅੰਗ ਹੋਵੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਝ ਲਵੇ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਉਸ ਤਾਲ ਵਿਚ ਗਾਉਣਾ ਚਾਹੀਏ।

ਕਿਉਂਕਿ ਸੁਰ, ਤਾਲ, ਲਯ, ਅੰਗ, ਨਯਾਸ, ਗ੍ਰਹਿ, ਇਹੋ ਗਲਾਂ ਰਾਗ ਦਾ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸੇ ਲਈ ਜਿੰਨੇ ਜਿੰਨੇ ਤਾਲ ਵਿਚ ਜੋ ਜੋ ਰਾਗ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਵਾ ਬਾਣੀ ਉਚਰੀ ਸੋ ਸੋ ਗਾਉਣੇ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਤਾਲ ਦਾ ਪਤਾ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਨੋਟ-ਤਾਰ, ਤਾਲ, ਘਰ, ਇਕੋ ਹੀ ਗਲ ਹੈ। ਤਾਲ ਦੇ ਭੇਦ ਸੰਗੀਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਲਿਖੇ ਪਏ ਹਨ, ਖੋਜੀ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇਥੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਕਰਣ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਕਰਣ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਹੈ, ਗ੍ਰੰਥ ਇਸੇ ਖੁਲਾਸੇ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਅਸਲ ਮਤਲਬ ਬੇਪਤਾ ਰਹਿ ਜਾਏਗਾ। ਦੇਖਣ ਲਈ ਗ੍ਰੰਥ 'ਸੁਰ ਤਾਲ ਸਮੂਹ', 'ਰਾਗ ਰਤਨਾਕਰ' ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਧਯਾਯ ਅਤੇ 'ਸਰਮਾਇਆ ਇਸ਼ਰਤ' ਆਦਿਕ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਖੁਲਾਸਾ ਹਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

(ਬਾਣੀ ਬਿਉਰਾ ਪੰਨਾ-੧੯)

ਕਈ ਦਾਨੇ 'ਘਰ' ਦੇ ਦੋ ਭਾਵ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਤਾਲ ਤੇ ਦੂਜਾ ਸੁਰ ਤੇ ਮੂਰਛਨਾਂ ਦੇ ਭੇਦ ਕਰਕੇ ਇਕ ਹੀ ਰਾਗ ਦੇ ਸਰਗਮ ਪ੍ਰਸਤਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਗਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹਜ਼ੂਰੀ ਰਾਗੀ ਭਾਈ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਘਰਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਅਪਨੀ ਖੋਜ ਤਾਲ ਦੀਆਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ[1] ਨੂੰ ਹੀ ਲੈਕੇ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ।

(ਸੋ ਦਰੁ ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਥਨ- ਸੋਦਰੁ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮਾਨੋਂ ਆਰਤੀ ਵਾਂਙੂ ਇਕ 'ਹਜ਼ੂਰੀ ਗਾਇਨ' ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ।

ਮੂਲ	ਅਰਥ
ਸੋਦਰੁ ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	ਆਸਾ ਰਾਗ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ 'ਸੋਦਰੁ'।
ਸੋ ਦਰੁ ਤੇਰਾ ਕੇਹਾ ਸੋ ਘਰੁ ਕੇਹਾ ਜਿਤੁ ਬਹਿ ਸਰਬ ਸਮਾਲੇ॥	(ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ!) ਉਹ ਦਰ ਤੇਰਾ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ (ਤੇ) ਉਹ ਘਰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਬੈਠਕੇ (ਤੂੰ) ਸਭ ਦੀ ਸੰਮ੍ਹਾਲ ਕਰਦਾ

[1]ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਗੀਤ ਤੇ ਤਾਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਨਾ ਕਾਲ ਜਿਤਨਾ ਇਕ ਸੁਰ ਦੇ ਉਚਾਰਣ ਵਿੱਚ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਵਾਜੇ ਤੇਰੇ ਨਾਦ ਅਨੇਕ ਅਸੰਖਾ ਕੇਤੇ ਤੇਰੇ ਵਾਵਣਹਾਰੇ॥

ਹੈਂ, (ਜਿਥੇ) ਤੇਰੇ ਅਨੇਕ ਵਾਜੇ, ਅਸੰਖਾਂ ਨਾਦ (ਤੇ) ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਤੇਰੇ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਕੇਤੇ ਤੇਰੇ ਰਾਗ ਪਰੀ ਸਿਉ ਕਹੀਅਹਿ ਕੇਤੇ ਤੇਰੇ ਗਾਵਣਹਾਰੇ॥

ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਤੇਰੇ ਰਾਗ ਰਾਗਣੀਆਂ ਸਣੇ ਦੱਸੀਦੇ ਹਨ, (ਓਹ ਤੇ ਹੋਰ) ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ (ਜੋ ਗਾਉਂ ਰਹੇ ਹਨ)।

ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਪਵਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ ਗਾਵੈ ਰਾਜਾ ਧਰਮੁ ਦੁਆਰੇ॥ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਚਿਤੁ ਗੁਪਤੁ ਲਿਖਿ ਜਾਣਨਿ ਲਿਖਿ ਲਿਖਿ ਧਰਮੁ ਬੀਚਾਰੇ॥

ਪੌਣ ਪਾਣੀ ਤੇ ਅੱਗ ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਧਰਮਰਾਜ (ਤੇਰੇ) ਦੁਆਰੇ ਤੇ ਗਾਉਂ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਚਿਤ੍ਰ ਗੁਪਤ (ਜੋ ਜੀਵ ਦੇ ਕਰਮ) ਲਿਖ ਜਾਣਦੇ ਹਨ (ਅਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਲਿਖਤ (ਪੁਰ) ਧਰਮ ਰਾਜ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂ ਰਹੇ ਹਨ।

ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਈਸਰੁ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇਵੀ ਸੋਹਨਿ ਤੇਰੇ ਸਦਾ ਸਵਾਰੇ॥ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਸਣਿ ਬੈਠੇ ਦੇਵਤਿਆ ਦਰਿ ਨਾਲੇ॥

(ਹੇ ਸਾਈਂ) ਤੈਨੂੰ ਸ਼ਿਵ, ਬ੍ਰਹਮਾ (ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀ ਰੂਪ) ਦੇਵੀਆਂ (ਸਮੇਤ), (ਜੋ) ਤੇਰੇ ਸਦਾ ਦੇ ਸੁਵਾਰੇ ਹੋਏ ਸ਼ੋਭਦੇ ਹਨ, ਗਾਉਂ ਰਹੇ ਹਨ। ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਸਣ (=ਆਪਣੀਆਂ ਰਾਜ ਗੱਦੀਆਂ) ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂ ਰਹੇ ਹਨ ਦਰ ਤੇ ਖੜੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ।

ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਸਿਧ ਸਮਾਧੀ ਅੰਦਰਿ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਸਾਧ ਬੀਚਾਰੇ॥ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਵੀਰ ਕਰਾਰੇ॥ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਪੰਡਿਤ ਪੜਨਿ ਰਖੀਸੁਰ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਵੇਦਾ ਨਾਲੇ॥

ਸਿਧ ਸਮਾਧੀਆਂ ਵਿਚ (ਬੈਠੇ) ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਸਾਧ ਵੀਚਾਰ ਵਿਚ (ਲਗੇ ਹੋਏ) ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀ ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਬਹਾਦਰ ਬੀਰ ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੰਡਤ ਤੇ ਵਡੇ ਰਿਖੀਸ਼ੁਰ ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ (ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ) ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋਏ ਵੇਦਾਂ ਸਮੇਤ ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਮੋਹਣੀਆ ਮਨੁ ਮੋਹਨਿ ਸੁਰਗੁ ਮਛੁ ਪਇਆਲੇ॥ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਰਤਨ ਉਪਾਏ ਤੇਰੇ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਨਾਲੇ॥

ਸੁਰਗ ਲੋਕ, ਮਾਤ ਲੋਕ ਤੇ ਪਾਤਾਲ ਲੋਕ ਦੀਆਂ (ਅਪੱਸਰਾਂ ਜੈਸੀਆਂ) ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਣ ਵਾਲੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੇਰੇ ਉਪਾਏ ਹੋਏ ਰਤਨ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਸਮੇਤ ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂ ਰਹੇ ਹਨ।

ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਜੋਧ ਮਹਾ ਬਲ ਸੂਰਾ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਖਾਣੀ ਚਾਰੇ॥

ਜੋਧੇ, ਮਹਾਂਬਲੀ ਸੂਰਮੇ ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਚਾਰੇ ਖਾਣੀਆਂ ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਖੰਡ ਮੰਡਲ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾ ਕਰਿ ਕਰਿ ਰਖੇ ਤੇਰੇ ਧਾਰੇ॥ ਸੇਈ ਤੁਧਨੋ ਗਾਵਨਿ ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵਨਿ ਰਤੇ ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਰਸਾਲੇ॥ ਹੋਰਿ ਕੇਤੇ ਤੁਧਨੋ ਗਾਵਨਿ ਸੇ ਮੈ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਨਿ

ਖੰਡ, ਮੰਡਲ, ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਤੇਰੇ ਰਚ ਰਚਕੇ ਧਾਰੇ ਹੋਏ ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂ ਰਹੇ ਹਨ। (ਪਰ) ਉਹੋ ਤੈਨੂੰ (ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ) ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਤੈਨੂੰ (ਬੀ) ਭਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਤੇ) ਜੋ (ਆਪ ਬੀ ਤੇਰੇ ਵਿਚ) ਰੱਤੇ ਹੋਏ ਰਸਾਲ ਭਗਤ ਹਨ[1]। ਹੋਰ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਮੈਨੂੰ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਨਾਨਕ (ਕੀ ਯਾ) ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਵੀਚਾਰ ਕਰੇ।

[1] ਏਸ ਤੁਕ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥ ਲਈ ਦੇਖੋ ਜਪੁਜੀ ਵਿਚ ਆਏ ਏਸੇ ਤੁਕ ਦੇ ਅਰਥ।

ਨਾਨਕੁ ਕਿਆ ਬੀਚਾਰੇ॥
ਸੋਈ ਸੋਈ ਸਦਾ ਸਚੁ ਸਾਹਿਬੁ ਸਾਚਾ ਸਾਚੀ ਨਾਈ॥ ਹੈ ਭੀ ਹੋਸੀ ਜਾਇ ਨ ਜਾਸੀ ਰਚਨਾ ਜਿਨਿ ਰਚਾਈ॥ ਰੰਗੀ ਰੰਗੀ ਭਾਤੀ ਕਰਿ ਕਰਿ ਜਿਨਸੀ ਮਾਇਆ ਜਿਨਿ ਉਪਾਈ॥ ਕਰਿ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ਕੀਤਾ ਆਪਣਾ ਜਿਉ ਤਿਸਦੀ ਵਡਿਆਈ॥ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਕਰਸੀ ਫਿਰਿ ਹੁਕਮੁ ਨ ਕਰਣਾ ਜਾਈ॥ ਸੋ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਸਾਹਾ ਪਤਿਸਾਹਿਬੁ ਨਾਨਕ ਰਹਣੁ ਰਜਾਈ॥੧॥

ਉਹੋ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਸਦੀਵ ਸੱਚਾ (ਹੈ), ਉਹੋ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਸੱਚਾ ਮਾਲਕ ਹੈ, (ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ) ਵਡਿਆਈ (ਵੀ) ਸੱਚੀ ਹੈ।

ਜਿਸ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਰਚੀ ਹੈ, (ਉਹ ਆਪ) ਹੁਣ ਹੈ ਤੇ ਹੋਵੇਗਾ ਬੀ, (ਉਹ) ਨਾ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜਾਏਗਾ (ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਨਾਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ)। ਜਿਸ ਨੇ ਰੰਗ ਰੰਗ, ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ, ਜਿਨਸ ਜਿਨਸ ਦੀ ਮਾਯਾ (ਰੂਪ ਰਚਨਾ) ਰਚੀ ਹੈ, (ਉਹ ਕਰਤਾ) ਰਚ ਰਚਕੇ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ (ਸੰਸਾਰ) ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਉਸਦੀ ਵਡਿਆਈ ਨੂੰ (ਸ਼ੋਭਦਾ ਹੈ)। ਜੋ ਕੁਛ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਵੇਗਾ ਸੋਈ (ਉਹ) ਕਰੇਗਾ, ਮੁੜ (ਉਸ ਪਰ) ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ[1]। ਉਹ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਬੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਉਸਦੀ) ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ (ਠੀਕ ਹੈ)॥੧॥

ਵਜਾਖਜਾ- ਜਪੁਜੀ ਵਿਚ ਆ ਚੁਕੀ ਹੈ।

ਨਿਰੁਕ੍ਤ- ਰਹਰਾਸਿ-(ਫ਼ਾ:, ਰਾਹੇ ਰਾਸਤ=) ਸਿੱਧਾ ਰਸਤਾ। (ਅ) ਰਾਹ ਰਵਸ਼, ਮ੍ਰਿਯਾਦਾ। ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟਾਚਾਰ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ:- ਅਰਦਾਸ, ਬੇਨਤੀ। (ਅ) ਮਿਰਯਾਦਾ, (ੲ) ਨਮਸਕਾਰ।

ਆਸਾ-ਰਾਗ ਆਸਾ ਲਈ ਦੇਖੋ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਆਸਾ ਰਾਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਸੰਥਯਾ ਪੋਥੀ ਪੰਜਵੀਂ ਦਾ ਪੰਨਾ ੨੧੯੫)।

ਸੋਦਰੁ-ਉਹ ਦਰਵਾਜ਼ਾ, ਉਹ ਦਰਬਾਰ। ਇਹ ਇਕ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ। ਵਿਆਖਿਆ ਆਦਿ ਲਈ ਦੇਖੋ ਜਪੁਜੀ ਦਾ ਟੀਕਾ, ਪਉੜੀ ੨੭, ਪਿਛੇ ਪੰਨਾ ੧੩੩ ਤੋਂ ੧੪੨।

ਗਾਵਨਿ-ਗਾਵਨਾ, ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ, ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਵਡਿਆਈ ਕਰਨਾ। 'ਗਾਵਨਿ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਤੇਰੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸੁਰਗੁ ਮਛੁ ਪਇਆਲੇ-ਇਸ ਵਿਚ ਜੋ ਅਖੀਰਲੇ ਪਦ ਦੀ ਲਾਂ ਹੈ ਓਹ 'ਵਿਚ' ਯਾ 'ਤੇ' ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸੁਰਗ, ਮਛ, ਪਇਆਲ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਜੋੜ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਦੈਵੀ ਕਰਤਾ ਜੀ ਦਾ ਭਾਵ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਿਤੀ ਇਸੇ ਤੁਕ ਤੋਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਪਾਠ ਹੈ '......ਸੁਰਗਾ ਮਛ ਪਇਆਲੇ॥' ਅਰਥਾਤ-ਸੁਰਗ ਦੀਆਂ, ਮਾਤ ਲੋਕ ਦੀਆਂ ਤੇ ਪਾਤਾਲ ਲੋਕ ਦੀਆ ਮਨ ਮੋਹਣੀਆਂ। ਫਿਰ ਜਦ ਅੱਗੇ ਚਲਕੇ ਕਿਹਾ ਹੈ 'ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਖੰਡ ਮੰਡਲ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾ....' ਤਦ ਸੁਰਗ ਮਛ ਪਾਤਾਲ ਤਾ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤਿ ਆਪੇ ਹੀ ਗਏ।

ਰਤਨ-ਜੌਹਰੀਆਂ ਦੇ ਰਤਨ ੯ ਹਨ: ਹੀਰਾ, ਪੰਨਾ, ਨੀਲਮ, ਪੁਖਰਾਜ, ਲਸਨੀਆਂ,

[1]ਅਥਵਾ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ 'ਫਿਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ' ਜਾ ਸਕਦਾ, ਭਾਵ ਫੇਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਗੋਮੇਦ, ਗੁਲੀ (ਮੌਂਗਾ), ਮੋਤੀ, ਮਾਨਿਕ। ਇਨਾਂ ਤੋਂ ਘਟੀਆ ੮੪ ਸੰਗ ਹੋਰ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵੇਰਵਾ ਦੇਖੋ ਪਿਛੇ ਪੰਨਾ ੬੮ ਤੇ ੧੪੧-੧੪੨।

ਕਰਿ ਕਰਿ ਰਖੇ ਤੇਰੇ ਧਾਰੇ-ਭਾਵ ਜੋ ਤੈਂ ਸਾਜ ਸਾਜ ਕੇ (ਅਪਣੇ ਆਸਰੇ ਤੇ) ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ=ਟੋਰੇ ਹੋਏ ਯਾ ਟਿਕਾਏ ਹੋਏ ਹਨ।

ਪਤਿ ਸਾਹਿਬੁ-ਜਪੁਜੀ ਵਿਚ ਪਾਠ 'ਪਾਤਿ ਸਾਹਿਬੁ' ਹੈ ਤੇ ਏਥੇ ਪਤਿ ਸਾਹਿਬੁ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਕੋ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। (ਫ਼ਾ:) ਪਾਦ=ਤਖ਼ਤ। ਸ਼ਾਹ, ਸਾਹਿਬ=ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਮਾਲਕ। ਜੇ ਪਤਿ ਸਾਹਿਬੁ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਅਰਥ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਬਣੇਗਾ=ਉਹ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਸ਼ਾਹਾਂ ਦੀ ਪਤ ਦਾ ਬੀ ਮਾਲਕ ਹੈ।

(ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਥਨ- ਸਨਮੁਖ ਉਸਤੁਤੀ ਹੈ।

ਮੂਲ	ਅਰਥ
ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧॥	
ਸੁਣਿ ਵਡਾ ਆਖੈ ਸਭੁ ਕੋਇ॥ ਕੇਵਡੁ ਵਡਾ ਡੀਠਾ ਹੋਇ॥ ਕੀਮਤਿ ਪਾਇ ਨ ਕਹਿਆ ਜਾਇ॥ ਕਹਣੈ ਵਾਲੇ ਤੇਰੇ ਰਹੇ ਸਮਾਇ॥੧॥	ਸੁਣ ਕੇ ਵੱਡਾ ਸਭ ਕੋਈ ਕਹਿ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, '(ਪਰ ਤੂੰ) ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਵੱਡਾ ਹੈਂ'' (ਇਸਦਾ ਪਤਾ) ਡਿੱਠਿਆਂ (ਹੀ) ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਨਾ(ਤੇਰੀ) ਕੀਮਤ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਨਾ (ਤੂੰ) ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈਂ[1], (ਪਰ ਤੇਰੇ ਜਸ ਦੇ) ਕਹਿਣੇ ਵਾਲੇ (ਜਸ) ਕਹਿ ਕਹਿ ਕੇ ਤੇਰੇ (ਹੀ ਵਿਚ) ਸਮਾਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ ਪਰ ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)।੧।
ਵਡੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬਾ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰਾ ਗੁਣੀ ਗਹੀਰਾ॥ ਕੋਇ ਨ ਜਾਣੈ ਤੇਰਾ ਕੇਤਾ ਕੇਵਡੁ ਚੀਰਾ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥ ਸਭਿ ਸੁਰਤੀ ਮਿਲਿ ਸੁਰਤਿ ਕਮਾਈ॥ ਸਭ ਕੀਮਤਿ ਮਿਲਿ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ॥ ਗਿਆਨੀ ਧਿਆਨੀ ਗੁਰ ਗੁਰਹਾਈ॥ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈ ਤੇਰੀ ਤਿਲੁ ਵਡਿਆਈ॥੨॥	(ਹੇ) ਮੇਰੇ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬ, ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਤੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ[2]! ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਤੇਰਾ ਕਿੰਨਾ ਤੇ ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਵੱਡਾ ਰਾਜ ਹੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ਸਭ ਸੁਰਤ ਦੇ ਅਭਯਾਸੀਆਂ ਨੇ ਰਲਕੇ ਸੁਰਤ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ, ਸਭ ਕੀਮਤ ਪਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਮੁੱਲ ਪਾਇਆ। ਗਿਆਨੀਆਂ ਧਿਆਨੀਆਂ ਗੁਰੂਆਂ ਤੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ (ਬੀ) ਤੇਰੀ ਤਿਲ ਜਿੰਨੀ ਵਡਿਆਈ ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ।੨।
ਸਭਿ ਸਤ ਸਭਿ ਤਪ ਸਭਿ ਚੰਗਿਆਈਆ॥ ਸਿਧਾ ਪੁਰਖਾ ਕੀਆ ਵਡਿਆਈਆ॥ ਤੁਧੁ ਵਿਣੁ ਸਿਧੀ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਈਆ॥ ਕਰਮਿ ਮਿਲੈ ਨਾਹੀ ਠਾਕਿ ਰਹਾਈਆ॥੩॥	ਸਾਰੇ ਸਤ, ਸਾਰੇ ਤਪ, ਸਾਰੀਆਂ ਚੰਗਿਆਈਆਂ (ਅਤੇ) ਸਿੱਧਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ (ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਸਿੱਧੀ ਤੈਥੋਂ ਬਾਝ[3] ਕਿਸੇ ਨੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। (ਤੇਰੀ ਹੀ) ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, (ਤੇ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ) ਠਾਕੀਆਂ ਨਹੀਂ ਰੁਕ ਸਕਦੀਆਂ[4]॥੩॥

[1] ਜਾਂ ਕੀਮਤ ਪਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।
[2] ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋਸ਼। [3] ਭਾਵ ਤੇਰੀ ਮਿਹਰ ਬਿਨਾ।
[4] (ਅਥਵਾ ਤੇਰੇ) ਕਰਮ (ਕਿਰਪਾ) ਕਰਕੇ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਠਾਕੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਆਖਣ ਵਾਲਾ ਕਿਆ ਵੇਚਾਰਾ॥ ਸਿਫਤੀ ਭਰੇ ਤੇਰੇ ਭੰਡਾਰਾ॥ ਜਿਸੁ ਤੂ ਦੇਹਿ ਤਿਸੈ ਕਿਆ ਚਾਰਾ॥ ਨਾਨਕ ਸਚੁ ਸਵਾਰਣ ਹਾਰਾ॥੪॥੨॥	ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ ਕੌਣ ਵਿਚਾਰਾ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਤਾਂ ਸਿਫਤਾਂ ਨਾਲ ਭੰਡਾਰੇ ਭਰੇ (ਪਏ ਹਨ)। ਜਿਸਨੂੰ ਤੂੰ ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ (ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ) ਕੋਈ ਉਸ ਦੇ (ਆਪਣੇ) ਚਾਰੇ ਕਰਨੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ[1]। (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) (ਤੂੰ) ਸਚ ਹੈਂ (ਤੇ ਸਭ ਦਾ) ਸਵਾਰਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ॥੪॥੨॥

ਵਜਾਖਜਾ- ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਇਕ ਕੀਮਤੀ ਭੇਦ ਖੁਹਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਬੀ ਬੇਅੰਤ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆ ਸਿਫਤਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਦਬੰਦੀ ਵਿਚ ਹਨ, ਮਿਤ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਅਪਣਾ ਮਾਰਗ ਵਿਸਮਾਦ ਦਾ ਦੱਸਦੇ ਹੋ ਤੇ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਵਿਸਮਾਦ ਕਿਵੇਂ ਉਪਜਦਾ ਹੈ? ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜੋ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਰਨੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਬੇਅੰਤ ਦਾ ਅੰਤ ਪਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਕਥਨ ਨਾਲ ਉਸ ਵਿਚ ਸਮਾਉਣ ਵਾਸਤੇ। ਸਮੁੰਦਰ ਤਕ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਲੈਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦਾ ਸੁਖ ਲੈਣ ਲਈ।

ਅੰਕ ੧ ਜੋ ਲੋਕ ਵਡਾ ਵਡਾ ਆਖਦੇ ਹਨ ਸਾਈਂ ਨੂੰ, ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਕੋਈ ਦੇਖਕੇ ਕਹੇ ਤਾਂ ਠੀਕ ਕਹਿਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਮਾਮੂਲੀ ਨੈਣਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਗਜਾਨ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਦੇਖਣਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਖਜਾਤਕਾਰਤਾ ਨਾਲ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਮੁੱਲਾਂ ਮੁਨਾਰੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਰੋਜ਼ 'ਅੱਲਾਹੂ ਅਕਬਰ' ਆਖਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਵੇਖ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਨਿਜ ਤਜਰਬਾ ਨਹੀਂ। ਹਾਂ ਜੋ ਨਾਮ ਜਪਕੇ, ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਵਿਸਮਾਦੀ ਝਲਕੇ ਨਾਲ ਕਦੇ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਦੇਖਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ:-

ਬੀਰ ਜਿਨਿ ਦੀਆ ਪਲੀਤਾ ਤਿਨਿ ਤੈਸੀ ਝਲ ਦੇਖੀ॥ (ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ-੪੭)

ਬਾਵਜੂਦ ਏਸ ਝਲਕਾ ਦੇਖਣ ਦੇ ਉਹ ਸਾਂਗੋ ਪਾਂਗ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਗਜਾਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਐਉਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਪਦਾਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਹੈ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਨਹੀਂ।

ਅੰਕ ੨ ਵਿਚ ਸੁਰਤੇ, ਕੀਮਤਾਂ ਪਾਨ ਵਾਲੇ, ਗਜਾਨੀ, ਧਿਆਨੀ ਸਾਰੇ ਗਿਣਕੇ ਦੱਸੇ ਹਨ ਕਿ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਅੰਤ ਤਾਂ ਕੀ, ਥੋੜੀ ਬੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ।

ਅੰਕ ੩-੪ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਭ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਤੇਰੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਪਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਰਨੀ ਜੋ ਤੇਰੇ ਸ਼ਰਣ ਸਮਾਉਣ ਲਈ ਕਰੀਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਬੀ ਤੇਰੀ ਦਾਤ ਹੈ।

ਨਿਰੁਕ੍ਤ- ਚੀਰਾ-ਹੱਦ (ਦੇਖੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋਸ਼)। ਹੱਦ ਬੰਨਾ। (ਅ) ਫ਼ਾ:, ਚੀਰਾ=ਗ਼ਲਬਾ ਖਾਣਾ, ਭਾਵ ਬਲ, ਵਸੀਕਾਰ। (ੲ) ਸੰਸ:, ਚੀਰ=ਕਪੜਾ, ਲਿਖਣਾ ਭਾਵ ਦਫਤਰ।

ਰਹਾਉ-ਦੇਖੋ ਪਿਛੇ ਪੰਨਾ ੧੯੧ ਪਰ।

ਕੀਮਤਿ-(ਅ਼:=ਕ਼ੀਮਤ) ਮੁੱਲ। ਮੁੱਲ ਪਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮੁੱਲ ਪਾਇਆ।

(ਅ) ਐਉਂ ਬੀ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ: ਸਭ ਸੁਤੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕੀਤਾ।

(ੲ) ਸਭ ਸੁਰਤੀਆਂ ਨੇ ਮਿਲਕੇ ਸੁਰਤ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤ

[1](ਅਥਵਾ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੀਹ ਚਾਰਾ ਚਲ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕਮ+ਆਈ=ਨਜੂਨ ਨਿਕਲੀ। ਸਭ ਕੀਮਤੀਆਂ ਨੇ ਕੀਮਤ ਪਾਈ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਐਸਾ ਕਰਨੇ ਨੇ ਕੀ+ਮਤ=ਕੀ ਬੁੱਧੀ ਪਾਈ? ਭਾਵ ਕੁਛ ਨਾ।

ਗੁਰ ਗੁਰ ਹਾਈ–ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਗੁਰੂਆਂ ਤੋਂ। ਗੁਰ ਹਾਈ, ਤ੍ਰਿਤੀਆ ਬਹੁ ਵਚਨ ਹੈ ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ। (ਅ) ਦਾਨੇ ਗੁਰ ਹਾਈ ਦਾ 'ਗੁਰ ਭਾਈਆਂ' ਬੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ।

(ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਥਨ– ਪਿਛਲੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਰਨੇ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਹੁਣ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ 'ਨਾਮ' ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਲਗੇ ਹਨ।

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਦੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਕਿਉਂ ਲਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਸੋ ਏਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਹੈ।

ਮੂਲ	ਅਰਥ
ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧॥	
ਆਖਾ ਜੀਵਾ ਵਿਸਰੈ ਮਰਿ ਜਾਉ॥ ਆਖਣਿ ਅਉਖਾ ਸਾਚਾ ਨਾਉ॥ ਸਾਚੇ ਨਾਮ ਕੀ ਲਾਗੈ ਭੂਖ॥ ਉਤੁ ਭੂਖੈ ਖਾਇ ਚਲੀਅਹਿ ਦੂਖ॥੧॥	(ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ) ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੀਉਂਦਾ ਹਾਂ (ਜੇ ਨਾਮ) ਵਿੱਸਰੇ (ਤਦ) ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। (ਪਰੰਤੂ ਇਹ) ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਲੈਣਾ ਔਖਾ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਦੀ ਭੁੱਖ ਅਰਥਾਤ ਸ਼ੌਕ ਲਗੇ ਬਿਨ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ)। (ਜੇ) ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਭੁੱਖ ਲੱਗ ਪਵੇ (ਤਦ) ਉਸ ਭੁੱਖ ਨਾਲ (ਨਾਮ ਜਪੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਹੋਰ) ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਖਾ ਲਈਦਾ ਹੈ[1]।੧।
ਸੋ ਕਿਉ ਵਿਸਰੈ ਮੇਰੀ ਮਾਇ॥ ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਸਾਚੈ ਨਾਇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥	ਹੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ! ਉਹ ਕਿਉਂ ਵਿਸਰੇ ? (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮੇਰਾ) ਮਾਲਕ (ਆਪ) ਸੱਚਾ ਹੈ, (ਤੇ) ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਵਾਲਾ ਹੈ[2]॥੧॥ ਰਹਾਉ॥
ਸਾਚੇ ਨਾਮ ਕੀ ਤਿਲ ਵਡਿਆਈ॥ ਆਖਿ ਥਕੇ ਕੀਮਤਿ ਨਹੀ ਪਾਈ॥ ਜੇ ਸਭਿ ਮਿਲਿ ਕੈ ਆਖਣ ਪਾਹਿ॥ ਵਡਾ ਨ ਹੋਵੈ ਘਾਟਿ ਨ ਜਾਇ॥੨॥	ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ (ਕਈ ਲੋਕ) ਆਖ ਆਖ ਕੇ ਥੱਕ ਗਏ (ਪਰ) ਤਿਲ ਜਿੰਨੀ (ਦਾ ਬੀ) ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ। ਜੇ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ (ਬੀ) ਆਖਣ (ਲੱਗ) ਪੈਣ, (ਤਦ ਬੀ ਓਹ) ਨਾ ਵੱਡਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਨਾ ਘਟ ਜਾਏਗਾ। (ਭਾਵ ਵਡਿਆਈ ਅਪਨੀ ਕਲਯਾਣ ਨਮਿੱਤ ਕਰਨੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਅੰਤ ਲੈਣ ਲਈ, ਜੋ ਮਿਤ ਵਾਲਾ ਅਮਿਤ ਦਾ ਲੈ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।)।੨।
ਨਾ ਓਹੁ ਮਰੈ ਨ ਹੋਵੈ ਸੋਗੁ॥ ਦੇਦਾ ਰਹੈ ਨ ਚੂਕੈ ਭੋਗੁ॥	ਨਾ ਤਾਂ ਉਹ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਮਰਦਾ ਹੈ, ਨਾ (ਉਸਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਮਰਨੇ ਦਾ) ਸੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ[3] (ਉਹ ਦਾਤਾਂ) ਦੇਂਦਾ

---

[1] ਭਾਵ ਉਸ ਭੁੱਖ ਦੇ ਲੱਗਿਆ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਭੋਜਨ ਖਾਈਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਜੀਵ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
(ਅ) ਖਾਇ+ਚ+ਲੀਅਹਿ+ਦੁਖ=ਪੁਨਾ ਖਾ ਲਈਦੇ ਹਨ ਦੁੱਖ ਭਾਵ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

[2] ਅਥਵਾ, ਸੱਚਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਹਿਬ (ਤੇ ਮੈਂ ਉਸਦੇ) ਸੱਚੇ ਨਾਉਂ ਨੂੰ (ਲਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ)।

[3] ਐਉਂ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਨਾ ਉਹ ਮਰਦਾ ਹੈ ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਣੁ ਏਹੋ ਹੋਰੁ ਨਾਹੀ ਕੋਇ॥ ਨਾ ਕੋ ਹੋਆ ਨਾ ਕੋ ਹੋਇ॥੩॥	ਰਹਿੰਦਾ ਹੇ (ਅਰ ਉਸਦਾ ਬਖਸ਼ਿਆ) ਭੋਗ[੧] ਮੁੱਕਦਾ ਨਹੀਂ। (ਉਸਦਾ ਖਾਸ) ਗੁਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ) ਹੋਰ (ਉਸ ਵਰਗਾ) ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਹੋਵੇਗਾ॥੩॥
ਜੇਵਡ ਆਪਿ ਤੇਵਡ ਤੇਰੀ ਦਾਤਿ॥ ਜਿਨਿ ਦਿਨੁ ਕਰਿਕੈ ਕੀਤੀ ਰਾਤਿ॥ ਖਸਮੁ ਵਿਸਾਰਹਿ ਤੇ ਕਮਜਾਤਿ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਵੈ ਬਾਝੁ ਸੁਨਾਤਿ॥੪॥੩॥	ਜਿੱਡਾ ਵੱਡਾ (ਤੂੰ) ਆਪ ਹੈਂ, ਉਡੀ ਵੱਡੀ ਤੇਰੀ ਦਾਤ ਹੈ[੨], (ਤੂੰ), ਜਿਸਨੇ ਦਿਨ ਬਣਾਕੇ (ਨਾਲ) ਰਾਤ[੩] ਬਣਾਈ ਹੈ (ਉਸ) ਮਾਲਕ ਨੂੰ (ਜੋ) ਵਿਸਾਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕਮਜਾਤ[੪] ਹੈਨ। (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਕਿ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਹ ਨੀਚ[੫] ਹੈਨ॥੪॥੩॥

ਵਜਾਖਜਾ–ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਵਿਚ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੀ, ਵਿਸਮਾਦ ਮਾਰਗ ਦੇ ਰਾਹੀ ਇਨਾਂ ਦੋ ਖੰਭਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਬਿਹੰਗਮ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਉੱਡਦੇ ਹਨ।

ਅੰਕ ੧ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਮ ਨਾਲ ਅਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਅਵਿਛੜ ਹਾਲਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਮੇਰਾ ਜੀਵਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਸ ਬਿਨਾ ਜੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਨਾਮ ਆਖਣਾ' ਬੜੀ ਸੌਖੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਫ਼ੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਔਖੀ ਕਾਰ ਹੈ, ਜਿੰਨੀ ਸੌਖੀ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ ਉੱਨੀ ਸੌਖੀ ਨਹੀਂ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਔਖੀ ਕਾਰ ਕਦੋਂ ਪਜਾਰੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ ਦੀ ਭੁਖ ਲਗੇ ਤਾ ਉਸ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਦੁਖ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਲੁਪਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਭੁੱਖ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਲੱਭੀਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਲੱਭਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੀਕੂੰ ਭੁੱਖਾ ਪਜਾਰ ਨਾਲ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਇਹ ਨਾਮ ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ ਜਪਣ ਸਿਮਰਣ ਲਗ ਜਾਈਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਨਾਮ ਜੀਵਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਖਾਧੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਯਾ ਮਿੱਠੇ ਕਰਕੇ ਝੱਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬ੍ਰਿਤੀ ਸੁਖ ਸਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਦੁਖ ਤੇ ਸੰਤਾਪ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ: –

ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਦੁਖੁ ਨ ਸੰਤਾਪੈ॥ (ਸੁਖਮਨੀ, ੧-੨)

ਨਾਮ ਤੇ ਨਾਮੀ ਦੀ ਵਾਂਛਾ (ਲਗਨ ਯਾ ਸ਼ੌਕ) ਬਾਬਤ ਪੰਜਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ:-

ਜਿਸੁ ਜਨ ਕਉ ਪ੍ਰਭ ਦਰਸ ਪਿਆਸਾ॥
ਨਾਨਕ ਤਾ ਕੈ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਸਾ॥' (ਸੁਖਮਨੀ, ੩-੫)

ਰਹਾਉ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ 'ਸਤਜ ਸਰੂਪ' ਹੈ। ਉਹ ਆਪ ਸਤਜ ਹੈ, ਸਤਜ ਦਾ ਨਾਮ ਬੀ ਸਤਜ ਹੈ, ਹੋਰ ਜਿਤਨੇ ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਪਜਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਹਨ ਸਭ ਅਸਤਜ ਹਨ, ਨਾਸ਼ਮਾਨ

---

[੧] ਭਾਵ ਉਸ ਦੇ ਨਾ ਮਰਨੇ ਕਰਕੇ, ਉਸਦੇ ਸਦਾ ਦਾਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਰ ਉਸ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਅਮੁੱਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਪਾਸਕ ਨੂੰ ਸੋਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਭੋਗੁ=ਜੋ ਭੋਗਿਆ ਜਾਏ, ਖਾਧਾ ਜਾਏ, ਵਰਤਿਆ ਜਾਏ।

(ਅ) ਉਹ ਦੇਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਰ ਪਦਾਰਥ ਦੇਣੋਂ ਕਦੇ ਚੁੱਕਦਾ ਨਹੀਂ।

[੨] ਦਾਤ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਜਿੱਡਾ ਵੱਡਾ ਆਪ ਹੈ ਉਡੀ ਵੱਡੀ ਉਸਦੀ ਦਾਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਨਾਮੀ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਦਾਤਾਂ ਦਾਤੇ ਤੋਂ ਛੋਟੀਆਂ ਹਨ।

[੩] ਜੇ ਰਾਤ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾ ਦਿਨ ਦੇ ਥਕਾਨ ਕੀਕੂੰ ਉਤਰਦੇ।

[੪] ਛੋਟੀ ਜਾਤ, ਕਮਜਾਤ ਪਦ ਮਿਹਣੇ ਲਈ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। [੫] ਸਾਂਹਸੀ ਆਦਿ ਨੀਚ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ 'ਸਨਾਤ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਹਨ। ਸੋ ਜੋ ਸਦਾ ਸਤਜ ਹੈ, ਤ੍ਰੈਕਾਲ ਰਹਿਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰਨਾ ਕਿੰਨੀ ਭੁੱਲ ਹੈ ?

ਅੰਕ ੨-੩- ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਪਜਾਰੇ ਵਿਛੁੜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, 'ਨਾ ਓਹੁ ਮਰੈ ਨ ਹੋਵੈ ਸੋਗੁ'; ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਵਿਛੁੜਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਦੇ ਸੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਇਹ ਗੁਣ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਭਗਵੰਤ ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਾ ਹੋਯਾ ਹੈ ਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੋ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਬੀ ਅਦੁਤੀ ਸਾਧਨ ਹੋਇਆ ਜੋ ਉਸ ਨਾਲ ਮੇਲ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਉਹ ਦਾਤਾ ਹੈ ਤੇ ਸਦੈਵੀ ਦਾਤਾ ਹੈ, ਦਾਤਾਂ ਦੇਂਦਾ ਹੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਦਾਤਾਂ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਦਾਤਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗਣਾ ਕਦੇ ਮੁੱਕਦਾ ਨਹੀਂ।

ਏਹ ਚੋਟੀ ਦੇ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਦੱਸਕੇ ਆਪ ਅੰਕ ੨ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦੇ ਮੈਂ ਜੋ ਗੁਣ ਕਹੇ ਹਨ ਕੇਵਲ ਨਮੂਨੇ ਮਾਤ੍ਰ ਹਨ, ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਤਿਲ ਜਿੰਨੀ ਵਡਿਆਈ ਕਹਿਣੀ ਕਠਨ ਹੈ। ਕਹਿਣੇ ਵਾਲੇ ਕਹਿ ਕਹਿ ਕੇ ਥੱਕ ਗਏ ਪਰ ਉਸ ਨਾਮ ਦੀ ਯਾ ਨਾਮੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ ਭਾਵ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕੇ। ਜੇ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੇ ਕਥਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਲਕੇ ਮਹਿਮਾ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਣ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਵਧ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ, ਨਾ (ਜੇ ਓਹ ਨਾ ਕਹਿਣ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ) ਘਟ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਯਨ ਅਸਾਂ ਅਪਣੀ ਕਲਜਾਨ ਵਾਸਤੇ ਕਰਨੇ ਹਨ, ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ। ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗੁਣ ਗਾਵਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਅਮਿਤ ਦਾਤਾ ਹੈ। ਅਮਿਤ ਦਾਤਾ ਨੂੰ ਲੋੜ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਅੰਕ ੪- ਉਸ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਅਮਿਤ ਹਨ, ਦਾਤ ਦਾਤੇ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਕ ਦਾਤ ਉਸ ਦੇ ਅਪਣੇ ਜੇਡੀ ਹੈ। ਉਹ ਦਾਤ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਨਾਮੀ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਦਾਤ ਦਾਤੇ ਜੇਡੀ ਹੀ ਵਡੀ ਹੈ[1]।

ਦੇਖੋ ਉਸ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ, ਦਿਨ ਬਣਾਇਆ ਕੰਮਾਂ ਲਈ, ਰਾਤ ਬਣਾਈ ਆਰਾਮ ਲਈ। ਜੇ ਰਾਤ ਬਣਾਈ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਤਾਂ ਦਿਨ ਬਣਾਇਆ ਗਜਾਨ ਰੂਪੀ। ਐਸੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਭੁਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਛੋਟੀ ਜਾਤ ਦੇ ਹਨ। ਕਮਜਾਤ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਮਿਹਣਾ ਦੇਣਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਅੰਸ਼ ਦੇ ਹੋਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਏ ਹਨ, ਓਹ 'ਅਚੁਤ ਗੋਤ੍ਰੀ' ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਾਤਿ ਈਸ਼੍ਵਰੀਯ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਓਹ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤ ਦੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਤ੍ਰੁਟ ਕੇ ਸਾਕਤ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਖ਼ੀਰ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਨਾਮ ਤੋਂ ਵਿਹੂਣੇ ਹਨ ਓਹ ਨੀਚ ਜਾਤ ਹਨ।

ਨਿਰੁਕ੍ਤ- ਪਿਛੇ ਹੇਠਲੀਆਂ ਟੂਕਾਂ ਵਿਚ ਪਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਆ ਗਏ ਹਨ।

(ਰਾਗ ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੪)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਥਨ- ਹੁਣ ਚੌਥੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਾਮ ਲਈ ਗੁਰੂ ਅਗੇ ਅਰਦਾਸ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਮਿਲਨੇ ਪੁਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਕੁਛ ਮੰਗੋ? ਤਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕਿਹਾ।

---

[1] ਜਿਵੇਂ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ:-

ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਸਗਲੇ ਜੰਤ॥ ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ॥ ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ॥ ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਸੁਨਨ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ॥ ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਆਗਾਸ ਪਾਤਾਲ॥ ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਸਗਲ ਆਕਾਰ॥ ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਪੁਰੀਆ ਸਭ ਭਵਨ॥ ਨਾਮ ਕੈ ਸੰਗਿ ਉਧਰੇ ਸੁਨਿ ਸ੍ਰਵਨ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਜਿਸੁ ਆਪਨੈ ਨਾਮਿ ਲਾਏ॥ ਨਾਨਕ ਚਉਥੇ ਪਦ ਮਹਿ ਸੋ ਜਨੁ ਗਤਿ ਪਾਏ॥ (ਸੁਖਮਨੀ, ੧੬-੫)

ਏਥੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਨਾਮੀ ਦੇ ਬਰਾੱਬਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

ਗਿਆਨੀ ਬਦਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਚਾਰਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਕੁਛ ਮੰਗੋ।

ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਰਸ ਰੰਗ ਭਰੀ ਨਾਮ ਦੀ ਮੰਗ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠਕੇ ਉਚਾਰਿਆ ਹੈ ਚਾਹੋ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਉਚਾਰਿਆ ਹੋਵੇ।

ਮੂਲ ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੪॥	ਅਰਥ
ਹਰਿ ਕੇ ਜਨ ਸਤਿਗੁਰ ਸਤ ਪੁਰਖਾ ਬਿਨਉ ਕਰਉ ਗੁਰ ਪਾਸਿ॥ ਹਮ ਕੀਰੇ ਕਿਰਮ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣਾਈ ਕਰਿ ਦਇਆ ਨਾਮੁ ਪਰਗਾਸਿ॥੧॥	ਹੇ ਹਰਿ ਦੇ ਜਨ, ਸਤਿਗੁਰ, ਸਤਿ ਪੁਰਖ (ਜੀ)! ਮੈਂ (ਆਪ) ਗੁਰਾਂ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, (ਕਿ)ਅਸੀਂ ਨੀਵੇਂ ਨਿਮਾਣੇ (ਆਪ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣੀ ਆਏ ਹਾਂ, ਦਇਆ ਕਰਕੇ (ਸਾਡੇ ਤੇ) ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰੋ॥੧॥
ਮੇਰੇ ਮੀਤ ਗੁਰਦੇਵ ਮੋਕਉ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਪਰਗਾਸਿ॥ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮੁ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਾਨ ਸਖਾਈ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਹਮਰੀ ਰਹਰਾਸਿ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥	ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਿਤ੍ਰ ਗੁਰਦੇਵ! ਮੈਨੂੰ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ। ਗੁਰੂ ਸਿਖ੍ਯਾ ਅਨੁਸਾਰ (ਮਿਲਿਆ) ਨਾਮ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਨਾਂ ਦਾ (ਸਖਾ) ਮਿੱਤ੍ਰ ਹੋਵੇ, ਹਰੀ ਦਾ ਜਸ ਸਾਡੀ ਰਹੁਰੀਤ ਹੋਵੇ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥
ਹਰਿ ਜਨ ਕੇ ਵਡਭਾਗ ਵਡੇਰੇ ਜਿਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਰਧਾ ਹਰਿ ਪਿਆਸ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਤ੍ਰਿਪਤਾਸਹਿ ਮਿਲਿ ਸੰਗਤਿ ਗੁਣ ਪਰਗਾਸਿ॥੨॥	[1] ਹਰਿ ਜਨਾਂ ਦੇ ਵਡਿਆ ਤੋਂ ਵਡੇ ਭਾਗ ਹਨ, ਜਿਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰਿ ਹਰਿ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਹਰੀ ਦੀ ਪਿਆਸ ਹੈ[2] (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ ਮਿਲੇ (ਤਦ) ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਤੇ ਨਾਮ ਦੇ) ਗੁਣ ਸਤਿਸੰਗ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ[3]॥੨॥
ਜਿਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਸੁ ਨਾਮੁ ਨ ਪਾਇਆ ਤੇ ਭਾਗਹੀਨ ਜਮ ਪਾਸਿ॥ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣਿ ਸੰਗਤਿ ਨਹੀ ਆਏ ਧ੍ਰਿਗੁ ਜੀਵੇ ਧ੍ਰਿਗੁ ਜੀਵਾਸਿ॥੩॥	ਜਿਨ੍ਹਾ ਨੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਤੇ ਹਰਿ (ਨਾਮ) ਦੇ ਰਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਉਹ ਭਾਗ ਹੀਨ ਜਮ ਦੀ ਫਾਹੀ ਵਿਚ (ਫਸਣਗੇ)[4]। ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਤੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਏ, (ਓਹ) ਧ੍ਰਿਗ ਜੀਵੇ ਹਨ (ਅਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ) ਜੀਉਣ ਦੀ ਆਸਾ ਬੀ ਧ੍ਰਿਗ ਹੈ[5]॥੩॥
ਜਿਨ ਹਰਿਜਨ ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਗਤਿ ਪਾਈ ਤਿਨ ਧੁਰਿ ਮਸਤਕਿ ਲਿਖਿਆ ਲਿਖਾਸਿ॥ ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਸਤ ਸੰਗਤਿ ਜਿਤੁ ਹਰਿ ਰਸੁ ਪਾਇਆ ਮਿਲ ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਪਰਗਾਸਿ॥੪॥੪॥	ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਰੀ ਦੇ ਜਨਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਪਾਈ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਸਤਕ ਉਤੇ ਧੁਰੋਂ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਧੰਨ ਹੈ ਧੰਨ ਹੈ ਉਹ ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ ਜਿਸ ਕਰਕੇ (ਅਸਾਂ) ਹਰੀ ਰਸ ਪਾਇਆ, (ਹਰਿ) ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ॥੪॥੪॥

[1] ਇਥੋਂ ਤਕ ਤਾਂ ਮੰਗ ਆਪ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਮੰਗੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਹੁਣ ਅਗੋਂ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

[2] ਯਾ ਹਰੀ ਨਾਮ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਪਜਾਸ। ਅਥਵਾ, ਮਨ ਕਰਕੇ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਤਨ ਕਰਕੇ ਪਜਾਸ।

[3] ਅਥਵਾ-ਸਤਿਸੰਗਤ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਗੁਣ (ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਓਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣਾਨੁਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

[4] ਯਾ ਫਾਹੀ ਵਿਚ ਹੈਨ

[5] ਹੁਣ ਤਕ ਜੋ ਜੀਵੇ ਹਨ ਉਸਨੂੰ ਫਿਟਕਾਰ ਹੈ (ਤੇ) ਅਗੋਂ ਨੂੰ ਜੋ ਜੀਉਣਗੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੀ ਧ੍ਰਿਗ ਹੈ।

ਵਰਾਖਜਾ-ਪਹਿਲੋਂ ਦੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦੱਸ ਆਏ ਹਨ, ਇਸ ਵਿਚ ਹੁਣ ਤੀਸਰੀ ਸ਼ੈ 'ਗੁਰੂ' ਨੂੰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਅੱਗੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅੰਕ ੧ ਤੇ ਰਹਾਉ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਹਰੀ ਨਾਮ ਮੰਗਦੇ ਹਨ।

ਅੰਕ ੨ ਤੇ ੩ ਵਿਚ ਹਰੀ ਨਾਮ-ਪ੍ਰਾਪਤਾਂ ਦੀ ਉੱਤਮ ਦਸ਼ਾ ਤੇ ਹਰੀ ਨਾਮ ਤੋਂ ਵਿਰਵਿਆ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਤੋਂ ਸੱਖਣਿਆਂ ਦੀ ਮਾੜੀ ਦਸ਼ਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

ਅੰਕ ੪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕੇ ਨਾਮ ਤੇ ਨਾਮ ਰਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਤੇ ਧੰਨ ਧੰਨ ਕਹਿਕੇ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਨਿਰੁਕ੍ਤ-ਕੀਰੇ ਕਿਰਮ-ਕੀੜੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬੀ ਛੋਟੇ ਕੀੜੇ ਭਾਵ ਨੀਵੇਂ ਨਿਮਾਣੇ।

ਰਹਰਾਸਿ- ਰਹੁ ਰੀਤੀ। ਉਹ ਤਰੀਕਾ ਜਿਸ ਤੇ ਤੁਰਿਆਂ ਆਤਮ ਲਾਭ ਹੋਵੇ। (ਅ) ਅਰਦਾਸ।

ਪ੍ਰਾਨ ਸਖਾਈ- (ਸੰਸ:, ਪ੍ਰਾਣ[1]=ਹਵਾ, ਪੌਣ, ਸੁਆਸ, ਜਿੰਦ। ਸਖਾ=ਮਿਤ੍ਰ, ਪਿਆਰਾ, ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ।) ਪ੍ਰਾਣਾਂ (ਸੁਆਸਾਂ, ਜਿੰਦ) ਦਾ (ਸਖਾ) ਮਿਤ੍ਰ।

ਤ੍ਰਿਪਤਾਸਹਿ-(ਸੰਸ:, ਤ੍ਰਿਪ੍ਰਿ:=ਰੱਜ ਜਾਣਾ; ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣਾ।) ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਰੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪਰਗਾਸਿ-(ਸੰਸ:, ਪ੍ਰਕਾਸ਼[2]) ਗਯਾਨ ਰੂਪ ਉਜਾਲਾ।

ਧ੍ਰਿਗੁ-(ਸੰਸ:, ਧਿਕ੍[2]। ਸਹਸਕ੍ਰਿਤ, ਧ੍ਰਿਕ, ਧ੍ਰਿਗ। ਪੰਜਾਬੀ, ਧ੍ਰਿਗ। ਹਿੰਦੀ, ਧਿਕ) ਫਿਟਕਾਰ, ਲਾਨਤ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੌ ਵੇਰੀ ਫਿਟਕਾਰ ਕਹਿਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਕ ਵੇਰ ਧ੍ਰਿਗ ਕਹੀਦਾ ਹੈ।

ਜੀਵਾਸਿ-(ਸੰਸ:, ਜੀਵ+ਆਸ਼ਯ) ਜੀਉਣ ਦੀ ਆਸ।

(ਰਾਗ ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਥਨ-ਰਿਜ਼ਕ ਲਈ ਸਿਦਕ ਤੇ ਨਾਮ ਲਈ ਉੱਦਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਚਲਦਾ ਹੈ:-

---

[1]ਕੋਈ ਐਸਾ ਸੁਆਸਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜਿਸ ਦੇ ਆਸਰੇ ਸਰੀਰ ਹੈ।

ਐਸਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਆਸਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰ ਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਜਾਣ ਦਾ ਜੋ ਇਕ ਸਿਲਸਿਲਾ ਜਾਰੀ ਹੈ ਤੇ ਜਦ ਤਕ ਇਹੀ ਜਾਰੀ ਹੈ ਮਨੁਖ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ-ਏਸ ਦਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਣ ਹੈ। ਏਸੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਣ-ਸੁਆਸਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਬੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ:-'ਪ੍ਰਾਣ ਮਨ ਤਨ ਜੀਅ ਦਾਤਾ॥' (ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ: ੫ ਛੰਤ-੩)

ਭਾਵ ਏਹ ਕਿ (ਸੁਆਸਾਂ, ਜਿੰਦ=) ਸਮੂਹ ਜੀਵਣ ਦਾ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਹੋਵੇ।

ਕਈ ਸਜਣ 'ਪ੍ਰਾਣ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਸਨਾਯੂ (ਪੱਠੇ) ਦਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੰਗੇਜ਼ੀ ਵਿਚ 'ਨਰਵ' ਤੇ ਫਾਰਸੀ ਅ਼ਰਬੀ ਵਿਚ 'ਅ਼ਸੁਬ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

[2] ਜਿਵੇਂ ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ 'ਪ੍ਰਕਟ', ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਕੇ ਨੂੰ ਗਗੇ ਨਾਲ ਬਦਲਕੇ 'ਪ੍ਰਗਟ' ਬੋਲੀਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਕ-ਗਗੇ-ਨਾਲ ਬਦਲਿਆ ਹੈ। ਤੇ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ 'ਧਿਕ੍' ਦਾ ਕਕਾ-ਗ-ਨਾਲ ਬਦਲਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ 'ਧ੍ਰਿਗ' ਬਣਿਆ ਹੈ।

ਮੂਲ	ਅਰਥ
ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫॥	
ਕਾਹੇ ਰੇ ਮਨ ਚਿਤਵਹਿ ਉਦਮੁ ਜਾ ਆਹਰਿ ਹਰਿ ਜੀਉ ਪਰਿਆ॥ ਸੈਲ ਪਥਰ ਮਹਿ ਜੰਤ ਉਪਾਏ ਤਾਕਾ ਰਿਜਕੁ ਆਗੈ ਕਰਿ ਧਰਿਆ॥੧॥	ਹੇ ਮਨ! ਕਿਉਂ ਉੱਦਮ ਚਿਤਵਦਾ ਹੈਂ? ਜਦ ਹਰਿ ਜੀ (ਆਪ ਸਭ ਨੂੰ ਰਿਜ਼ਕ ਪਹੁੰਚਾਵਣ ਦੇ) ਆਹਰ ਵਿਚ ਪਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। (ਦੇਖ) ਚਿਟਾਨਾਂ ਤੇ ਪੱਥਰਾਂ ਵਿਚ (ਜੋ) ਜੰਤੂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਰਿਜ਼ਕ (ਬੀ) ਅੱਗੇ ਹੀ (ਤਿਆਰ) ਕਰਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ[1]॥੧॥
ਮੇਰੇ ਮਾਧਉ ਜੀ ਸਤ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲੇ ਸੁ ਤਰਿਆ॥ ਗੁਰਪਰਸਾਦਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ਸੂਕੇ ਕਾਸਟ ਹਰਿਆ॥ ੧॥ ਰਹਾਉ॥	ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਾਧੋ ਜੀ ਸਤਿਸੰਗਤ ਨੂੰ ਜੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੋਈਓ ਤਰ ਗਿਆ, (ਕਿਉਂਕਿ ਸਤਿ ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਤੇ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰਨ ਪਦ ਪਾ ਲਿਆ (ਮਾਨੋ) ਸੁੱਕੇ ਕਾਠ ਹਰੇ ਹੋ ਗਏ, (ਭਾਵ ਕਠੋਰ ਅੰਤਹਕਰਣ ਆਤਮ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੋ ਗਏ)॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਜਨਨਿ ਪਿਤਾ ਲੋਕ ਸੁਤ ਬਨਿਤਾ ਕੋਇ ਨ ਕਿਸਕੀ ਧਰਿਆ॥ ਸਿਰਿ ਸਿਰਿ ਰਿਜਕੁ ਸੰਬਾਹੇ ਠਾਕੁਰੁ ਕਾਹੇ ਮਨ ਭਉ ਕਰਿਆ॥੨॥	ਮਾਤਾ, ਪਿਤਾ, (ਹੋਰ ਸਨਬੰਧ ਵਾਲੇ) ਲੋਕ, ਪੁੱਤ੍ਰ, ਵਹੁਟੀ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦੀ ਧਿਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਆਪ) ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਿਰ ਸੇਤੀ (ਭਾਵ ਹਰੇਕ ਨੂੰ) ਰਿਜ਼ਕ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਮਨ! ਫਿਰ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਡਰਿਆ ਹੈ?॥੨॥
ਊਡੇ ਊਡਿ ਆਵੈ ਸੈ ਕੋਸਾ ਤਿਸੁ ਪਾਛੈ ਬਚਰੇ ਛਰਿਆ॥ ਤਿਨ ਕਵਣੁ ਖਲਾਵੈ ਕਵਣੁ ਚੁਗਾਵੈ ਮਨ ਮਹਿ ਸਿਮਰਨੁ ਕਰਿਆ॥੩॥	ਸੈ ਕੋਹਾਂ ਉੱਡ ਉੱਡ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ (ਕੂੰਜ) ਪਿੱਛੇ ਉਸਦੇ ਬੱਚੇ ਛੱਡੇ ਹੋਏ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਖੁਆਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੌਣ (ਚੋਗਾ) ਚੁਗਾਉਂਦਾ ਹੈ? (ਉੱਤਰ:-) ਮਨ ਵਿਚ ਯਾਦ ਰਖਿਆ ਹੈ[2]॥੩॥
ਸਭਿ ਨਿਧਾਨ ਦਸ ਅਸਟ ਸਿਧਾਨ ਠਾਕੁਰ ਕਰ ਤਲ ਧਰਿਆ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਬਲਿ ਬਲਿ ਸਦ ਬਲਿ ਜਾਈਐ ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾ ਵਰਿਆ॥੪॥੫॥	ਸਭ ਨਿੱਧੀਆਂ (ਤੇ) ਅਠਾਰਾਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਠਾਕੁਰ ਦੀ ਹੱਥ ਦੀ ਤਲੀ ਪੁਰ ਧਰੀਆਂ ਹਨ। ਨਾਨਕ ਦਾਸ (ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ), ਅਸੀਂ ਬਲਿਹਾਰ ਬਲਿਹਾਰ ਸੌ ਵੇਰ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਈਏ (ਤੇਰੇ ਉਤੋਂ, ਹੇ ਠਾਕੁਰ! ਤੇਰਾ ਨਾ ਅੰਤ ਹੈ ਨਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਹੈ॥੪॥੫॥

ਵਜਾਖਜਾ- ਕਈ ਵੇਰ ਲੋਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਨਾਲੇ ਉੱਦਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਨਾਲੇ ਅਨਉਦਮ ਦਾ। ਪਰ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਨਿਰਵਾਰਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਅੰਕ ੧,੨,੩,੪ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਰਵਦਗਾਰ ਯਾ ਵਿਸ਼ੰਭਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸਿਰ ਸਿਰ

---

[1] ਐਉਂ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ: ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਿਜ਼ਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਗੇ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

[2] ਜੈਸੀ ਗਗਨਿ ਫਿਰੰਤੀ ਊਡਤੀ ਕਪਰੇ ਬਾਗੇ ਵਾਲੀ॥
ਓਹ ਰਾਖੈ ਚੀਤੁ ਪੀਛੈ ਬਿਚਿ ਬਚਰੇ ਨਿਤ ਹਿਰਦੈ ਸਾਰਿ ਸਮਾਲੀ॥ (ਗਾਉੜੀ ਬੈ: ਮ: ੪-੫੧)
(ਕਪਰੈ ਬਾਗੇ ਵਾਲੀ=ਕੂੰਜ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਹੈ।)

ਰਿਜ਼ਕ ਪਹੁੰਚਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਿਸਾਲਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਪੱਥਰਾਂ ਚਿਟਾਨਾਂ ਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਜੀਵਾਂ ਲਈ ਰਿਜ਼ਕ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ, ਯਾ ਜਿਵੇਂ ਕੂੰਜਾਂ ਬੱਚੇ ਛੱਡਕੇ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪਿੱਛੇ ਪਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾ ਨੂੰ ਮਾਵਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਪਾਲਦੀ ਹੈ। ਤਿਵੇਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦਾ ਤੇ ਪਾਲਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਉਤੇ ਸਿਦਕ ਧਾਰੋ। ਉਦਮ ਰਿਜ਼ਕ ਲਈ ਕਰਨੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕਿਆ। 'ਕਾਹੇ ਰੇ ਮਨ ਚਿਤਵਹਿ ਉਦਮੁ' ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਦਮ ਦਾ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ, ਫਿਕਰ ਦੀ ਥਾਂ ਸਿਦਕ ਵਿਚ ਰਹੋ।

'ਰਹਾਉ' ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਨਾਲ ਤਰ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਸੰਗ ਨੂੰ ਮਿਲੋ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲਓ। ਇਸ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਉੱਦਮ ਸਿਖਲਾਇਆ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਵਾਕ ਹੈ:-

ਉਦਮੁ ਕਰਹੁ ਵਡਭਾਗੀਹੋ ਸਿਮਰਹੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਾਇ॥ (ਆਸਾ ਮ: ੫ ਛੰਤ-੬)

ਪੁਨਾ:- **ਉਦਮੁ ਕਰੇਦਿਆ ਜੀਉ ਤੂੰ..............॥** (ਗੂਜਰੀ ਵਾਰ ਮ: ੫-੧੭)

ਤਥਾ:- **ਮਨ ਕਰਹਲਾ ਗੁਰ ਗੋਵਿੰਦੁ ਸਮਾਲਿ॥** (ਗਉੜੀ ਪੂਰ: ਮ: ੪, ਕਰਹਲੇ-੨)

ਸੋ ਨਾਮ ਲਈ ਉੱਦਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ, ਰਿਜ਼ਕ ਲਈ ਫਿਕਰ ਚਿੰਤਾ ਦੀ ਥਾਂ ਸਿਦਕ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

ਨਿਰੁਕ੍ਤ-ਆਹਰਿ-(ਪੰਜਾਬੀ, ਆਹਰ=ਉੱਦਮ, ਕੰਮ) ਉੱਦਮ ਵਿਚ। ਹੋਰਥੇ ਬੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ:

ਆਹਰ ਸਭਿ ਕਰਦਾ ਫਿਰੈ ਆਹਰੁ ਇਕੁ ਨ ਹੋਇ॥ (ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਮ: ੫-੧੮)

ਅਰਥਾਤ-(ਜੀਵ ਸਭਿ=) ਹੋਰ ਉੱਦਮ ਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਕ ਉੱਦਮ (ਈਸ਼੍ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ) ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਸੇ ਸ਼ਲੋਕ ਦੀ ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:-

'ਨਾਨਕ ਜਿਤੁ ਆਹਰਿ ਜਗੁ ਉਧਰੈ ਵਿਰਲਾ ਬੂਝੈ ਕੋਇ॥' ਸੋ ਉਹ (ਆਹਰ=) ਉਦਮ, ਜੋ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦਾ-ਯਥਾ:-

ਸਗਲ ਉਦਮ ਮਹਿ ਉਦਮੁ ਭਲਾ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਜੀਅ ਸਦਾ॥ (ਸੁਖਮਨੀ, ੩-੮)

ਸੈਲ-(ਸੰਸ:, ਸ਼ੈਲ) ਪਹਾੜ, ਪਰਬਤ, ਚਿਟਾਨ। ਹੋਰਥੇ ਬੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਯਾ ਹੈ, ਯਥਾ:- **'ਓਅੰਕਾਰਿ ਸੈਲ ਜੁਗ ਭਏ॥'** (ਦਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰੁ-੧)

ਮਾਧਉ-(ਸੰਸ:, ਮਾਧਵ)। ਪਰਮਾਤਮਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ।

ਕਾਸਟ-(ਸੰਸ:, ਕਾਖ਼ੁੰ) ਲਕੜੀ। ਕਾਠ। ਯਥਾ:-**'ਕਾਸਟ ਮਹਿ ਜਿਉ ਹੈ ਬੈਸੰਤਰੁ॥'** (ਕਲਿਆਨ ਮ: ੩ ਅਸਟ:-੧)

ਸੂਕੇ ਕਾਸਟ-ਸੁੱਕੇ ਕਾਠ, ਭਾਵ ਕਠੋਰ ਅੰਤਹਰਣ।

ਹਰਿਆ-(ਸੰਸ:, ਹਰਿਤ=ਸਾਵਾ) ਸੱਜਰਾ, ਤਾਜ਼ਾ। ਭਾਵ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੋ ਗਏ।

ਜਨਨਿ-(ਸੰਸ:, ਜਨਨੀ) ਮਾਤਾ।

ਬਨਿਤਾ-(ਸੰਸ:, ਵਨਿਤਾ[1]) ਇਸਤ੍ਰੀ। ਵਹੁਟੀ।

ਧਰਿਆ-(ਸੰਸ:, ਧਰ=ਧਿਰ, ਆਸਰਾ, ਪਰਨਾ) ਧਿਰ ਹੈ, ਆਸਰਾ ਹੈ।

ਸੰਬਾਹੇ-ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਹੋਰਥੇ ਬੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ:

---

[1]ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅ਼ਰਬੀ ਦਾ ਪਦ 'ਬਿਨਤ' (=ਬੇਟੀ) ਇਸੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਦ 'ਵਨਿਤਾ' ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ।

ਯਥਾ:-'ਦੇ ਜੀਆ ਰਿਜਕੁ ਸੰਬਾਹਿ' (ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧-੨੪) ਅਰਥਾਤ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਰਿਜ਼ਕ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਊਡੇ-(ਹਿੰਦੀ ,ਊੜੀ, ਇਕ ਪਾਣੀ ਦੇ ਪੰਛੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ, ਊਡਾ=ਕੂੰਜ। ਊਡੇ, ਬਹੁ ਵਚਨ=) ਕੂੰਜਾਂ।

ਊਡਿ-(ਸੰਸ:, ਉਡਡਯਨੰ। ਪੰਜਾਬੀ, ਉੱਡਣਾ) ਖੰਭਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਯਾ ਹੋਰ ਤਰਾਂ ਹਵਾ ਵਿਚ ਚੱਲਣਾ, ਉੱਡਣਾ।

ਬਚਰੇ-(ਸੰਸ:, ਵਤਜ਼)। ਪੰਜਾਬੀ, ਬੱਚਾ। ਰੇ ਨਿੰਮ੍ਰਵਾਚੀ ਪ੍ਰਤੇ। ਬੱਚੇ।

ਛਰਿਆ-(ਸੰਸ:, ਛੋਰਣੰ। ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ, ਛੋਡਣਾ, ਛਾਡਣਾ। ਨ: ਪੰਜਾਬੀ, ਛੱਡਣਾ। ਹਿੰਦੀ, ਛੋੜਨਾ) ਛੱਡੇ।

ਚੁਗਾਵੈ-(ਪੰਜਾਬੀ, ਚੁਗਾਉਣਾ, ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਚੋਗਾ ਦੇਣਾ। ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਦਾਣੇ ਚੁਗਾਉਣੇ।) ਚੁਗਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਦਸ ਅਸਟ-(ਸੰਸ:, ਦਸ਼ਨ੍। ਅਸ਼੍ਰ) ਦਸ ਤੇ ਅੱਠ। ਅਠਾਰਾਂ, ਭਾਵ ਅਠਾਰਾਂ ਸਿੱਧੀਆਂ।

ਸਿਧਾਨ-(ਸੰਸ:, ਸਿਦ੍ਧਿ=ਸਿਧੀ, ਉਹਦਾ ਬਹੁ ਵਚਨ=ਸਿਧਾਨ) ਸਿਧੀਆਂ-ਭਾਵ ਵਡੀਆਂ ਤੋਂ ਵਡੀਆਂ ਬਖਸ਼ਿਸਾਂ।

ਕਰ ਤਲ ਧਰਿਆ-'ਤਲੀ ਪਰ ਧਰੀਆ' ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਉਹ ਦੇਂਦਿਆ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ।

(ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪ ਸੋ ਪੁਰਖੁ)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਥਨ- ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਤੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਦੇ ਰਲਵੇਂ ਭਾਵ ਚਲਦੇ ਹਨ।

ਮੂਲ	ਅਰਥ
ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪ ਸੋ ਪੁਰਖੁ॥	(ਸੋ ਪੁਰਖੁ=) ਉਹ ਪੁਰਖ (ਭਾਵ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸਤੋਤ੍ਰ)
੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	
ਸੋ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਹਰਿ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਹਰਿ ਅਗਮਾ ਅਗਮ ਅਪਾਰਾ॥ ਸਭਿ ਧਿਆਵਹਿ ਸਭਿ ਧਿਆਵਹਿ ਤੁਧੁ ਜੀ ਹਰਿ ਸਚੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰਾ॥ ਸਭਿ ਜੀਅ ਤੁਮਾਰੇ ਜੀ ਤੂੰ ਜੀਆ ਕਾ ਦਾਤਾਰਾ॥	ਉਹ (ਅਕਾਲ) ਪੁਰਖ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਹੈ), (ਉਹ) ਹਰੀ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਪੁਰਖ ਹੈ, (ਉਹ) ਹਰੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ (ਤੇ) ਅੰਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਹੇ ਸੱਚੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਸਭ ਤੈਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਸਭ (ਤੈਨੂੰ) ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਤੇਰੇ (ਆਪਣੇ) ਹਨ ਤੂੰ ਜੀਵਾਂ ਪਰ ਦਾਤ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ[1]।
ਹਰਿ ਧਿਆਵਹੁ ਸੰਤਹੁ ਜੀ ਸਭਿ ਦੂਖ ਵਿਸਾਰਣਹਾਰਾ॥ ਹਰਿ ਆਪੇ	ਹੇ ਸੰਤੋ ਜੀ! ਹਰਿ ਨੂੰ ਧਿਆਵੋ, (ਕਿਉਂਕਿ ਹਰੀ) ਸਾਰੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ। (ਸਚਮੁਚ) ਹਰਿ ਆਪ

[1] ਤੇਰੇ ਰਚੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੇਰੇ ਆਪਣੇ ਹਨ, ਤੇਰੇ ਆਸਰੇ ਹਨ। ਦਾਤਾਰਾ=ਤੂੰ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗ ਅਰ ਮੋਖ ਦਾ ਦੇਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ। ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੁਖ ਹਰਤਾ ਬੀ ਤੂੰਹੀ ਹੈਂ।

ਠਾਕੁਰੁ ਹਰਿ ਆਪੇ ਸੇਵਕੁ ਜੀ ਕਿਆ ਨਾਨਕ ਜੰਤ ਵਿਚਾਰਾ॥੧॥

ਹੀ ਠਾਕੁਰ (ਸੁਆਮੀ) ਹੈ, ਹਰੀ ਆਪ ਹੀ ਸੇਵਕ ਹੈ ਜੀ ਵਿਚਾਰਾ ਜੀਵ ਕੀ (ਸ਼ੈ) ਹੈ (ਭਾਵ ਤੁੱਛ ਹੈ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ)।੧।

ਤੂ ਘਟ ਘਟ ਅੰਤਰਿ ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ ਜੀ ਹਰਿ ਏਕੋ ਪੁਰਖੁ ਸਮਾਣਾ॥ ਇਕਿ ਦਾਤੇ ਇਕਿ ਭੇਖਾਰੀ ਜੀ ਸਭਿ ਤੇਰੇ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣਾ॥ ਤੂੰ ਆਪੇ ਦਾਤਾ ਆਪੇ ਭੁਗਤਾ ਜੀ ਹਉ ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਣਾ॥ ਤੂੰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਬੇਅੰਤੁ ਬੇਅੰਤੁ ਜੀ ਤੇਰੇ ਕਿਆ ਗੁਣ ਆਖਿ ਵਖਾਣਾ॥ ਜੋ ਸੇਵਹਿ ਜੋ ਸੇਵਹਿ ਤੁਧੁ ਜੀ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਤਿਨ ਕੁਰਬਾਣਾ॥੨॥

ਤੂੰ ਸਰਬ ਘਟਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈਂ, (ਹਾਂ ਤੂੰ) ਸਭ ਦੇ (ਅੰਦਰ) ਇਕ ਰਸ ਹੈਂ[1]। (ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ) ਜੀ! (ਤੂੰ) ਇਕੋ ਪੁਰਖ (ਸਾਰੇ) ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਇਕ ਦਾਤੇ (ਹਨ), ਇਕ ਮੰਗਤੇ ਹਨ, (ਏਹ) ਸਭ ਤੇਰੇ ਅਚਰਜ ਚੋਜ ਹਨ। ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਦਾਤਾ ਹੈਂ, ਆਪ ਹੀ ਭੋਗਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਹੇ (ਮਹਾਰਾਜ) ਜੀ! ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬਾਝ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਤੂੰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਹੈਂ[2], ਬੇਅੰਤ ਹੈਂ, ਬੇਅੰਤ ਹੈਂ ਜੀਓ! ਤੇਰੇ ਗੁਣ (ਮੈਂ) ਕੀ ਕੀ ਕਹਿਕੇ ਵਰਣਨ ਕਰਾਂ। ਜੋ ਸੇਂਵਦੇ ਹਨ ਤੈਨੂੰ ਹੇ (ਮਹਾਰਾਜ) ਜੀ! ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹੈ।੨।

ਹਰਿ ਧਿਆਵਹਿ ਹਰਿ ਧਿਆਵਹਿ ਤੁਧੁ ਜੀ ਸੇ ਜਨ ਜੁਗ ਮਹਿ ਸੁਖਵਾਸੀ॥ ਸੇ ਮੁਕਤੁ ਸੇ ਮੁਕਤੁ ਭਏ ਜਿਨ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ਜੀ ਤਿਨ ਤੂਟੀ ਜਮ ਕੀ ਫਾਸੀ॥

(ਹੇ) ਹਰੀ ਜੀ! ਜੋ (ਤੈਨੂੰ) ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ, (ਹਾਂ ਜੋ ਹੇ) ਹਰੀ! (ਤੈਨੂੰ) ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਜਨ (ਕਲਿ-) ਜੁਗ ਵਿਚ ਸੁਖਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਓਹ ਮੁਕਤ (ਹੋ ਗਏ), ਓਹ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਹੈ (ਹਾਂ) ਜੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਮ ਦੀ ਫਾਹੀ ਟੁੱਟ ਗਈ ਹੈ।

ਜਿਨ ਨਿਰਭਉ ਜਿਨ ਹਰਿ ਨਿਰਭਉ ਧਿਆਇਆ ਜੀ ਤਿਨਕਾ ਭਉ ਸਭੁ ਗਵਾਸੀ॥ ਜਿਨ ਸੇਵਿਆ ਜਿਨ ਸੇਵਿਆ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਜੀ ਤੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰੂਪਿ ਸਮਾਸੀ॥ ਸੇ ਧੰਨੁ ਸੇ ਧੰਨੁ ਜਿਨ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ਜੀ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਤਿਨ ਬਲਿ ਜਾਸੀ॥੩॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਿਰਭਉ, (ਹਾਂ) ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰੀ ਨਿਰਭਉ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਹੈ[3] ਉਹਨਾਂ ਦਾ (ਜਨਮ ਮਰਨ ਆਦਿ ਦਾ) ਭਉ (ਉਹ) ਸਾਰਾ ਹੀ ਗੁਵਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੇਵਿਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੇਵਿਆ ਹੈ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਜੀ, ਓਹ ਹਰੀ ਦੇ, (ਹਾਂ) ਹਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਣਗੇ। ਓਹ ਧੰਨ ਹਨ, ਓਹ ਧੰਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰਿ ਜੀ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਹੈ, ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰਨੇ ਜਾਵੇਗਾ॥੩॥

ਤੇਰੀ ਭਗਤਿ ਤੇਰੀ ਭਗਤਿ ਭੰਡਾਰ ਜੀ ਭਰੇ ਬਿਅੰਤ ਬੇਅੰਤਾ॥ ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਸਲਾਹਨਿ ਤੁਧੁ ਜੀ ਹਰਿ ਅਨਿਕ ਅਨੇਕ ਅਨੰਤਾ॥

ਤੇਰੀ ਭਗਤ ਤੇਰੀ ਭਗਤ ਦੇ ਭੰਡਾਰ (ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ) ਜੀ! ਬੇਅੰਤ (ਤੋਂ) ਬੇਅੰਤ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ। ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਅਨੇਕ ਹੀ ਅਨੇਕ ਸਲਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤੈਨੂੰ ਹੇ ਅਨੰਤ ਹਰੀ! ਹੇ ਹਰੀ ਜੀ! ਅਨਿਕ ਹੀ ਅਨਿਕ ਤੇਰੀ

---

[1] ਅੰਤਰੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਲਗਾਤਾਰ ਇਕ ਰਸ। (ਅ) ਤੂੰ ਸਭ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਅੰਦਰ ਹੈਂ।

[2] ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ=ਬ੍ਰਹਮ ਜੋ ਜਗਤ ਆਦਿ ਸਭ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਜੋ ਨਿਰਗੁਣ ਹੈ, ਉਪਾਧੀ ਰਹਿਤ ਹੈ।

[3] ਐਉਂ ਬੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ-ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਵਲੋਂ ਨਿਰਭਉ ਹੋ ਕੇ ਨਿਰਭਉ ਹਰੀ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਹੈ।

ਤੇਰੀ ਅਨਿਕ ਤੇਰੀ ਅਨਿਕ ਕਰਹਿ ਹਰਿ ਪੂਜਾ ਜੀ ਤਪੁ ਤਾਪਹਿ ਜਪਹਿ ਬੇਅੰਤਾ॥ ਤੇਰੇ ਅਨੇਕ ਤੇਰੇ ਅਨੇਕ ਪੜਹਿ ਬਹੁ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਾਸਤ ਜੀ ਕਰਿ ਕਿਰਿਆ ਖਟੁ ਕਰਮ ਕਰੰਤਾ॥ ਸੇ ਭਗਤ ਸੇ ਭਗਤ ਭਲੇ ਜਨ ਨਾਨਕ ਜੀ ਜੋ ਭਾਵਹਿ ਮੇਰੇ ਹਰਿ ਭਗਵੰਤਾ॥੪॥

ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ[੧], (ਬੇਅੰਤ) ਤਪ ਤਪਦੇ ਹਨ (ਤੇ) ਬੇਅੰਤ (ਹੀ) ਜਪਦੇ ਹਨ (ਤੈਨੂੰ)। ਤੇਰੇ ਅਨੇਕ, ਤੇਰੇ ਅਨੇਕ (ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ) ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਬਹੁਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਤੇ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਨੂੰ, (ਓਹ) ਕਰਦੇ ਹਨ ਕ੍ਰਿਯਾਂ ਤੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਖਟ ਕਰਮ, (ਪਰ) ਨਾਨਕ ਦਾਸ (ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ) ਓਹੀ ਭਗਤ, ਓਹੀ ਭਗਤ ਭਲੇ ਹਨ ਜੋ (ਤੈਨੂੰ ਹੇ) ਮੇਰੇ ਭਗਵੰਤ ਹਰੀ ਜੀ! ਭਾਉਂਦੇ ਹਨ[੨]॥੪॥

ਤੂੰ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਅਪਰੰਪਰੁ ਕਰਤਾ ਜੀ ਤੁਧੁ ਜੇਵਡੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ॥ ਤੂੰ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਏਕੋ ਸਦਾ ਸਦਾ ਤੂੰ ਏਕੋ ਜੀ ਤੂੰ ਨਿਹਚਲੁ ਕਰਤਾ ਸੋਈ॥ ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਵਰਤੈ ਜੀ ਤੂੰ ਆਪੇ ਕਰਹਿ ਸੁ ਹੋਈ॥ ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਭ ਉਪਾਈ ਜੀ ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਸਿਰਜਿ ਸਭ ਗੋਈ॥ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਕਰਤੇ ਕੇ ਜੀ ਜੋ ਸਭਸੈ ਕਾ ਜਾਣੋਈ॥੫॥੧॥

ਤੂੰ ਆਦਿ ਪੁਰਖ[੩] ਹੈਂ, ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ, (ਤੂੰ ਹੀ) ਕਰਤਾਰ ਹੈਂ, (ਤੇ) ਤੇਰੇ ਜਿੱਡਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜੀ ਤੂੰ ਜੁਗੋ ਜੁਗ ਇਕੋ ਹੈ, ਤੂੰ ਸਦਾ ਸਦਾ ਇਕੋ ਹੈਂ ਜੀ, ਤੂੰ ਅਟੱਲ ਹੈਂ, (ਤੂੰ) ਰਚਨਹਾਰ ਹੈਂ (ਫਿਰ ਤੂੰ ਸਦਾ) ਉਹੋ (ਦਾ ਉਹੋ) ਹੈਂ[੪]। (ਜੋ) ਤੈਨੂੰ ਆਪੇ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਸੋਈਓ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਜੀ, ਜੋ ਤੂੰ ਆਪੇ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਸੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਆਪੇ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੀ, ਤੂੰ ਆਪ (ਏਹ) ਰਚਕੇ ਸਾਰੀ ਨੂੰ (ਫੇਰ) ਲੈ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ। ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਰਚਨਹਾਰ ਦੇ ਜੀ ਜੋ ਸਭ ਕਿਸੇ ਦਾ ਜਾਣਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ।੫।੧।

ਵਜਾਖਜਾ- ਸੁਗਮ ਹੈ।

ਨਿਰੁਕ੍ਤ- ਨਿਰੰਜਨੁ-(ਸੰਸ:, ਨਿਰ੍=ਨਹੀਂ+ਅੰਜਨੰ=ਸੁਰਮਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ। ਸੁਰਮਾ ਕਾਲਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅੰਧਕਾਰ ਤੇ ਮਾਇਆ ਅਰਥ ਬੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ) ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।

ਅਗਮ, ਅਗਮਾ-(ਸੰਸ:, ਅਗਮਜ=ਮਨ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਵਿਸ਼ਯ ਅਰਥਾਤ ਮਨ ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ ਨਾ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲਾ) ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ। ਅਗਮਾ ਪਦ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਹੋਰਥੇ ਬੀ ਆਯਾ ਹੈ। ਯਥਾ:- **ਪਿਤਾ ਮੇਰੋ ਬਡੋ ਧਨੀ ਅਗਮਾ॥**

(ਗੂਜਰੀ ਮ: ੫ ਅਸਟ:-੮)

ਅਪਾਰਾ-(ਸੰਸ:, ਅਪਾਰ=) ਪਾਰ ਰਹਿਤ, ਅੰਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਨੰਤ।

ਦਾਨੇ ਲੋਕ ਇਸ ਤੁਕ ਦਾ ਐਉਂ ਬੀ ਭਾਵ ਕੱਢਦੇ ਹਨ-ਜੋ ਆਪ ਅੰਗਮਜ ਹਨ (ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਦਿ) ਉਨ੍ਹਾਂ (ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਦਿ) ਦੀ ਗੰਮਤਾ ਤੋਂ ਬੀ ਹਰੀ ਪਰੇ ਹੈ ਤੇ ਮਨੁਖ (ਤਾਂ) ਉਸ ਦਾ ਪਾਰ ਪਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। (ਅ) ਭੂਤ ਕਾਲ ਵਿਚ ਬੀ ਓਹ ਅੰਗਮ ਸੀ, ਹੁਣ ਬੀ ਅਗੰਮ ਹੈ ਤੇ ਅਗੋਂ ਨੂੰ

[੧] ਦੋ ਦੋ ਵਾਰ ਕਹਿਣ ਤੋਂ 'ਤਾਕੀਦ' ਮੁਰਾਦ ਲੈਣ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਕਈ ਦਾਨੇ ਐਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇਰੀ ਅਨੇਕ ਭਾਂਤ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਨੇਕ ਹੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਥਵਾ ਮਨ ਕਰਕੇ, ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਥਵਾ ਪਿੱਛੇ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਹੁਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ (ਤੇ ਅਗੋਂ ਕਰਨਗੇ)।

[੨] ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਭਾ ਗਇਆਂ ਦਾ, ਅਰਥਾਤ ਪਰਵਾਣ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਉੱਚਾ ਹੈ।

[੩] ਉਹ ਚੇਤਨ ਤੇ ਵਜਾਪਕ ਹਸਤੀ ਯਾ ਵਜੂਦ ਜਿਸਤੋਂ ਮੁਹਰੇ ਹੋਰ ਕਈ ਨਹੀਂ ਸੀ।

[੪] ਭਾਵ, ਤੂੰ ਕਰਤਾਰ ਹੋਕੇ ਬੀ ਸਦਾ ਸਥਿਰ ਹੈਂ, ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦਾ।

ਪਾਰ ਪਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰਹੇਗਾ।

ਘਟ ਘਟ ਅੰਤਰਿ-(ਸੰਸ:, ਪੰਜਾਬੀ, ਘਟ=੧. ਘੜਾ। ੨. ਭਾਵ ਸਰੀਰ। ੩. ਦਿਲ, ਮਨ, ਹਿਰਦਾ। ਅੰਤਰਿ=ਸੰਸ:, ਅੰਤਰ੍=ਅੰਦਰ) ੧. ਸਰੀਰ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵੱਸਣ ਵਾਲਾ। ੨. ਹਰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਵੱਸਣ ਵਾਲਾ)।

ਨਿਰੰਤਰ-(ਸੰਸ:, ਨਿਰਨ੍ਤਰ) ਅੰਤਰੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਲਗਾਤਾਰ, ਇਕ ਰਸ।

ਚੋਜ-(ਪੰਜਾਬੀ=ਚੋਜ)। ਕੌਤਕ। ਉਹ ਸੁਆਦਲੇ ਕੰਮ ਯਾ ਵਾਕ ਜੋ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਪੁਰਸ਼ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਵਧਵੇਂ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਕਰੇ। ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਪੂਰਨ ਫਕੀਰ ਅਕਸਰ ਚੋਜ ਕਰਦੇ ਕਹੀਦੇ ਹਨ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਲਈ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਹੋਰਥੇ ਬੀ ਇਹ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਯਥਾ:-

ਚੋਜੀ ਮੇਰੇ ਗੋਵਿੰਦਾ ਚੋਜੀ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰਿਆ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰੀ ਚੋਜੀ ਜੀਉ॥ (ਗਉੜੀ ਮਾਝ ਮ: ੪-੬੮)

ਵਿਡਾਣਾ-(ਪੰਜਾਬੀ, ਵੱਡਾ (ਸੰਸ:, ਵਡ੍। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਵਡ੍ਡਨ)+ਪਨ=ਵਡਾਣ=ਮਹਾਨਤਾ, ਉੱਚਤਾ, ਅਸਚਰਜ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਮਹੱਤਤਾਈ॥। ਮਹਾਨ। ਅਸਚਰਜ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ। ਅਦਭੁਤ।

ਭੁਗਤਾ-(ਸੰਸ:, ਭੁਕ੍ਤ=ਜੋ ਖਾਧਾ ਜਾਏ=ਭੋਜਨ) ਭੋਜਨ ਖਾਣ ਵਾਲਾ।

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ-(ਸੰਸ:, ਪਰਬ੍ਰਹਮਨ੍) ਬ੍ਰਹਮ ਜੋ ਜਗਤ ਆਦਿ ਸਭ ਮਾਯਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਜੋ ਨਿਰਗੁਣ ਹੈ, ਉਪਾਧੀ ਰਹਿਤ ਹੈ- ਸਰਬ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਪਰੇ।

ਮੁਕਤੁ-(ਸੰਸ:, ਮੁਕ੍ਤ) ਛੁਟਿਆ ਹੋਇਆ। ਆਜ਼ਾਦ। ਨਿਰਬੰਧੁ।

ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ-(ਸੰਸ:, ਸਮ੍ਰਿਤਿ:) ਸਿੰਮ੍ਰਤੀਆਂ। ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਦੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਧਰਮ, ਦਰਸ਼ਨ, ਆਚਾਰ, ਵਿਹਾਰ, ਪ੍ਰਾਯਸਚਿਤ, ਨੀਤੀ, ਦੰਡ ਆਦਿ ਦੇ ਵਿਸ਼ਯ ਹੈਨ। ੨੭ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇਹ ਹੈ:

੧. ਮਨੂ। ੨. ਯਾਗਜਵਲਕ। ੩. ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ। ੪. ਪਰਾਸ਼ਰ। ੫. ਸ਼ੰਖ। ੬. ਸਿਖਤ। ੭. ਹਾਰੀਤ। ੮. ਜਮ। ੯.ਦੱਖ। ੧੦. ਅਤ੍ਰਿ। ੧੧. ਨਾਰਦ। ੧੨. ਸੋਮ। ੧੩. ਜਮਦਗਨਿ। ੧੪. ਪ੍ਰਜਾਪਤਿ। ੧੫. ਬਿਸ੍ਵਾਮਿਤ੍ਰ। ੧੬. ਮਰੀਚ। ੧੭. ਪਿਤਾਮਹ। ੧੮. ਬੋਧਾਯਨ। ੧੯. ਛਾਂਗਲੇਯ। ੨੦. ਜਾਵਾਲ। ੨੧. ਚਜਵਨ। ੨੨. ਬਿਸ਼੍ਨੂ।੨੩. ਸ਼ੁਕ੍ਰ। ੨੪. ਗੌਤਮ। ੨੫. ਬ੍ਰਿਧ ਦੇਵਲ। ੨੬. ਕਾਤਜਾਯਨ। ੨੭. ਦੇਵਲ।

ਦਾਨੇ ਸਿੰਮ੍ਰਤੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਕਹਿਕੇ ਮੁੱਖ ਗਿਣਤੀ ੩੧ ਦੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਪਰ ਦਿਤੀ ਗਿਣਤੀ ਚੋਂ ੧੧[1] ਲੈਕੇ ੨੦ ਹੋਰ ਇਹ ਰਲਾਉਂਦੇ ਹਨ: ਲਘੁ ਅਤ੍ਰਿ, ਵ੍ਰਿਧ ਅਤ੍ਰਿ, ਲਘੁਹਾਰੀਤ, ਵ੍ਰਿੱਧ ਹਾਰੀਤ, ਔਸ਼ਨਸ, ਔਸ਼ਨਸ ਸੰਹਿਤਾ, ਆਂਗਿਰਸ, ਆਪਸੁੰਬ, ਸੰਵਤੋ, ਵ੍ਰਿਹਸਪਤਿ, ਵ੍ਰਿਹਤ, ਪਾਰਸ਼ਰੀ, ਲਘੁ ਵਜਾਸ, ਲਿਖਿਤ, ਗੌਤਮ, ਵ੍ਰਿੱਧ ਗੌਤਮ, ਸ਼ਾਤਾਤਪ, ਪੁਲਸੁਜ, ਬੁਧ ਤੇ ਕਸ਼ਜਪ।

ਸਾਸਤ-(ਸੰਸ:, ਸ਼ਾਸ੍ਤ੍ਰ) ਪ੍ਰਸਿਧ ਛੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਦਯਾ ਯਾ ਫਿਲਾਸਫੀ ਹੈ। (ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੩੩੦) ਉਂਞ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸਭਯਤਾ ਵੇਲੇ ਦੇ ੧੬ ਦੇ ਲਗ ਪਗ ਛੋਟੇ ਵੱਡੇ ਫਿਲਸਫੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਕਰਿ ਕਿਰਿਆ-ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਰਮ, ਭਾਵ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ, ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਕਰਮ।

ਖਟੁ ਕਰਮ-ਇਹ ਕਈ ਹਨ, ਮਨੂੰ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਖਟ ਕਰਮ ਇਹ ਦੱਸੇ ਹਨ, ਯਥਾ:

(੧) ਵਿਦਯਾ ਲੈਣੀ ਤੇ ਦੇਣੀ, ਯਗ ਕਰਨਾ ਤੇ ਕਰਾਉਣਾ, ਦਾਨ ਦੇਣਾ ਤੇ ਲੈਣਾ।

(ਮਨੂੰ ਅ: ੧੦ ਸ: ੭੫)

---

[1]ਨੰਬਰ ੧, ੨, ੩, ੪, ੫, ੮, ੯, ੧੦, ੧੧, ੨੨ ਤੇ ੨੬।

(੨) ਵੇਦ ਅਭਜਾਸ, ਤਪ, ਗਜਾਨ, ਇੰਦ੍ਰੇ ਜਿਤ, ਅਹਿੰਸਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸੇਵਾ। (ਮਨੂੰ ਆ: ੧੨ ਸ: ੮੭)।

(੩) ਹੋਰ ਖਟ ਕਰਮ ਇਉਂ ਬੀ ਹਨ-ਜਪ, ਤਪ, ਤੀਰਥ, ਪੂਜਾ, ਮੰਤ੍ਰ ਸਾਧਨ, ਸਨਜਾਸ। (ਅਤ੍ਰੈ)

(੪) ਸੰਧਜਾ, ਸ਼ਨਾਨ, ਜਪ, ਹਮਨ, ਵੇਦ ਪਾਠ, ਦੇਵ ਪੂਜਨ। (ਪ੍ਰਾਸਰ)।

ਕਈ ਸਿਖਾ (ਬੋਦੀ), ਸੂਤ (ਜਨੇਊ), ਧੋਤੀ, ਮਾਲਾ, ਤਿਲਕ ਆਦਿ ਨੂੰ ਖਟ ਕਰਮ ਗਿਣ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟ ਉਪਜੀਵਕਾ ਲਈ ਬ੍ਰਹਮਣ ਦੇ ਛੇ ਕਰਮ, ਯੋਗ ਦੇ ਛੇ ਕਰਮ, ਤਾਂਤ੍ਰਿਕਾ ਦੇ ਛੇ ਕਰਮ ਹੋਰ ਹੋਰ ਹਨ।

ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ-ਉਹ ਚੇਤਨ ਤੇ ਵਜਾਪਕ ਹਸਤੀ ਯਾ ਵਜੂਦ ਜਿਸ ਦੇ ਮੁਹਰੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਅਪਰੰਪਰ-ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਥੋਂ (ਪਰ) ਪਰੇ, ਜੋ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਦੇਵਤਾ ਹਨ ਸੋ ਭੀ (ਅਪਰ) ਉਰੇ ਹਨ ਜਿਸ ਥੋਂ, ਐਸਾ ਪਰਮਾਤਮਾ। ੨. ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ। ੩. ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ।

ਨਿਹਚਲੁ-(ਸੰਸ:, ਨਿਸ਼੍ਚਲ) ਥਿਰ, ਕਾਇਮ, ਨਾ ਚੱਲਣ ਵਾਲਾ।

ਗੋਈ[1]-(ਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ, ਗੁੰਨ੍ਹਣਾ ਦਾ ਭੂਤਕਾਲ) ੧. ਗੁੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੀ, ਭਾਵ ਲੈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੀ। ੨. (ਸੰਸ:, ਗ=ਬਾਣੀ ਫ਼ਾਰਸੀ, ਗੋ=ਆਖ) ਆਖੀ, ਸੱਦੀ, ਸੱਦ ਲਈ।

ਜਾਣੋਈ-(ਪੰਜਾਬੀ, ਜਾਣਨਾ ਤੋਂ। ਜਾਣ[2]'ਓਈ' ਪ੍ਰਤੇ) ਜਾਣਨੇ ਵਾਲਾ।

(ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਥਨ- ਇਹ ਬੀ ਚਉਥੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਬੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਦੇ ਰਲਵੇਂ ਭਾਵ ਚਲਦੇ ਹਨ।

ਮੂਲ	ਅਰਥ
ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪॥	
ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਸਚਿਆਰੁ ਮੈਡਾ ਸਾਂਈ॥ ਜੋ ਤਉ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਥੀਸੀ ਜੋ ਤੂੰ ਦੇਹਿ ਸੋਈ ਹਉ ਪਾਈ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥	ਤੂੰ ਕਰਤਾਰੁ (ਰਚਣਹਾਰ ਹੈਂ), ਸਚਿਆਰ ਹੈਂ (ਤੇ) ਮੇਰਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ, ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਭਾਵੇਗਾ ਉਹੋ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਤੂੰ ਦੇਵੇਂਗਾ ਸੋਈਓ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥
ਸਭ ਤੇਰੀ ਤੂੰ ਸਭਨੀ ਧਿਆਇਆ। ਜਿਸਨੋ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਹਿ ਤਿਨਿ ਨਾਮ ਰਤਨੁ ਪਾਇਆ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਲਾਧਾ ਮਨਮੁਖਿ ਗਵਾਇਆ॥ ਤੁਧੁ ਆਪਿ ਵਿਛੋੜਿਆ ਆਪਿ ਮਿਲਾਇਆ॥੧॥	(ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਸਭ ਤੇਰੀ (ਹੈ), ਤੂੰ ਸਭਨਾਂ (ਕਰਕੇ) ਧਿਆਇਆ ਗਿਆ ਹੈਂ। ਜਿਸ ਪਰ ਤੂੰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਰਤਨ ਉਸੇ ਨੇ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ (ਨਾਮ ਰਤਨ) ਲੱਭ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੇ ਗੁਆ ਲਿਆ ਹੈ। ਤੂੰ ਆਪ ਵਿਛੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ (ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਤੇ) ਆਪ ਮਿਲਾ ਲੀਤਾ ਹੈ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ)॥੧॥
ਤੂੰ ਦਰੀਆਉ ਸਭ ਤੁਝਹੀ ਮਾਹਿ॥ ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਾਹਿ॥ ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਤੇਰਾ ਖੇਲੁ॥ ਵਿਜੋਗਿ ਮਿਲਿ	ਤੂੰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ (ਵਤ) ਹੈਂ, ਸਭ (ਜੀਅ ਜੰਤ) ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਹੈਨ, ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਦੂਸਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਾਰੇ ਤੇਰਾ ਕੌਤਕ ਹਨ, (ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਜੀਵ ਤਾਂ) ਵਿਜੋਗ ਕਰਕੇ ਮਿਲਨੋਂ (ਯਾ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ)

[1]ਸੰਸ:, ਗੁਧ=ਕ੍ਰੀੜਾ। ਹਿੰਦੀ, ਗੁੰਧਨਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਗੁੰਨ੍ਹਣਾ।

ਵਿਛੁੜਿਆ ਸੰਜੋਗੀ ਮੇਲੁ॥੨॥

ਵਿਛੜ ਗਿਆ ਤੇ (ਕੋਈ) ਸੰਜੋਗ ਕਰਕੇ (ਫੇਰ) ਮੇਲ (ਪਾ ਲਏਗਾ[੧])।੨।

ਜਿਸਨੋ ਤੂ ਜਾਣਾਇਹਿ ਸੋਈ ਜਨੁ ਜਾਣੈ॥
ਹਰਿ ਗੁਣ ਸਦ ਹੀ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ॥
ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਸੇਵਿਆ ਤਿਨਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ॥ ਸਹਜੇ ਹੀ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਇਆ॥੩॥

ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਜਣਾਉਂਦਾ ਹੈਂ (ਅਪਣੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦਾ ਰਸਤਾ) ਉਹੋ ਜਨ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। (ਉਹ) ਹਰਿ ਦੇ ਗੁਣ ਸਦਾ ਹੀ ਕਹਿਕੇ ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਹਰਿ ਸੇਵਿਆ (ਹੈ) ਉਸ ਨੇ ਸੁਖ ਪਾਇਆ ਹੈ, (ਉਹ) ਸਹਜੇ ਹੀ ਹਰਿ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ (ਰਹਿੰਦਾ) ਹੈ॥੩॥

ਤੂ ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਤੇਰਾ ਕੀਆ ਸਭੁ ਹੋਇ॥
ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਦੂਜਾ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ॥
ਤੂ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖਹਿ ਜਾਣਹਿ ਸੋਇ॥
ਜਨ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ॥੪॥੨॥

ਤੂੰ ਆਪ ਕਰਨਹਾਰ ਹੈਂ, ਸਭ ਕੁਝ ਤੇਰਾ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੈਥੋਂ ਬਾਝ ਦੂਜਾ (ਕਰਤਾਰ) ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਕਰ ਕਰਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈਂ ਤੇ ਉਸ (ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸਾਰੀ) ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ। (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਦਾਸਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ॥੪॥੨॥

ਵਜਾਖਜਾ-ਸੁਗਮ ਹੈ।

ਨਿਰੁਕ੍ਤ- ਮੈਡਾ-(ਲਹਿੰਦਾ ਪੰਜਾਬੀ) ਮੇਰਾ।

ਦਰੀਆਉ-(ਫ਼ਾਰਸੀ, ਦਰਯਾ=ਸਮੁੰਦਰ)। ਤੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈਂ ਭਾਵ ਸਮੁੰਦਰਵਤ ਅਸਗਾਹ ਹੈਂ। ਹੋਰਥੇ ਬੀ ਗੁਰਬਾਨੀ ਵਿਚ 'ਦਰੀਆਉ' ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਤੇ ਓਥੇ ਇਸ ਪਦ ਦਾ:- ਭਾਵ ਇਉਂ ਹੈ:-

੨. ਗੁਰੁ ਦਰੀਆਉ ਸਦਾ ਜਲੁ ਨਿਰਮਲੁ.....॥ (ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ: ੧-੬) ਭਾਵ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ।

੩. ਤੂ ਦਰੀਆਉ ਦਾਨਾ ਬੀਨਾ ਮੈ ਮਛੁਲੀ ਕੈਸੇ ਅੰਤੁ ਲਹਾ॥ (ਸਿਰੀ ਮ: ੧-੩੧)

ਇਥੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਮੱਛੀ ਵਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਕੂੰ ਦਰੀਆਉ ਉਸ ਦਾ ਸਭ ਕੁਛ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਹੈਂ। ਭਾਵ ਆਸਰਾ, ਜੀਵਨ ਆਧਾਰ।

ਸੰਜੋਗ-ਦੇਖੋ ਪਿਛੇ ਪੰਨਾ ੧੫੧, ਜਪੁਜੀ ਪਉੜੀ ੨੯ ਦੀ ਨਿਰੁਕ੍ਤ।

(ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਥਨ- ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵੱਲ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਾ ਵਿਸਾਰਨ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕਰਨਾ ਇਸ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਭਾਵ ਹੈ।

---

[੧]ਯਥਾ:-ਸੰਜੋਗੁ ਵਿਜੋਗੁ ਧੁਰਹੁ ਹੀ ਹੂਆ। (ਮਾਰੂ ਅੰਜੁਲੀ ਮ: ੫-੩੧)

(ਅ) ਕਈ ਦਾਨੇ ਐਉਂ ਬੀ ਭਾਵ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:-ਵਿਜੋਗ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਯਾ ਸਤਿਸੰਗ ਨਾਲ ਸੋ ਕਰਤਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲਨ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜਿਆ ਹੈ, ਸੰਜੋਗ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਤਾਂ (ਯਾ ਸਤਿਸੰਗ ਨਾਲ) ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਹੈ ਕਰਤਾਰ ਨਾਲ।

ਮੂਲ	ਅਰਥ
ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧॥	
ਤਿਤੁ ਸਰਵਰੜੈ ਭਈਲੇ ਨਿਵਾਸਾ ਪਾਣੀ ਪਾਵਕੁ ਤਿਨਹਿ ਕੀਆ। ਪੰਕਜੁ ਮੋਹ ਪਗੁ ਨਹੀ ਚਾਲੈ ਹਮ ਦੇਖਾ ਤਹ ਡੂਬੀਅਲੇ॥੧॥	(ਹੇ ਮਨ!) ਉਸ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ (ਤੇਰਾ) ਨਿਵਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ, (ਕਿ ਜਿਸਨੂੰ ਜਿਸ ਨੇ ਬਨਾਯਾ) ਉਸੇ ਨੇ (ਉਸ ਵਿਚ) ਪਾਣੀ (ਬੀ ਤੇ) ਅੱਗ (ਨੂੰ ਬੀ) ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਉਥੇ (ਮੋਹ ਰੂਪੀ) ਚਿਕੜ ਵਾਲਾ ਥਾਂ (ਦਲਦਲ ਬੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ) ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦਾ (ਸਗੋਂ) ਅਸਾਂ ਨੇ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਓਥੇ ਡੁਬਦੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ॥੧॥
ਮਨ ਏਕੁ ਨ ਚੇਤਸਿ ਮੂੜ ਮਨਾ॥ ਹਰਿ ਬਿਸਰਤ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਲਿਆ॥ ੧॥ ਰਹਾਉ॥	ਹੇ (ਮੇਰੇ) ਮਨ, (ਹੇ ਮੇਰੇ) ਮੂਰਖ ਮਨ! ਤੂੰ (ਇਹ ਨਜ਼ਾਰਾ ਸਾਹਮਣੇ ਦੇਖਕੇ ਬੀ) ਇੱਕ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਹਰਿ ਦੇ ਵਿਸਰਿਆਂ (ਤਾਂ) ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਲ ਜਾਣਗੇ[1] ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥
ਨਾ ਹਉ ਜਤੀ ਸਤੀ ਨਹੀ ਪੜਿਆ ਮੂਰਖ ਮੁਗਧਾ ਜਨਮੁ ਭਇਆ॥ ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕ ਤਿਨਕੀ ਸਰਣਾ ਜਿਨ ਤੂੰ ਨਾਹੀ ਵੀਸਰਿਆ॥੨॥੩॥	(ਬੇਨਤੀ) ਨਾ ਮੈਂ ਜਤੀ (ਹਾਂ ਨਾ ਮੈਂ) ਸਤੀ (ਹਾਂ), ਨਾਂ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ (ਹਾਂ, ਮੈਂ) ਮੂਰਖ ਦਾ ਜਨਮ ਅਨਜਾਣਪੁਣੇ ਵਾਲਾ ਹੀ ਰਿਹਾ[2]। ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਨਾਨਕ (ਮੈਂ) ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ (ਹਾਂ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ (ਕਦੇ) ਵਿਸਰਿਆ ਨਹੀਂ॥੨॥੩॥

ਵਜਾਖਯਾ- ਸੁਗਮ ਹੈ।

ਨਿਰੁਕ੍ਤ- ਸਰਵਰੜੈ-(ਸੰਸ:, ਸਰੋਵਰ+ੜ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਚੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ) ਵੱਡਾ ਤਲਾਉ, ਝੀਲ, ਉਪਲਖਤ ਸਮੁੰਦਰ। ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਸਮੁੰਦਰ।

ਪਾਣੀ-(ਸੰਸ:, ਪਾਨੀਯੰ। ਪੰਜਾਬੀ, ਪਾਣੀ।) ਜਲ। ਨੀਰ। ਭਾਵ ਪਦਾਰਥ ਰੂਪ ਪਾਣੀ ਯਾ ਸ਼ਬਦ, ਸਪਰਸ਼, ਰੂਪ, ਰਸ, ਗੰਧ ਰੂਪੀ ਪਾਣੀ।

ਪਾਵਕੁ-(ਸੰਸ:, ਪਾਵਕ) ਅੱਗ, ਅਗਨੀ। ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪੀ ਅੱਗ।

ਪੰਕਜੁ-ਚਿੱਕੜ ਵਾਲਾ, ਚਿੱਕੜ ਵਾਲਾ ਥਾਂ, ਦਲਦਲ। ਏਥੇ ਇਹ ਪਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ 'ਪੰਕਜ' ਪਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਦੇ 'ਪੰਕਿਯ' ਤੋਂ ਬਣਿਆਂ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਪੰਕਜ ਬੋਲੀਦਾ ਹੈ।

ਮੋਹ-(ਸੰਸ:, ਮੋਹ=ਮੂਰਛਾ, ਅਗਜਾਨ, ਮੂਰਖਤਾ, ਭੁੱਲ, ਆਤਮ ਅਗਜਾਨ। ਧਾਤੂ ਹੈ ਮੁਹ੍=ਮੂਰਖ ਹੋਣਾ)। ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਉਹ ਬ੍ਰਿਤੀ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਉਹ ਸੰਸਾਰਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਅਤੇ ਭੋਗਾਂ ਨੂੰ ਸਤਜ ਮੰਨਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਲਗਦੇ ਹਨ ਤੇ ਵੀਚਾਰ, ਵੈਰਾਗ ਭਗਤੀ ਗਜਾਨ ਆਦਿ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। (੨) ਸੰਸਾਰਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੇ ਭੋਗਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ।

ਪਗੁ-(ਸੰਸ:, ਪਦ, ਪਦਕ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਪਾਯ, ਪਕ। ਹਿੰਦੀ, ਪਗ) ਪੈਰ।

ਪੰਕਜੁ ਮੋਹ ਪਗੁ ਨਹੀ ਚਾਲੈ-ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਜੋ ਲੋਕ ਮੋਹ ਚਿੱਕੜ ਵਿਚ ਫਸ ਗਏ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪੀ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਉਸੇ ਵਿਚ ਹੀ (ਹਮ ਦੇਖਾ ਤਹ ਡੂਬੀਅਲੇ=) ਸਾਰੇ ਡੁਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਏਹ ਅਸਾਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ।

[1]ਅਥਵਾ, ਤੇਰੇ ਗਲ ਵਿਚ (ਗੁਣ=) ਫਾਹੀ ਪਵੇਗੀ। [2] ਅਥਵਾ, ਮੈਂ ਮੂਰਖ ਦਾ ਜਨਮ ਵਿਅਰਥ ਹੀ ਗਿਆ।

ਹਮ-(ਹਿੰਦੀ) ਅਸਾਂ। ਜਾਂ, (ਫ਼ਾ:,) ਹਮ = ਭੀ। ਜਾਂ, ਹਮ =(ਫ਼ਾ:, ਹਮਹ) ਸਾਰੇ।

ਮੂੜ-(ਸੰਸ:, ਮੂਢ) ਮੂਰਖ, ਬੇਅ਼ਕਲ।

ਗੁਣ ਗਲਿਆ-(ਸੰਸ:, ਗੁਣ = ਖ਼ੂਬੀ। ਗਲਿਆ-ਸੰਸ:, ਗਰਣ = ਭਿੱਜਣਾ। ਗਲਨ = ਪੰਘਰਨਾ। ਪੰਜਾਬੀ, ਗਲਨਾ ਕਿਸੇ ਸ਼ੈ ਦਾ ਭਿੱਜਿਆ ਪਏ ਰਹਿਕੇ ਸੜ ਜਾਣਾ ਗਲਨਾ ਹੈ-ਗਲ ਗਏ, ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ) ਗੁਣ ਗਲ ਜਾਣਗੇ।

੨. ਸੰਸ:, 'ਗੁਣਾਂ' ਇਕ ਘਾਸ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਛਿੱਲ ਤੋਂ ਕਮਾਨ ਦੀ ਰੱਸੀ ਬਣਦੀ ਸੀ। ਏਸ ਤੋਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਗੁਣ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ: ਰੱਸੀ, ਧਾਗਾ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਗਜਾਨੀ ਜਨ ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ 'ਗੁਣ' ਦਾ ਅਰਥ 'ਰੱਸੀ' ਬੀ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਹਰੀ ਦੇ ਬਿਸਰਨ ਨਾਲ ਤੇਰੇ (ਗਲਿਆ=) ਗਲ ਵਿਚ (ਜਮਾਂ ਦੀ) ਰੱਸੀ (ਫਾਹੀ) ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਇਉਂ ਬੀ ਮੂਲ ਭਾਵ ਦੀ ਧੁਨੀ ਓਹੀ ਰਹੀ- ਜੋ ਹਰੀ ਨਾ ਵਿਸਰੇ।

ਜਤੀ- (ਸੰਸ:, ਯਤਿ:) ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਰੋਕਣ ਵਾਲਾ, ਜੋ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸਪਰਸ਼ ਤੋਂ ਬਚੇ।

ਸਤੀ- (ਸੰਸ:, ਸਤਜ। 'ਈ' ਪ੍ਰਤੇ, ਪੰਜਾਬੀ) ਭਲਾ ; ਭਾਵ ਦਾਨੀ। ਸੱਚਾ।

ਪੜਿਆ- (ਸੰਸ:, ਪਠਨੰ। ਹਿੰਦੀ, ਪੜ੍ਹਨਾ) ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ। ਵਿਦਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਚੁਕਾ ਹੋਇਆ।

ਮੁਗਧਾ- (ਸੰਸ:, ਮੁਗ੍ਧ। ਪਾਕ੍ਰਿਤ, ਮੁਦ੍ਧ। ਪੰਜਾਬੀ, ਮੁਗਧ, ਮੁੰਧ, ਮੁਘਧ। ਡੋਮ ਭਾਸ਼ਾ, ਮੁਗਨਾ, ਮੁਘਨਾ = ਮੂਰਖ) ਮੂਰਖਤਾ ਵਾਲਾ। ਅਣਜਾਣਪੁਣੇ ਵਾਲਾ।

ਮੂਰਖ ਮੁਗਧਾ ਜਨਮੁ ਭਇਆ-ਮੂਰਖ ਦਾ ਜਨਮ ਮੁਗਧਾ (= ਅਣਜਾਣਪੁਣੇ ਵਾਲਾ) ਹੀ ਰਿਹਾ।

੨. ਅਥਵਾ ਮੈਂ ਮੂਰਖ ਦਾ ਜਨਮ ਵਿਅਰਥ ਹੀ ਗਿਆ।

ਪ੍ਰਣਵਤ- (ਸੰਸ:, ਪ੍ਰਣਤਿ = ਮੱਥਾ ਟੇਕਣਾ। ਪ੍ਰਣਮਤੰ-ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨੀ) ਸੀਸ ਝੁਕਾ ਕੇ ਕਹਿਣਾ, ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸਤਿਕਾਰ ਯਾ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ ਕਹਿਣੀ। ਬਿਨੈ ਕਰਨੀ।

(ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਥਨ-ਮਨੁਖਾ ਜਨਮ ਨਾਮ ਜਪਕੇ ਸਫਲ ਕਰ ਤੇ ਹਰੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈਕੇ ਨਾਮ ਜਪ।

ਮੂਲ	ਅਰਥ
ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫॥ ਭਈ ਪਰਾਪਤਿ ਮਾਨੁਖ ਦੇਹੁਰੀਆ॥ ਗੋਬਿੰਦ ਮਿਲਣ ਕੀ ਇਹ ਤੇਰੀ ਬਰਿਆ॥ ਅਵਰਿ ਕਾਜ ਤੇਰੈ ਕਿਤੈ ਨ ਕਾਮ॥ ਮਿਲੁ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਭਜੁ ਕੇਵਲ ਨਾਮ॥੧॥	(ਹੇ ਮਾਨੁਖ! ਇਹ ਜੋ) ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹੀ (ਤੈਨੂੰ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ, ਗੋਬਿੰਦ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਇਹ ਤੈਨੂੰ ਵਾਰੀ (ਮਿਲੀ) ਹੈ। ਹੋਰ ਕੰਮ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤੂੰ ਮਗਨ ਹੈਂ) ਤੇਰੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਣੇ, (ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਕਾਜ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਸਾਧ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਮਿਲ (ਤੇ ਉਥੋਂ) ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ (ਉਸਦਾ) ਸਿਰਮਣ ਕਰ ॥੧॥
ਸਰੰਜਾਮਿ ਲਾਗੁ ਭਵਜਲ ਤਰਨ ਕੈ॥ ਜਨਮੁ ਬ੍ਰਿਥਾ ਜਾਤ ਰੰਗਿ ਮਾਇਆ ਕੈ॥ ੧॥ ਰਹਾਉ॥	(ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਭਉਜਲ (ਰੂਪੀ ਸੰਸਾਰ) ਤੋਂ ਤਰਨ ਦੇ ਬੰਦੋਬਸਤ ਵਿਚ ਲਗ ਪਉ, (ਨਹੀਂ ਤਾਂ) ਤੇਰਾ ਜਨਮ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਬਿਰਥਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥

ਜਪੁ ਤਪੁ ਸੰਜਮੁ ਧਰਮੁ ਨ ਕਮਾਇਆ॥
ਸੇਵਾ ਸਾਧ ਨ ਜਾਨਿਆ ਹਰਿ ਰਾਇਆ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਮ ਨੀਚ ਕਰੰਮਾ॥
ਸਰਣਿ ਪਰੇ ਕੀ ਰਾਖਹੁ ਸਰਮਾ॥੨॥੪॥

(ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਆਖਦਾ ਹੈ : ਨਾ ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਾ ਨਾਮ ਦਾ ਪਤਾ ਪਿਆ, ਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਕੀਹ ਕਰਾਂ ? ਤਾਂ ਸੁਮਤਿ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰਿ ਰਾਇ = ਪ੍ਰਭੂ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰ, ਐਉਂ:) ਹੇ ਹਰੀ ਰਾਇ=(ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ!) ਮੈਂ, ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਧਰਮ ਕਿਸੇ (ਸਾਧਨ ਦੀ) ਕਮਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਵੱਲ ਸਿਖਜਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਨੀਚ ਕਰਮ ਵਾਲੇ ਹਾਂ, ਸ਼ਰਣ ਆ ਪਏ ਦੀ (ਸਾਡੀ) ਲਾਜ ਰਖੋ, (ਭਾਵ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਨਿਰਮਾਣ ਮਨ ਨਾਲ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ ਤਾਂ ਸਾਂਈਂ ਸ਼ਰਣਪਾਲ ਸਾਰੇ ਢੋ ਢੁਕਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਪਦੇਸ਼) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ(ਦੇਵ ਜੀ)[1] ॥੨॥੪॥

ਵਜਾਖਜਾ–ਸੁਗਮ ਹੈ।

ਨਿਰੁਕ੍ਤ– **ਦੇਹੁਰੀਆ**– (ਸੰਸ:, ਦੇਹਲਿ:। ਹਿੰਦੀ, ਦੇਹਰੀ) ਦੋ ਅਰਥ ਹਨ :-

੧. ਦਲ੍ਹੀਜ, ਡਿਉਢੀ। ੨. ਦੇਹ, ਸਰੀਰ। ਦੋਵੇਂ ਅਰਥ ਬੀ ਸ਼ਲੇਖ ਕਰਕੇ ਵਰਤ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਮਨੁਖਾ ਦੇਹੀ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ ਰੱਬ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਡੇਉਢੀ ਵਤ ਹੈ।

ਬਰੀਆ– (ਸੰਸ:, ਵਾਰ: = ਸਮਾਂ, ਵਾਰੀ) ਵਾਰੀ, ਵੇਲਾ।

ਜਪੁ– (ਸੰਸ:, ਜਪ। ਪੰਜਾਬੀ, ਜਪਣਾ ਇਸ ਤੋਂ ਜਪ, ਜਾਪ। ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਜੰਪਣਾ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ - ਜੰਪੈ - ਰੂਪ ਬੀ ਹਨ) ਜੋ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ ਸੋ ਜਪ। ਪਾਠ।

ਤਪ– (ਸੰਸ:, ਤਪ = ਸਰੀਰਕ ਯਾ ਮਾਨਸਕ ਦੁਖ ਸਹਿਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਯਾ, ਅੱਗਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠਣਾ, ਪੁੱਠੇ ਲਟਕਣਾ, ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਬੈਠਣਾ ਆਦਿ) ਆਪਾ ਨਿਵਾਰਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਧਨ, ਰਿਆਜ਼ਤ।

ਸੰਜਮੁ– (ਸੰਸ:, ਸੰਯਮ:) ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਲੋਂ ਰੋਕ ਰਖਣਾ। ਇੰਦ੍ਰੇ ਦਮਨ।

੨. ਯੋਗ ਮਾਰਗ ਵਿਚ 'ਧਾਰਨਾ ਧਜਾਨ ਸਮਾਧੀ' ਦੀ ਏਕਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਬੀ ਸੰਯਮ ਹੈ।

੩. ਜੈਨ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਲੋਂ ਰੋਕਣ ਨੂੰ ਸੰਜਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਪਰ ਸੰਯਮ ਦਾ ਆਮ ਅਰਥ ਹੈ- ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਕਣਾ, ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਆਪ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ। ਕਿਸੇ ਮਰਯਾਦਾ ਵਿਚ ਟੁਰਨਾ।

੪. ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਜੁਗਤ ਯਾ ਕਫਾਇਤ ਸ਼ੁਆਰੀ ਨੂੰ ਸੰਜਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

੫. ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਪੀੜ ਦੇਣ ਤੋਂ ਰੁਕੇ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਬੀ ਸੰਜਮ ਆਖਦੇ ਹਨ।

'ਨ'–ਪਦ ਦੇਹੁਰੀ ਦੀਪਕ ਹੈ: ਨਾ ਸੇਵਾ ਸਾਧ ਦੀ ਕੀਤੀ, ਨਾ ਹਰੀ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ, ਭਾਵ ਉਸ ਦਾ ਗਯਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਕੀਤਾ।

ਹਰਿ ਰਾਇਆ–(ਸੰਸ:, ਹਰਿ:। ਹਰੀ ਰੂਪ ਰਾਜਾ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ)। 'ਹਰਿ ਰਾਇਆ' ਦਾ 'ਹੇ ਹਰੀ ਰਾਇ' = 'ਹੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ!' ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਅਰਥ ਲਾਇਆ ਹੈ।

ਦੂਜੀ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਹਰਿ ਰਾਇ' ਨੂੰ ਕਰਮ ਕਾਰਕ ਕਰਕੇ ਬੀ ਲਾਈਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ- ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਹੈ ਹਰੀ ਰਾਇ ਨੂੰ। **ਸਰਮਾ**– (ਫ਼ਾ: ਸ਼ਰਮ) ਲੱਜਾ, ਲਾਜ। -੦-

[1] ਦਸਮੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਰਹਿਰਾਸ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਬਦਾਂ ਨਾਲ ਚੌਪਈ ਆਦਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੇ ਅਨੰਦ ਆਦਿ ਬਾਣੀਆਂ ਰਲਾਈਆ ਗਈਆਂ, ਤਦ ਤੋਂ ਸਿਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਸਮੇਤ ਸੰਝਾਂ ਨੂੰ ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਨਿਤਨੇਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹੋ ਰਹੁਰੀਤਿ ਹੈ।

ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ

ਸੂਚਨਾ-ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਸੋਹਿਲਾ' ਹੈ, ਅਰਥਾਤ 'ਮੰਗਲ ਦਾ ਗੀਤ'। ਇਸ ਨੂੰ ਆਮ ਬੋਲ ਚਾਲ ਵਿਚ 'ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ' ਤੇ 'ਆਰਤੀ ਸੋਹਿਲਾ' ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਿਤਨੇਮ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੌਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰੀਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਅਸਵਾਰਾ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਬੀ ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬੀ ਮ੍ਰਿਯਾਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਦਾਹ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਯਾ ਸ੍ਵੱਛ ਥਾਵੇਂ ਬੈਠਕੇ ਸੋਹਿਲੇ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਕਲਯਾਣ ਅਰਥ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਾਕ੍ਥਨ-ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਬਿਨੈ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮ ਤੇ ਗੁਣ ਗਾਯਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਇਕੰਤ ਬੈਠਕੇ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਸਥਾਨ, ਬਨ, ਤੀਰਥ, ਮੰਦਰ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫਲੀਭੂਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ,ਉਹ ਏਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਗੁੰਥਿਤ ਹੈ :-

ਮੂਲ	ਅਰਥ
ਸੋਹਿਲਾ ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਦੀਪਕੀ ਮਹਲਾ ੧॥	
ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	
ਜੈ ਘਰਿ ਕੀਰਤਿ ਆਖੀਐ ਕਰਤੇ ਕਾ ਹੋਇ ਬੀਚਾਰੋ॥ ਤਿਤੁ ਘਰਿ ਗਾਵਹੁ ਸੋਹਿਲਾ ਸਿਵਰਿਹੁ ਸਿਰਜਣਹਾਰੋ॥੧॥	ਜਿਸ (ਸਤਿਸੰਗ ਰੂਪੀ) ਘਰ ਵਿਚ (ਕਰਤਾਰ ਦੀ) ਕੀਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ (ਸਤਿਸੰਗ) ਘਰ ਵਿਚ (ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਗੁਣਾਨੁਵਾਦ ਰੂਪੀ) ਮੰਗਲਮਯ ਗੀਤ ਗਾਵੋ (ਤੇ ਉਸ) ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਦਾ ਸਿਮਰਣ ਕਰੋ ॥ ੧ ॥
ਤੁਮ ਗਾਵਹੁ ਮੇਰੇ ਨਿਰਭਉ ਕਾ ਸੋਹਿਲਾ॥ ਹਉ ਵਾਰੀ ਜਿਤੁ ਸੋਹਿਲੈ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਹੋਇ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥	(ਪਰ ਹੇ ਸਜਣ) ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਿਰਭਉ (ਸਿਰਜਣਹਾਰ) ਦਾ ਸੋਹਿਲਾ (ਜ਼ਰੂਰ) ਗਾਵੋ, ਮੈਂ ਸਦਕੇ, ਜਿਸ ਸੋਹਿਲੇ (ਦੇ ਗਾਇਨ ਕਰਨੇ) ਨਾਲ ਸਦੈਵੀ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਨੇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥
	(ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਦਾਤਾ ਜੀਓ! ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਧਰ ਹੀ ਜੁੱਟ ਪਏ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਸਾਰ ਸੰਭਾਲ ਕੌਣ ਕਰਸੀ ?

ਨਿਤ ਨਿਤ ਜੀਅੜੇ ਸਮਾਲੀਅਨਿ ਦੇਖੈਗਾ ਦੇਵਣਹਾਰੁ॥ ਤੇਰੇ ਦਾਨੈ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ ਤਿਸੁ ਦਾਤੇ ਕਵਣੁ ਸੁਮਾਰੁ॥੨॥

ਉੱਤਰ :-) (ਦੇਖ ਕਰਤਾਰ ਵਲੋਂ) ਨਿਤ ਨਿਤ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, (ਤੈਨੂੰ ਬੀ ਉਹ) ਦੇਖੇਗਾ (ਅਰਥਾਤ ਤੇਰੀ ਸੰਭਾਲ ਬੀ ਉਹ ਕਰੇਗਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਬਿਰਦ ਹੀ) ਦੇਵਣਹਾਰ ਹੈ। ਤੇਰੇ[1] (ਪਾਸੋਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ) ਦਾਨ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦੀ, ਉਸ ਦਾਤੇ ਦਾ ਸ਼ੁਮਾਰ (ਲੇਖਾ) ਕੌਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ॥ ੨ ॥

ਸੰਬਤਿ ਸਾਹਾ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਿ ਕਰਿ ਪਾਵਹੁ ਤੇਲੁ॥ ਦੇਹੁ ਸਜਣ ਅਸੀਸੜੀਆ ਜਿਉ ਹੋਵੈ ਸਾਹਿਬ ਸਿਉ ਮੇਲੁ॥੩॥

(ਹੇ ਭਾਈ! ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਸਮਝਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਦਾ ਏਥੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ, ਮੌਤ ਆਉਣੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਵਿਆਹ ਦਾ ਸਾਹਾ ਸੰਮਤ ਲਿਖੀਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ) ਮੌਤ ਦਾ ਦਿਨ ਤੇ ਸੰਮਤ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ[2], ਹੁਣ ਸਜਣੋਂ! ਮਿਲ ਕੇ ਤੇਲ ਚੜ੍ਹਾਓ ਤੇ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿਓ (ਮੌਤ ਰੂਪੀ ਵਿਵਾਹ ਕਰਕੇ ਅਪਣੇ) ਸੁਆਮੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ॥ ੩ ॥

ਘਰਿ ਘਰਿ ਏਹੋ ਪਾਹੁਚਾ ਸਦੜੇ ਨਿਤ ਪਵੰਨਿ॥ ਸਦਣਹਾਰਾ ਸਿਮਰੀਐ ਨਾਨਕ ਸੇ ਦਿਹ ਆਵੰਨਿ॥੪॥੧॥

(ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਇਹ ਕੀਕੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਹਾ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ? ਉੱਤਰ : ਸੱਦਾ ਜੁ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਸੱਦਾ ਕਿਵੇਂ ਆ ਰਿਹਾ ਸਹੀ ਹੋਇਆ ? ਉੱਤਰ :) ਸੱਦੇ ਤਾਂ (ਨਿਤ) ਪੈ ਰਹੇ ਤੇ ਘਰ ਘਰ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ (ਅਰਥਾਤ ਜੀਵ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ) ਇਹ ਪਾਹੋਚਾ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੈ[3], (ਭਾਵ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਸੰਦੇਸਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ) ਉਹ (ਮਰਨੇ ਦਾ) ਦਿਨ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਭਾਈ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਤਯਾਰੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੀ ਇਸ ਵਿਵਾਹ ਹੋਣ ਪਰ ਪਤੀ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਤਯਾਰੀ ਕੀ ਹੈ ? ਉੱਤਰ :) ਸੱਦਣਹਾਰੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੂੰ ਸਿਮਰੀਏ (ਤਾਂ ਤਯਾਰੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ '...ਗਾਵਹੁ ਸੋਹਿਲਾ' ਤੇ 'ਸਿਵਰਿਹੁ ਸਿਰਜਣਹਾਰੋ॥' ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਇਹ ਹੈ)॥੪॥੧॥

ਵਯਾਖਯਾ–ਮੌਤ ਦਾ ਦਿਨ ਨਿਯਤ ਹੈ। ਹੁਣ ਸੰਤਾਂ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਤੇਲ ਚਾੜ੍ਹੋ ਤੇ ਨਾਲ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇਵੋ ਜੋ ਰਬ ਜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਮੁਰਾਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੌਤ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਰੂਪ ਲੈ ਕੇ ਨਾ ਆਵੇ, ਪਰ ਓਹ ਸਾਈਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਦਾ ਅਵਸਰ ਬਣੇ। ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਨਿੱਤ ਦੇ ਸੱਦੇ ਜੋ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਲੋਕੀਂ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਹੋ ਪਹੋਚਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਹੇ ਦੇ ਦਿਨ ਪਰ ਤੁਸਾਂ ਬੀ ਪਹੁੰਚਣਾਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਦ ਸੱਦਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਦ ਤੁਸੀਂ ਤਯਾਰੀ ਕਰੋ। ਤਿਆਰੀ

---

[1] 'ਤੇਰੇ' ਪਦ ਨੂੰ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦਾ ਸੰਬੋਧਨ ਬੀ ਲਾ ਕੇ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ।

[2] ਛਣਿ ਘਾਲੇ ਸਭ ਦਿਵਸ ਸਾਸ ਨਹ ਬਢਨ ਘਟਨ ਤਿਲੁ ਸਾਰ॥ (ਗਉੜੀ ਬਾਵ: ਅ: ਮ: ੫-੨੧)

[3] ਪਾਰੋਸੀ ਕੇ ਜੋ ਹੂਆ ਤੂ ਅਪਨੇ ਭੀ ਜਾਨੁ॥ (ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ-੧੬੭)

ਇਹ ਹੈ ਕਿ, ਸੱਦਣਹਾਰੇ ਨੂੰ ਸਿਮਰੋ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਕਿ ਉਹ ਸਾਹੇ ਦੇ ਦਿਨ ਆਉਣ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਕਿ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲੇ ਭਜਨ ਕਰ ਲਓ।

ਇਉਂ ਬੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ : ਕਿ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦਾ ਬਦਲਣਾ ਦੋ ਸੱਦੇ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਹੋ ਪਹੁੰਚਾ ਘਰ ਘਰ ਵਿਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਘਰਿ ਘਰਿ = ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਜਾਂ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹੋ ਸੱਦੇ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਜੀਵ ਗਜਾਨ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚੋ। 'ਪਹੋਚਾ' ਯਾ 'ਪਹੁੰਚਾ' ਇਕ ਰਸਮ ਸੀ ਕਿ ਲਾਗੀ ਮੌਲੀ ਦਾ ਅੱਟਾ ਦੇਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਦਿਨ ਵਿਵਾਹ ਤੇ ਪਹੁੰਚੋਂ। ਜਿਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਭਾਜੀ ਬੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਮੌਲੀ ਯਾ ਰੰਗਿਆ ਧਾਗਾ ਸ਼ਗਨ ਵਜੋਂ ਮੇਲ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਭਾਵ ਵਿਵਾਹ ਦੇ ਸੱਦੇ ਤੋਂ ਹੈ।

ਲਹਿੰਦੇ ਵਲ ਸਾਹੇ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਛ ਸ਼ੈ ਧੀ ਵਾਲੇ ਘਰ ਘੱਲਦੇ ਸਨ, ਉਸ ਨੂੰ 'ਭੋਚਾ' ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਨਿਰੁਕ੍ਤ-ਜੈ- (ਪੰ:, ਜਿਹੜਾ ਦਾ ਸੰਖੇਪ) ਜਿਹ, ਜਿਸ।

ਘਰਿ- (ਸੰਸ:, ਗ੍ਰਿਹੰ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ, ਘਰ = ਰਹਿਣ ਦੀ ਜਗਾ, ਮਕਾਨ) ਘਰ ਵਿਚ। ਸਤਿਸੰਗ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿਚ।

ਅਗਲੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਘਰ ਦਾ ਪਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤਿਆ ਹੈ[1], ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਈ ਦਾਨੇ ਏਥੇ ਬੀ ਘਰ ਦਾ ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦਾ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਜਿਸ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਿਚ ਨਾਮ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ ਲਗੋ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਸਿਮਰਣ ਕਰੋ।

ਘਰ ਪਦ ਦੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਅਰਥ ਹਨ। ਪਰ ਏਥੇ ਸਤਿਸੰਗ ਅਰਥ ਹੀ ਠੀਕ ਫਬਦਾ ਸਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਘਰ ਪਦ ਦੇ ਹੋਰ ਅਰਥ ਹਨ :-

੧. ਘਰ = ਮਕਾਨ, ਰਹਿਣੇ ਦੀ ਥਾਂ, ਯਥਾ- '**ਘਰ ਛਡਣੇ ਰਹੈ ਨ ਕੋਈ॥**' (ਮਾਰੂ ਮ: ੧-੨)

੨. ਘਰ = ਸਰੀਰ।

੩. ਘਰ = ਦਸਮ ਦੁਆਰ:- '**ਘਰ ਮਹਿ ਘਰੁ ਦਿਖਾਇ ਦੇਇ॥**' (ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮ: ੧-੨੭)

੪. ਘਰ = ਅੰਤਹਕਰਣ, ਮਨ:- '**ਘਰ ਮਹਿ ਠਾਕੁਰੁ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵੈ॥**' (ਸੂਹੀ ਮ: ੫-੯)

੫. ਘਰ = ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ। ਯਥਾ:- '**ਛਿਅ ਘਰ ਛਿਅ ਗੁਰ ਛਿਅ ਉਪਦੇਸ॥**' (ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧)

੬. ਘਰ = ਇਸਤ੍ਰੀ। ਯਥਾ:- '**ਘਰ ਕਾ ਮਾਸੁ ਚੰਗੇਰਾ॥**' (ਮਲਾਰ ਵਾਰ ਮ: ੧-੨)

੭. ਘਰ = ਸਰੀਰ ਦੇ ਅਸਥਾਨ। ਕੰਗ੍ਰੋੜ ਦੇ ਮੁਹਰੇ। ਕੋਠੜੀਆਂ ਯਥਾ :-

'**ਬਹਤਰਿ ਘਰ ਇਕੁ ਪੁਰਖੁ ਸਮਾਇਆ॥**' (ਸੂਹੀ ਕਬੀਰ-੫)

੮. ਘਰ = ਸਰੂਪ, ਯਥਾ:- **ਸੋ ਘਰੁ ਗੁਰਿ ਨਾਨਕ ਕਉ ਦੀਆ॥** (ਗਉੜੀ ਮ: ੫-੧੦੪)

੯. ਘਰ = ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਗਾਜਨ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਜੋ ਤਾਲ ਦੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਕਈਆਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਕੁਛ ਸੁਰ ਨਾਲ ਬੀ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇਖੋ, (ਪਿੱਛੇ ਪੰਨਾ ੧੯੨।

੧੦. ਘਰ ਕਾ = ਨਿਜ ਦਾ, ਯਥਾ:- **ਘਰ ਕਾ ਕਾਜੁ ਨ ਜਾਣੀ ਰੂੜਾ॥** (ਸੂਹੀ ਮ: ੫-੩੫)

੧੧. ਘਰ ਕੈ = ਨਿਜ ਦੇ, ਆਪਣੀ ਮੁਕਤੀ ਦੇ, ਸ੍ਵੈ ਸਰੂਪ ਦੇ-ਯਥਾ:-

'**ਜੋ ਗੁਰ ਕੀ ਜਨੁ ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਸੋ ਘਰ ਕੈ ਕੰਮਿ ਹਰਿ ਲਾਇਆ॥**' (ਗਉ: ਬੈ: ਮ: ੪-੪੮)

---

[1] ਛਿਅ ਘਰ ਛਿਅ ਗੁਰ ਛਿਅ ਉਪਦੇਸ॥ (ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧)

ਪੁਨਾ:- **ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਤੋੜਿ ਬੰਧਨ ਮਾਇਆ ਘਰ ਕੈ ਕੰਮਿ ਲਾਇ॥** (ਗਉ: ਬੈ: ਮ: ੪-੪੮)

੧੨. ਘਰ ਉਚਾ= ਉੱਚਾ ਘਰ, ਭਾਵ ਬੱਦਲ ਯਥਾ:-

ਖੇਤਿ ਮਿਆਲਾ ਉਚੀਆ ਘਰੁ ਉਚਾ ਨਿਰਣਉ॥ (ਗੂਜਰੀ ਵਾਰ ਮ: ੩-੨੧)

ਅਰਥਾਤ (ਜਿਸ ਰਿਦੇ ਰੂਪ) ਖੇਤ ਦੀਆਂ (ਮਿਆਲਾਂ= ਸ਼ਰਧਾ ਰੂਪ) ਵੱਟਾਂ (ਉੱਚੀਆਂ=) ਦ੍ਰਿੜ (ਹਨ ਉਥੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਰੂਪ) ਬੱਦਲ ਦਾ (ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਜਲ ਨਿਰਣਉ=) ਟਿਕਦਾ ਹੈ।

ਕੀਰਤਿ- (ਸੰਸ:, ਕੀਰ੍ਤਿ:) ਕੀਰਤੀ, ਯੱਸ। ਕੀਰਤਿ ਆਖੀਐ = ਯੱਸ ਕਹੀਏ, ਗਾਵੀਏ, ਕੀਰਤਨ ਕਰੀਏ।

ਤਿਤੁ- (ਪੁ:, ਪੰਜਾਬੀ) ਤਿਸ।

ਸਿਵਰਿਹੁ- (ਸੰਸ:, ਸਮ੍ਰਿ = ਯਾਦ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਿਮਰ। ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ-ਸਿਵਰ) ਸਿਮਰੋ। ਸਿਮਰਣ ਕਰੋ। ਯਾਦ ਕਰੋ।

ਸਿਰਜਣਹਾਰੋ- (ਸੰਸ:, ਸ੍ਰਿਜ = ਰਚਨਾ ਕਰਨੀ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਿਰਜਣ+ਹਾਰ = ਰਚਣ ਵਾਲਾ ਰਚਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ।

ਨਿਰਭਉ- ਭੈ ਰਹਿਤ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਦਾ ਦਾ ਸੁਖ ਭੈ ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਭੈ ਰਹਿਤ ਨੂੰ ਸਿਮਰਕੇ ਭੈ ਰਹਿਤ ਹੋਈਦਾ ਹੈ, ਯਥਾ:- '**ਨਿਰਭਉ ਜਪੈ ਸਗਲ ਭਉ ਮਿਟੈ॥**' (ਸੁਖਮਨੀ, ੨੨-੭)

ਸੋਹਿਲਾ- (ਸੰਸ:, ਸੁਖਕੇਲਿ: = ਖੁਸ਼ੀ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਹੇਲ੍ਲ = ਖੁਸ਼ੀ। ਪੁ:, ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਹੇਲ[੧] = ਖੁਸ਼ੀ। ਸੋਹਿਲਾ = ਖੁਸ਼ੀ ਸੰਬੰਧੀ) ਖੁਸ਼ੀ ਵਾਲਾ, ਸੁਖ ਵਾਲਾ, ਮੰਗਲ ਵਾਲਾ। ਆਮ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਯੱਸ ਦੇ ਗੀਤ ਨੂੰ ਸੋਹਿਲਾ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਏਥੇ ਅਰਥ ਹੈ - ਗੁਣਾਨੁਵਾਦ ਦਾ ਮੰਗਲਮਯ ਗੀਤ।

ਵਾਰੀ- (ਪੰਜਾਬੀ) ਸਦਕੇ। ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਣਾ, ਸਦਕੇ ਹੋਣਾ, ਬਲਿਹਾਰ ਹੋਣਾ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ 'ਵਾਰ੍ਣ' ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਰਖਯਾ ਕਰਨੀ ਬੀ ਹੈ, ਰਖਯਾ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਵਾਰਾ ਫੇਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਸ਼ੈ ਸਦਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸਿਰ ਤੋਂ ਫੇਰਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਤੋਂ 'ਵਾਰਨਾ' ਪਦ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਇਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਜੀਅੜੇ- (ਸੰਸ:, ਜੀਵ, ਜੀਅ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ+ੜਾ ਨਿੰਮ੍ਰਵਾਚੀ ਪ੍ਰਤੇ) ਜੀਵ, ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ।

ਸਮਾਲੀਅਨਿ- (ਸੰਸ:, ਸਮਾਰ:। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੰਭਾਲਨਾ, ਸਮ੍ਹਾਲਨਾ) ਸੰਭਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਯਾਦ ਤੇ ਖ਼ਬਰਦਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਖ਼ਬਰਦਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਦੇਖੈਗਾ-ਵੇਖੇਗਾ, ਖ਼ਬਰਗੀਰੀ ਕਰੇਗਾ, ਸੰਭਾਲੇਗਾ।

ਤੇਰੇ ਦਾਨੈ ਕੀਮਤਿ- ਹੇ ਜੀਵ! ਤੇਰੇ ਪਾਇਆਂ (ਉਸ ਦੇ) ਦਾਨ ਦੀ ਕੀਮਤ ਤੈਥੋਂ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦੀ ਤਦ ਉਸ ਦਾਤੇ ਦਾ ਸ਼ੁਮਾਰ ਕੌਣ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(ਅ) ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਇਹ ਤੁਕ ਵਾਚਕੇ: 'ਦਾਨੈ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ ਦਾਤੈ ਕਉਣੁ ਸੁਮਾਰੁ ਵਖਾਣੈ।' (ਵਾਰ ੧੫-੧੫) ਸਿਆਣੇ ਐਉਂ ਬੀ ਅਰਥ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ: 'ਹੇ ਕਰਤਾਰ! ਤੇਰੇ ਦਾਨ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦੀ। ਪਰ 'ਤੇਰੇ' ਤੇ ਫੇਰ 'ਤਿਸੁ' ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਅਰਥ ਤੇ ਕਿੰਤੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

---

[੧] ਜਿਵੇਂ 'ਸਹੁਰਾ' ਤੋਂ 'ਸਾਹੁਰਾ' (=ਸਹੁਰੇ ਸੰਬੰਧੀ) ਬਣਿਆ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ 'ਸੁਹੇਲ' ਤੋਂ 'ਸੋਹਿਲਾ' (=ਖੁਸ਼ੀ ਸੰਬੰਧੀ) ਬਣਿਆ ਹੈ।

ਤਦ ਐਉਂ ਅਰਥ ਲਾਈਦੇ ਹਨ : ਤੇਰੇ ਦਾਨ ਦੀ ਹੇ ਈਸ਼੍ਵਰ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦੀ ਜੀਵ ਤੋਂ, ਫੇਰ ਉਸ ਦਾਤੇ ਦਾ ਸ਼ੁਮਾਰ ਕੌਣ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ !

ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੋਖ੍ਯ ਤੇ ਅਪ੍ਰੋਖ੍ਯ ਸਰਬ ਨਾਮ ਵਰਤਣੇ ਦੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਮਨਾਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਕ ਖ਼ੂਬੀ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਕਤਾ ਅੰਨ੍ਯ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਕਰਦਾ ਮੱਧਮ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਧ੍ਯਾਨ ਕਰਦਾ ਫੇਰ ਅੰਨ੍ਯ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਪਦਾਂ ਦਾ 'ਪੁਰਖੁ' ਬਦਲ ਲਿਆਂ ਇੱਕੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਇਥੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੈ ਤੇ ਪਦ 'ਤੇਰੇ' ਤੇ 'ਤਿਸੁ' ਉਸੇ ਨੂੰ ਲਗਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸੁਮਾਰ- (ਫ਼ਾ:, ਸ਼ੁਮਾਰ) ਗਿਣਤੀ।

ਸੰਬਤਿ- (ਸੰਸ:, ਸੰਵਤ੍ = ਵਰਹਾ) ਸਾਲ। ਸੰਨ।

(ੳ) ਸੰਬਤਿ ਪਦ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਦ 'ਸੰ-ਮਤਿ' सम्मति ਸਮਝਕੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਅਰਥ ਹੈ 'ਆਤਮ ਗਿਆਨ' ; ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਐਉਂ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ :-

ਸੰਬਤਿ = ਗ੍ਯਾਨ ਦੁਆਰਾ (ਸਾਹਾ =) ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨਾਲ ਮੇਲ (ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਅਸੂਲ) ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਸੋ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ) ਮਿਲਕੇ (ਪਾਵਹੁ ਤੇਲ) ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ (ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰੋ ਕਿ ਹੇ ਸੰਤ) ਸਜਣੋਂ ! ਅਸੀਸਾਂ ਦਿਓ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਸਾਹਾ- (ਸੰਸ:, ਸੁ+ਆਹਨ ਤੋਂ ਸਾਹਾ। ਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ) ਉਹ ਦਿਨ, ਤਾਰੀਖ ਤੇ ਲਗਨ ਦਾ ਵਕਤ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਵਿਆਹ ਨਿਯਤ ਕੀਤਾ ਜਾਏ।

ਤੇਲ- (ਸੰਸ:, ਤੈਲ) ਇਕ ਥਿੰਧਾ ਪਦਾਰਥ ਜੋ ਤਿਲ, ਸਰਹੋਂ ਆਦਿ ਬੀਜਾਂ ਯਾ ਕਈ ਲਕੜੀਆਂ ਤੋਂ ਦਬਾਇਆਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਤੇਲ ਦਾ ਚਾੜ੍ਹਨਾ ਇਕ ਰਸਮ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਅਜੇ ਬੀ ਕਈ ਥਾਂ ਹੈ। ਸਾਹਾ ਸੋਧੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਕੀ ਨੂੰ ਪੇਕੇ ਘਰ ਤੇਲ ਚਾੜ੍ਹਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਹੋਰ ਰਸਮਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਬ੍ਰਹਮ ਭੋਜ ਤੇ ਫੇਰ ਵਿਵਾਹ।

ਏਥੇ ਤੇਲ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਉਸ ਰਸਮ ਵਲ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸੰਤਾਂ ਅੱਗੇ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਸੀਸ ਦਿਓ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਯਾ ਵੈਰਾਗ ਦਾਨ ਕਰੋ ਜੋ ਮੇਰੀ ਵਿਆਹ ਲਈ ਤਯਾਰੀ ਪੂਰਨ ਹੋਵੇ ਤੇ ਵਿਵਾਹ 'ਪਤੀ ਮੇਲ' ਵਿਚ ਅੰਤ ਹੋਵੇ।

'ਸਨੇਹ' ਦੇ ਦੋ ਅਰਥ ਹਨ- 'ਪ੍ਰੇਮ' ਤੇ 'ਤੇਲ', ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਦਾਨੇ ਤੇਲ ਨੂੰ ਸਨੇਹ ਸਮਝਕੇ ਤੇਲ ਦਾ ਅਰਥ ਪ੍ਰੇਮ ਵੀ ਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾਨ ਕਰੋ। ਕਈ ਵੈਰਾਗ ਨੂੰ ਬੀ ਤੇਲ ਦਾ ਭਾਵ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਉਵ ਤੇਲ ਚਾੜ੍ਹਨਾ ਇਕ ਰਸਮ ਹੈ ਜੋ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਕਰੀਦੀ ਹੈ।

ਘਰਿ ਘਰਿ-ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਭਾਵ ਹਰ ਜੀਵ ਨੂੰ।

(ੳ) ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਨਿਤ ਸੱਦੇ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲਣਾ ਕਰੋ। ਸੋ ਸੱਦਣਹਾਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਣ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਕਿ ਓਹ ਦਿਹਾੜੇ (ਗ੍ਯਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੀ ਆਵਨਿ =) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣ।

ਅਥਵਾ ਘਰਿ ਘਰਿ = ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਜਾਂ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਇਹੋ ਸੱਦੇ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਜੀਵ ਗ੍ਯਾਨ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚੋ।

ਪਾਹੁਚਾ- 'ਪਹੋਚਾ' ਯਾ 'ਪਹੁੰਚਾ' ਇਕ ਰਸਮ ਸੀ ਜੈਸੇ ਕਿ ਪਿਛੇ ਵ੍ਯਾਖ੍ਯਾ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਚੁਕਾ ਹੈ ਕਿ ਮੌਲੀ ਦਾ ਅੱਟਾ ਦੇ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਦਿਨ ਵਿਵਾਹ ਤੇ ਪਹੁੰਚੋ। ਨਿਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਭਾਜੀ ਬੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਭਾਵ ਵਿਆਹ ਦੇ ਸੱਦੇ ਤੋਂ ਹੈ।

(ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਥਨ–ਉਹ ਮਤਿ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਮੁੱਖ ਹੈ ਸਾਰੇ ਮਤਾਂ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ।

ਮੂਲ	ਅਰਥ
ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧॥	
ਛਿਅ ਘਰ ਛਿਅ ਗੁਰ ਛਿਅ ਉਪਦੇਸ॥ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਏਕੋ ਵੇਸ ਅਨੇਕ॥੧॥	ਛੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ, ਛੀ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਰਚਨ ਹਾਰੇ, ਛੀ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਉਪਦੇਸ਼ ਹਨ, (ਪਰ) ਗੁਰੂ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਇਕੋ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ) ਵੇਸ ਅਨੇਕ ਹਨ।
ਬਾਬਾ ਜੈ ਘਰਿ ਕਰਤੇ ਕੀਰਤਿ ਹੋਇ॥ ਸੋ ਘਰੁ ਰਾਖੁ ਵਡਾਈ ਤੋਇ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥	ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਘਰ (ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਯਾ ਮਤ) ਵਿਚ (ਉਸ) ਕਰਤੇ (ਪੁਰਖ) ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਘਰ ਨੂੰ ਰੱਖ (ਧਾਰਨ ਕਰ, ਮੰਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸੇ ਵਿਚ) ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ[1]॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
ਵਿਸੁਏ ਚਸਿਆ ਘੜੀਆ ਪਹਰਾ ਥਿਤੀ ਵਾਰੀ ਮਾਹੁ ਹੋਆ॥ ਸੂਰਜੁ ਏਕੋ ਰੁਤਿ ਅਨੇਕ॥ ਨਾਨਕ ਕਰਤੇ ਕੇ ਕੇਤੇ ਵੇਸ॥੨॥੨॥	(ਜਿਕੁਰ) ਵਿਸਿਆਂ, ਚਸਿਆਂ, ਘੜੀਆਂ, ਪਹਿਰਾਂ, ਥਿਤਾਂ (ਤੇ) ਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮਹੀਨਾ ਬਣਿਆ ਹੈ ; (ਫੇਰ) ਅਨੇਕ ਰੁੱਤਾਂ (ਬਣੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਕਾਰਣ) ਇਕੋ ਸੂਰਜ ਹੈ ; (ਤਿਵੇਂ ਇਕ) ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਅਨੇਕ ਵੇਸ ਹਨ (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ)॥੨॥੨॥

ਵ੍ਯਾਖ੍ਯਾ–ਸੁਗਮ ਹੈ।

ਨਿਰੁਕ੍ਤ–ਛਿਅ ਘਰ ਛੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ।

ਛਿਅ ਗੁਰ– ਛੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਰਚਣਹਾਰੇ, ਆਦਿ ਕਰਤਾ।

ਛਿਅ ਉਪਦੇਸ– ਛੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਖ੍ਯਾ ਹਨ। ਛੇ ਮਤਿ ਹਨ। ਛੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਤਾ ਏਹ ਹਨ :-

(੧) ਨ੍ਯਾਯ ਦਾ ਗੌਤਮ, (੨) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕ ਦਾ ਕਣਾਦ, (੩) ਸਾਂਖ ਦਾ ਕਪਿਲ,
(੪) ਯੋਗ ਦਾ ਪਾਤੰਜਲ, (੫) ਵੇਦਾਂਤ ਦਾ ਵ੍ਯਾਸ, (੬) ਮੀਮਾਂਸਾ ਦਾ ਜੈਮਨੀ।

ਵਿਸੁਏ– (ਹਿੰਦੀ) ਵਿਸਿਆ। ਪੰਦਰਾਂ ਵਾਰ ਅੱਖ ਫਰਕਨਾ ਵਿਸਾ ਹੈ।

ਚਸਿਆ– ਚਸੇ। ਪੰਦਰਾਂ ਵਿਸੇ ਦਾ ਇਕ ਚਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਘੜੀਆ– ਘੜੀਆਂ। ੩੦ ਚਸੇ ਦਾ ਇਕ ਪਲ ਤੇ ੬੦ ਪਲਾਂ ਦੀ ਇਕ ਘੜੀ।

ਪਹਰਾ– (ਸੰਸ:, ਪ੍ਰਹਰ:। ਪੰਜਾਬੀ, ਪਹਿਰ) ਪਹਰ = ਦਿਨ ਰਾਤ ਦਾ ਅੱਠਵਾਂ ਹਿੱਸਾ। ਲਗ ਪਗ ਸਾਢੇ ਸਤ ਘੜੀਆਂ ਯਾ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਦਾ ਵਕਤ। ਚਾਰ ਪਹਿਰ ਦਾ ਵਾਰ ਯਾ ਥਿਤ। ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਦਾ ਦਿਨ ਰਾਤ।

ਥਿਤੀ– (ਸੰਸ:, ਤਿਥਿ:। ਪੰਜਾਬੀ, ਥਿਤ) ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਗਿਣੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਪੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਤ੍ਰੀਕਾਂ।

---

[1] ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣਾ ਸਿੱਧਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ (ਪ੍ਰੇਮ ਮਾਰਗ) ਸਭ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ।

ਵਾਰੀ- (ਸੰਸ:, ਵਾਰ: = ਕਾਲ, ਮੌਕਿਆ, ਅਵਸਰ, ਦਿਨ) ਮੰਗਲ ਬੁਧ ਆਦਿਕ ਵਾਰ।

ਮਾਹ- (ਫ਼ਾ:, ਮਾਹ) ਮਹੀਨਾ।

ਹੋਆ- ਹੋਇਆ ਹੈ, ਬਣਿਆ ਹੈ। (ਅ) ਨਾਮ ਬਰਸ ਦਾ ਹੈ। (ਸੰਸ:, ਹਾਜਨ = ਵਰਹਾ। ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ, ਹੋਆ)। ਬਰਸ, ਵਰਹਾ। ਭਾਵ ਇਕੋ ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਬਰਸ, ਮਹੀਨੇ, ਥਿਤਾਂ, ਵਾਰ, ਪਹਿਰ, ਘੜੀਆਂ, ਚਸੇ, ਵਿਸੇ ਹਨ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਇਕੋ ਤੋਂ ਰੁਤ ਦੀ ਅਨੇਕਤਾਈ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਅਨੇਕ ਵੇਸ ਹਨ।

(ਰਾਗ ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਥਨ-ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦੀ ਆਰਤੀ ਕਰਦੇ ਦੱਸਕੇ ਸਦੀਵ ਉਸ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਰਹਿਣੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹੈ।

ਮੂਲ	ਅਰਥ
ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧॥	
ਗਗਨ ਮੈ ਥਾਲੁ ਰਵਿ ਚੰਦੁ ਦੀਪਕ ਬਨੇ ਤਾਰਿਕਾ ਮੰਡਲ ਜਨਕ ਮੋਤੀ॥ ਧੂਪੁ ਮਲਆਨਲੋ ਪਵਣੁ ਚਵਰੋ ਕਰੇ ਸਗਲ ਬਨਰਾਇ ਫੂਲੰਤ ਜੋਤੀ॥੧॥	(ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਆਰਤੀ) ਅਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਥਾਲ ਹੈ, ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਦੀਵੇ ਬਣੇ ਹਨ, ਤਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮੰਡਲ ਮਾਨੋ ਮੋਤੀ ਹਨ। ਮਲਯ ਪਰਬਤ ਦੀ (ਸੁਗੰਧਿਤ) ਵਾਯੂ ਧੂਪ (ਹੈ ਮਾਨੋ), ਪੌਣ (ਮਾਨੋਂ) ਚੌਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਬਨਸਪਤੀ ਹੇ ਜੋਤੀ (ਸਰੂਪ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ!) ਤੇਰੇ ਫੁੱਲ ਹਨ॥੧॥
ਕੈਸੀ ਆਰਤੀ ਹੋਇ॥ ਭਵਖੰਡਨਾ ਤੇਰੀ ਆਰਤੀ॥ ਅਨਹਤਾ ਸਬਦ ਵਾਜੰਤ ਭੇਰੀ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥	(ਤੇਰੀ ਇਸ ਆਰਤੀ ਲਈ) ਅਨਾਹਤ (ਰੂਪੀ) ਭੇਰੀ (ਵਰਗੇ ਵਾਜੇ) ਵਜ ਰਹੇ ਹਨ। (ਇਉਂ ਹੇ) ਭਵਖੰਡਨਾ! ਤੇਰੀ ਆਰਤੀ (ਆਪੇ) ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। (ਪ੍ਰਸ਼ਨ : ਨਿਰਗੁਣ ਦੀ) ਆਰਤੀ ਕੈਸੇ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? (ਉਸ ਦੇ ਕੋਈ ਅੰਗ ਹਨ ਜੋ ਆਰਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖੇ ਤੇ ਸੁਗੰਧੀ ਨੂੰ ਸੁੰਘੇ ?) ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
ਸਹਸ ਤਵ ਨੈਨ ਨਨ ਨੈਨ ਹਹਿ ਤੋਹਿ ਕਉ ਸਹਸ ਮੂਰਤਿ ਨਨਾ ਏਕ ਤੁੋਹੀ॥ ਸਹਸ ਪਦ ਬਿਮਲ ਨਨ ਏਕ ਪਦ ਗੰਧ ਬਿਨੁ ਸਹਸ ਤਵ ਗੰਧ ਇਵ ਚਲਤ ਮੋਹੀ॥੨॥	(ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਤੇ ਉਸਤੁਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਯਥਾ-) ਹਜ਼ਾਰਾਂ (ਹੀ) ਤੇਰੇ ਨੇਤ੍ਰ ਹਨ, ਪਰ ਕੋਈ ਤੇਰਾ ਨੇਤ੍ਰ ਨਹੀਂ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤੇਰੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਹਨ, (ਫੇਰ) ਇਕ ਬੀ ਨਹੀਂ ; ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤੇਰੇ ਨਿਰਮਲ ਪੈਰ ਹਨ, (ਫੇਰ) ਇਕ ਬੀ ਨਹੀਂ ਤੇਰਾ ਪੈਰ। ਨਾਸਕਾਂ ਤੋਂ ਤੂੰ ਬਿਨਾਂ ਹੈਂ, (ਫੇਰ) ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤੇਰੀਆਂ ਨਾਸਕਾਂ ਹਨ, ਇਉਂ (ਦੇ ਤੇਰੇ) ਚਰਿੱਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਮੋਹੀ ਗਈ ਹਾਂ॥੨॥
ਸਭ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ॥ ਤਿਸਦੈ ਚਾਨਣਿ ਸਭ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ	ਸਭਨਾਂ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਵਾਨਾਂ ਵਿਚ) ਜੋ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋ (ਤੇਰੀ ਹੀ) ਜੋਤਿ ਹੈ (ਹੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜੀ!)[੧] ਉਸ (ਤੇਰੀ ਜੋਤਿ) ਦੇ

[੧]ਅਥਵਾ ਹੇ ਜੋਤੀ ! ਓਹ (ਤੇਰੀ) ਜੋਤ ਸਭ ਵਿਚ ਹੈ।

ਹੋਇ॥ ਗੁਰ ਸਾਖੀ ਜੋਤਿ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ॥ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੁ ਆਰਤੀ ਹੋਇ॥੩॥	ਚਾਨਣੇ ਕਰਕੇ ਸਭ ਵਿਚ ਚਾਨਣਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਪਰ ਉਹ) ਜੋਤ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਾਖੀ (ਉਪਦੇਸ਼) ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। (ਤਾਂ ਤੇ) ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਆਰਤੀ ਓਹੋ ਹੈ ॥ ੩ ॥
ਹਰਿ ਚਰਣ ਕਵਲ ਮਕਰੰਦ ਲੋਭਿਤ ਮਨੋ ਅਨਦਿਨੋ ਮੋਹਿ ਆਹੀ ਪਿਆਸਾ॥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਜਲੁ ਦੇਹਿ ਨਾਨਕ ਸਾਰਿੰਗ ਕਉ ਹੋਇ ਜਾ ਤੇ ਤੇਰੈ ਨਾਇ ਵਾਸਾ॥੪॥੩॥	(ਹੇ) ਹਰੀ! (ਆਪਣੇ) ਚਰਨਾਂ ਕਵਲਾਂ ਦੇ ਮਕਰੰਦ (ਰਸ) ਦਾ ਲੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਮੇਰਾ) ਮਨ, (ਤੇ) ਰਾਤ ਦਿਨ ਹੀ ਮੈਨੂੰ (ਇਸ ਦੀ) ਪਯਾਸਾ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਪੀਹੇ (ਵਰਗੇ ਪ੍ਰੇਮੀ) ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਜਲ ਦੇਹ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ ॥ ੪ ॥ ੩ ॥

ਵਯਾਖਯਾ- ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ਾਟਨ ਵਿਚ ਜਗਨ ਨਾਥ ਪੁਰੀ ਗਏ ਸਨ। ਓਥੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਜੋ ਮੂਰਤੀ ਦੀ ਆਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਦੀਵੇ ਆਦਿ ਜਗਾਕੇ, ਉਸ ਵਿਚ ਆਪ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਹੋਏ, ਤਦ ਪਾਂਡਿਆਂ ਦੇ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਆਪ ਆਪਣੇ ਵਿਸਮਾਦੀ ਰੰਗ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਆਰਤੀ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਸੇ, ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਕਿ ਏਹ ਆਰਤੀ ਜੋ ਕੁਦਰਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਆ ਜਾਓ। ਇਸ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਸਦੈਵੀ ਵਾਸ ਸਾਈਂ ਦੇ 'ਨਾਇ' ਨਾਮ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਦੱਸਿਆ। ਜੈਸੇ 'ਤੇਰੈ ਨਾਇ ਵਾਸਾ' ਅਖੀਰਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

ਰਹਾਉ ਤਕ ਦੀਵੇ ਆਦਿ ਰਚਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਆਰਤੀ ਦਾ ਰੂਪਕ ਲੈ ਕੇ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਕੁਦਰਤੀ ਆਰਤੀ ਦਾ ਅਲੰਕਾਰ ਰੂਪ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਮਾਨ ਮਾਨੋਂ ਆਪਣੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਆਰਤੀ ਹੈ। ਕਦੇ ਚੰਦ ਸੂਰ ਨੂੰ ਸਵਰਗੇ ਦੇਵਤਾ ਮੰਨਕੇ ਪੂਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਆਰਤੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਵਰਗੀ ਸੁੰਦਰ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਬਨਾਉਣੇ ਵਾਲਾ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਬੀ ਉਸ ਦੀ ਆਰਤੀ ਕਰੋ, ਅਰਥਾਤ ਪੂਜਨ ਕਰਦੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਵੋ।

ਅੰਕ ੨- ਹੁਣ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਯਾ ਸ਼੍ਰੋਤਿਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਮੂਰਤੀ ਸਾਕਾਰ ਹੈ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਰਤੀ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਉਹ ਬੀ ਸਾਕਾਰ ਹੈ, ਤੇ ਆਪ ਦਾ ਪੂਜਯ ਤਾਂ ਨਿਰਾਕਾਰ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਆਰਤੀ ਕੈਸੀ ? ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਮੂਰਤਿ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਅਮੂਰਤਿ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ 'ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ' ਹੈ। ਨਿਰਗੁਣ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਗ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਕਰਤਾ, ਪਾਲਕ, ਸਿਖਯਾਦਾਤਾ, ਗੁਰੂ, ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਤੇ ਵਯਾਪਕ ਆਦਿ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਗਯਾਨ ਹਨ ; ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੁਆਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਤੇ ਹਨ। ਸੋ ਉਹ ਮਾਨੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਐਸੇ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਏਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਯੋਤੀ ਸਰੂਪ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ 'ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ' ਪਰ ਫੇਰ ਫ਼ੁਰਮਾ ਰਹੇ ਹਨ - 'ਸਭ ਮਹਿ ਜੋਤਿ' : ਉਹ ਜੋਤਿ ਸਭਨਾ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਸਾਰੇ ਨੈਣਾਂ, ਪੈਰਾਂ, ਨਾਸਕਾਂ ਆਦਿ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਜੋਤਿ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਉਸੇ ਦੀ ਸਤਯਾ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਐਉਂ ਬੀ ਉਹ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੈਣਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲਾ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨਾਸਕਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜਿਤਨੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇਖ, ਪੈਰ ਚੱਲ, ਤੇ ਨਾਸਕਾਂ ਸੁੰਘ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸਤਯਾ ਨਾਲ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਸੋ ਤੂੰ ਕੋਈ ਅੰਗ ਵਾਲਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਬੀ ਸਾਰੇ

ਅੰਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਇਹ ਗੱਲ ਅੰਕ ਤਿੰਨ ਵਿਚ ਖੋਹਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਇਹ ਆਖਕੇ ਕਿ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਤੇਰੀ ਜੋਤ ਹੈ, ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਤੇਰੀ ਚੇਤਨਤਾ ਦਾ ਚਾਨਣ ਹੈ, ਉਸ ਆਸਰੇ ਸਾਰੇ ਚਲ ਫਿਰ ਸੁੰਘ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਨ।

ਹੁਣ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਅਲਗ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਫੇਰ ਸਭ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਸਫੁਰਤੀ ਦੇਂਦਿਆਂ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹੋ, ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋ ਕੇ ਦਿੱਸ ਪਵੇ ? ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਾਲ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨੇ ਜਿਸ ਅੱਖ ਨਾਲ ਇਹ ਵਿਸਮਾਦ ਰੂਪ ਤੱਕਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ (ਸਹ+ਅਖੀ) ਹੋ ਕੇ ਦੇਖੋ। ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਸਿਖਜਾ ਪਰ ਅਮਲ ਕਰਕੇ ਉਸ ਅਨੁਭਵ ਯਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਆ ਜਾਓ ਜੋ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਹੈ।

ਹੁਣ ਅੰਕ ੪ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਫ਼ੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਸਤੇ ਨਾਲ ਹਰੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਦਾ ਰਸ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪਿਆਸ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਰਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਦੀਆਂ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦਾਂ ਦੇਹ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ'। ਭਾਵ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਦੀ ਤੜਪ ਤੇ ਮੰਗ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਨਿਵਾਸ ਹੋ ਕੇ ਫੇਰ ਉਹ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਨਿਰੁਕ੍ਤ- ਗਗਨ ਮੈ- ਗਗਨ ਮਜ = ਆਕਾਸ਼ ਰੂਪੀ।

ਰਵਿ- (ਸੰਸ:,) ਸੂਰਜ। **ਤਾਰਿਕਾ**- (ਸੰਸ:, ਤਾਰਕਾ) ਤਾਰੇ।

ਜਨਕ- (ਸੰਸ:, ਜਨਕ = ਜਨਮ ਦਾਤਾ, ਪਿਤਾ) ਸੀਤਾ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਬੀ ਨਾਮ ਹੈ, ਜੋ ਰਾਜਾ ਅਰ ਗਜਾਨੀ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਜਨਕ ਇਕ ਰਾਜਾ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਇਕ ਲਕਬ ਸੀ, ਜੋ ਮਿਥਲਾ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਲੜੀ ਦਾ ਸੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨੀ ਹੋਏ। ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਜਨਕ ਪਦ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਲਈ 'ਰਾਜ ਤੇ ਯੋਗ' ਦੀ ਪ੍ਰਬੀਨਤਾ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਐਉਂ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ :-

ਜਨਕੁ ਸੋਇ ਜਿਨਿ ਜਾਣਿਆ ਉਨਮਨਿ ਰਥੁ ਧਰਿਆ॥ (ਸਵ: ਮ: ੪ ਕੇ-੧੩)

ਜਨਕ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਗਜਾਨਵਾਨ ਹੈ ਅਰ ਬ੍ਰਿਤਿ ਨੂੰ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿਚ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਏਥੇ ਇਹ ਪਦ ਹਿੰਦੀ, 'ਜਨੁ' ਪਦ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ - ਮਾਨੋਂ, ਜਾਣੋਂ।

੨. ਅਥਵਾ- ਦਾਨੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ 'ਜੜੇ ਹੋਏ' ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੩. ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪਦ ਹੋਰਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਆਇਆ ਹੈ :- ਤਤਦਰਸ਼ੀ, ਰਾਜ ਯੋਗ ਵਾਲਾ, ਯਥਾ:- **ਜਨਕ ਰਾਜੁ ਬਰਤਾਇਆ ਸਤਜੁਗੁ ਆਲੀਣਾ॥** (ਸਵ: ਮ: ੫ ਕੇ-੩)

੪. ਮਹਾਤਮਾ, ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ-ਯਥਾ:-

ਹਰਿ ਕੇ ਸੰਤ ਜਨਾ ਮਹਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਤੇ ਜਨ ਊਤਮ ਜਨਕ ਜਨਾਕ॥ (ਕਾਨੜਾ ਮ: ੪-੪)

ਪੁਨਾ:- **ਭਗਤਿ ਜੋਗ ਕੌ ਜੈਤਵਾਰੁ ਹਰਿ ਜਨਕੁ ਉਪਾਯਉ॥** (ਸਵ: ਮ: ੫ ਕੇ-੧)

ਪੁਨਾ:- **ਤੂ ਤਾ ਜਨਿਕ ਰਾਜਾ ਅਉਤਾਰੁ॥** (ਸਵ: ਮ: ੨ ਕੇ-੩)

੫. (ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ, ਜਾਣਨਾ ਤੋਂ ਜਨਕ = ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ) ਗਜਾਤਾ। ਗਜਾਨੀ। ਯਥਾ:-

ਤੇ ਜਨ ਊਤਮ ਜਨਕ ਜਨਾਕ॥ (ਕਾਨੜਾ ਮ: ੪-੪)

ਜਨਕ ਜਨਕ ਬੈਠੇ ਸਿੰਘਾਸਨ.....॥ (ਕਾਨੜਾ ਮ: ੪, ਅਸਟ:-੨)

੬. ਸੀਤਾ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਜੀ

'ਜਪਿਓ ਨਾਮੁ ਸੁਕ ਜਨਕ ਗੁਰਬਚਨੀ.....॥' (ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੪-੧)

ਮਲਆਨਲੋ- (ਮਲਯ+ਅਨਿਲ) ਮਲਯ ਪਹਾੜ ਦੀ (ਸੁਗੰਧਿਤ) ਵਾਯੂ।

ਬਨਰਾਇ ਫੂਲੰਤ ਜੋਤੀ- ਸਾਰੀ ਬਨਸਪਤੀ (ਮਾਨੋ) ਫੁੱਲ ਖਿੜ ਰਹੇ ਹਨ।

'ਕੈਸੀ ਆਰਤੀ'- ਰਹਾਉ ਦੀਆਂ ਇਹ ਤੁਕਾਂ ਅੰਨ੍ਵਯ ਕਰਕੇ ਠੀਕ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਯਥਾ:- 'ਅਨਹਤਾ ਸਬਦ ਵਾਜੰਤ ਭੇਰੀ' ਇਹ ਤੁਕ ਪਿਛੇ ਕਹੀ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਵਿਚ ਹੈ ; ਅਗੇ ਫੇਰ ਐਉਂ ਵਾਚੋ 'ਭਵਖੰਡਨਾ ਤੇਰੀ ਆਰਤੀ' ਹੇ ਭਵ ਖੰਡਨਾ ਤੇਰੀ ਆਰਤੀ (ਐਉਂ ਆਪੇ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ)।

(ਹੁਣ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਯਾ ਸੁਣਨੇ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :-) 'ਕੈਸੀ ਆਰਤੀ ਹੋਇ ?' ਅਰਥਾਤ (ਨਿਰਗੁਣ ਦੀ) ਆਰਤੀ ਕੈਸੇ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਹੈ ਅਗੇ ਅੰਕ ੨ ਵਿਚ, ਜੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸਨਮੁਖ ਸਤੁਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ।

ਭਵ ਖੰਡਨਾ- (ਸੰਸ:, ਭਵ = ਜਨਮ, ਜਨਮ ਮਰਨ, ੨. ਸੰਸ:, ਭਯ = ਡਰ। ਖੰਡਨੰ = ਤੋੜਨਾ ਤੋਂ - ਦੂਰ ਕਰਨਾ) ਭੈ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ। ਜਨਮ (ਮਰਨ) ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ।

ਸਹਸ- (ਸੰਸ:, ਸਹਸ੍ਰ = ਹਜ਼ਾਰ) ਹਜ਼ਾਰਾਂ।

ਨਨ, ਨਨਾ- ਨਹੀਂ ਹੈ। **ਪਦ**-ਪੈਰ।

ਬਿਮਲ- (ਸੰਸ:, ਵਿ+ਮਲ = ਮੈਲ ਤੋਂ ਰਹਤ) ਉੱਜਲ।

ਗੰਧ- ਸੁੰਘਣ ਵਾਲਾ ਅੰਗ ਨਾਸਕਾਂ, ਨਾਸਾਂ।

ਮੋਹੀ- ਮੈਂ ਮੋਹੀ ਗਈ ਹਾਂ। (ਅ) 'ਮੇਰੀ ਬੁਧੀ ਮੋਹੀ ਗਈ ਹੈ' ਬੀ ਅਰਥ ਲਈਦਾ ਹੈ।

ਸਾਖੀ- ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਦ 'ਸਾਕਸ਼ੀ'। ਸ+ਅਕਸ਼ੀ ਦਾ ਅਰਥ 'ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ' 'ਦੇਖਣਾ' ਤੇ 'ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ' ਹੈ ਸੋ ਭਾਵ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ।

(ਅ) ਸਾਖੀ ਦੇ ਅਰਥ ਸਿਖਯਾ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਬੀ ਕਰੀਦੇ ਹਨ।

ਮਕਰੰਦ- ਫੁੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਇਕ ਤੁਰੀਆਂ ਦੇ ਉਪਰ ਧੂੜਾ ਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਪ੍ਰਾਗ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਦੂਸਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਮਿੱਠਾ ਰਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ 'ਮਕਰੰਦ' ਆਖਦੇ ਹਨ। ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਧ੍ਯਾਨ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆਂ ਜੋ ਰਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਮੋਹੀ- ਮੈਨੂੰ **ਸਾਰਿੰਗ**-ਪਪੀਹਾ।

(ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਮਹਲਾ ੪)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਥਨ- ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਪ੍ਰਬਲ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਿਜੈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦੇ ਕੇ ਲਿਵ ਲੁਆ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਲੈ ਕੇ ਨਾਮ ਜਪੋ।

ਮੂਲ	ਅਰਥ
ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਮਹਲਾ ੪॥ ਕਾਮਿ ਕਰੋਧਿ ਨਗਰੁ ਬਹੁ ਭਰਿਆ ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ ਖੰਡਲ ਖੰਡਾ ਹੇ॥ ਪੂਰਬਿ ਲਿਖਤ ਲਿਖੇ ਗੁਰੁ ਪਾਇਆ ਮਨਿ ਹਰਿ ਲਿਵ ਮੰਡਲ ਮੰਡਾ ਹੇ॥੧॥	(ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਧੂਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :-) (ਸਾਧੂ ਜਨਾਂ ਦਾ) ਸਰੀਰ (ਬੀ ਪਹਿਲੋਂ) ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਸਾਧੂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ (ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਸਾਰਾ ਹੀ) ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਨੇ। ਪੂਰਬ ਲਿਖਤ ਦੇ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਜਿਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ) ਮਨ ਵਿਚ ਹਰੀ ਦੀ ਲਿਵ ਨੂੰ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸਥਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਨੇ ॥੧॥

ਕਰਿ ਸਾਧੂ ਅੰਜੁਲੀ ਪੁਨੁ ਵਡਾ ਹੇ॥
ਕਰਿ ਡੰਡਉਤ ਪੁਨੁ ਵਡਾ ਹੇ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥

(ਐਸੇ) ਸੰਤਾਂ (ਅੱਗੇ) ਅੰਜੁਲੀ ਕਰ (ਇਹ) ਵੱਡਾ ਪੁੰਨ ਹੈ। (ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਗੇ) ਡੰਡੌਤ ਕਰ (ਇਹ) ਵੱਡਾ ਪੁੰਨ ਹੈ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥

ਸਾਕਤ ਹਰਿ ਰਸ ਸਾਦੁ ਨ ਜਾਣਿਆ
ਤਿਨ ਅੰਤਰਿ ਹਉਮੈ ਕੰਡਾ ਹੇ॥
ਜਿਉ ਜਿਉ ਚਲਹਿ ਚੁਭੈ ਦੁਖੁ ਪਾਵਹਿ
ਜਮ ਕਾਲੁ ਸਹਹਿ ਸਿਰਿ ਡੰਡਾ ਹੇ॥੨॥

(ਹੁਣ ਸਾਕਤਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:-) ਸਾਕਤਾਂ ਨੇ ਹਰਿ ਰਸ ਦਾ ਸਵਾਦ ਨਹੀਂ ਜਾਤਾ, (ਕਿਉਂਕਿ) ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਉਮੈ ਦਾ ਕੰਡਾ ਹੈ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ (ਓਹ ਆਪਣੇ ਹਉਮੈ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਅਗਾਹਾਂ) ਤੁਰਦੇ ਹਨ, (ਕੰਡਾ) ਚੁਭਦਾ ਹੈ (ਓਹ) ਦੁੱਖ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਜਮਕਾਲ ਦਾ ਡੰਡਾ ਸਿਰ ਉਤੇ ਸਹਿੰਦੇ ਹਨ[੧] ॥੨॥

ਹਰਿ ਜਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਣੇ
ਦੁਖੁ ਜਨਮ ਮਰਣ ਭਵ ਖੰਡਾ ਹੇ॥
ਅਬਿਨਾਸੀ ਪੁਰਖੁ ਪਾਇਆ ਪਰਮੇਸਰੁ
ਬਹੁ ਸੋਭ ਖੰਡ ਬਹਮੰਡਾ ਹੇ॥੩॥

(ਹੁਣ ਹਰੀਜਨਾਂ ਅਰਥਾਤ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ:-) (ਪਰ) ਹਰੀ ਦੇ ਜਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਮਾਏ (ਰਹਿੰਦੇ) ਹਨ, (ਓਹਨਾਂ ਨੇ) ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜਨਮ ਮਰਣ (ਆਦਿ) ਦੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਕੱਟ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਕਦੇ ਨਾਸ਼ ਨਾ ਹੋਣੇ ਵਾਲਾ ਵਿਆਪਕ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ (ਓਹਨਾਂ ਨੇ) ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ (ਓਹਨਾਂ ਦੀ) ਸ਼ੋਭਾ ਦੇਸ਼ਾਂ (ਤੇ) ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੋਈ ਹੈ ॥੩॥

ਹਮ ਗਰੀਬ ਮਸਕੀਨ ਪ੍ਰਭ ਤੇਰੇ
ਹਰਿ ਰਾਖੁ ਰਾਖੁ ਵਡ ਵਡਾ ਹੇ॥
ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੁ ਏਕ ਹੈ
ਹਰਿਨਾਮੇ ਹੀ ਸੁਖੁ ਮੰਡਾ ਹੇ॥੪॥੪॥

(ਹੁਣ ਮਾਨੋ ਆਪ ਵਿਚ ਖੜੋਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ:-) ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਅਸੀਂ ਗਰੀਬ ਤੇ ਕੰਗਾਲ (ਹਾਂ ਪਰ) ਤੇਰੇ ਹਾਂ ਹੇ ਹਰੀ ਸਾਨੂੰ ਰੱਖ ਲੈ, ਰੱਖ ਲੈ[੨] (ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਹੀ) ਵੱਡਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ (ਭਾਵ ਸਰਬ ਸਮਰੱਥ ਹੈ[੩])। ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਹਰੀ) ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਆਧਾਰ ਤੇ ਆਸਰਾ ਹੈ, ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਪਾਇਆ ਹੈ ॥੪॥੪॥

ਵਜਾਖਜਾਅੰਕ ੧ ਸਰਸਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਹਾਲਤ ਦੱਸ ਰਹੇ ਯਾਂ ਆਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਅੰਕ ੨ ਤੇ ੩ ਵਿਚ ਅਰਥ ਬ੍ਰਿਤੀ ਅੰਨਜ ਪੁਰਖ[੪] ਵਲ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਅੰਕ ਵਿਚ ਬੀ ਅੰਨਜ ਪੁਰਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਹਾਂ, 'ਉਹਨਾਂ ਜਗਜਾਸੂਆਂ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਜਿਤਿਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਲਿਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਹੈ' ਇਸ ਵਿਚ ਹਾਲ ਹੈ।

ਰਹਾਉ ਵਿਚ ਇਹ ਮਿਸਾਲ ਦੇਕੇ ਸਨਮੁਖ ਖੜੇ ਜਗਜਾਸੂ ਨੂੰ ਫ਼ੁਰਮਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਐਸੇ ਸਾਧੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰ ਜੋ ਤੇਰੇ ਪਾਪ ਬੀ ਨਾਸ਼ ਹੋਣ।

ਅੰਕ ੨ ਵਿਚ ਸਾਕਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਅੰਨਜ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਜਗਜਾਸੂ, ਅਰਥਾਤ ਮੱਧਮ ਪੁਰਖ[੫] ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਰਹੇ ਹਨ।

---

[੧]ਭਾਵ ਇਹ ਬੀ ਕੱਢਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਤ ਜਨ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਈਰਖਾ ਵਧਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪੀੜਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤ ਜਮ ਪੀੜਾ ਸਹਾਰਦੇ ਹਨ।

[੨]ਕਈ ਐਉਂ ਬੀ ਭਾਵ ਲੈਂਦੇ ਹਨ: ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਦੇਹ ਤੋਂ ਸਾਡੀ ਰੱਖਜਾ ਕਰ। 'ਰਾਖ' ਨਾਮ ਸੁਆਹ ਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। [੩] ਜਾਂ, ਹੇ ਵੱਡਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਹਰੀ ਸਾਨੂੰ ਰਖ ਲੈ।

[੪] Third Person. [੫]Second Person.

ਅੰਕ ੩ ਵਿਚ ਮੱਧਮ ਪੁਰਖ - ਜਗਜਾਸੂ ਨੂੰ ਹਰਿ ਜਨ ਦਾ ਹਾਲ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ।

ਅੰਕ ੪ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਨਮੁਖ ਕਰਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਰਹੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਆਨੰਦ ਅਵਸਥਾ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਹ ਵਾਕ ਉਤਮ ਪੁਰਖ[੧] ਵਿਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਾਰੇ ਵਿਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ:- ਮਾੜੇ ਕਰਮ ਤਜਾਗੋ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਲਓ, ਨਾਮ ਜਪੋ, ਨਾਮ ਤੇ ਲਿਵ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ।

ਨਿਰੁਕ੍ਤ- **ਖੰਡਲ ਖੰਡਾ ਹੇ**- (ਸੰਸ:, ਖੰਡ = ਦੇਸ਼। ਲ, ਸ੍ਵਾਰਥ ਪ੍ਰਤੇ ਭਾਵ ਸਮੂਹ, ਸਾਰਾ ਹੀ। ਖੰਡਾ = ਸੰਸ:, ਖਨ੍ = ਚੀਰਨਾ ਤੇ ਖੰਡ = ਟੁਕੜੇ ਟੁਕੜੇ ਕਰਨਾ। ਖੰਡਾ ਹੇ = ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਕੀਤਾ ਹੈ)।

(੧) ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਕੀਤਾ ਹੈ।　(੨) ਅਥਵਾ (ਖੰਡਲ =) ਸਾਰਾ ਹੀ ਟੁਟ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪੁਰਬਿ- (ਸੰਸ:, ਪੂਰ੍ਵ = ਆਦਿ, ਪਹਿਲੇ) ਆਦਿ ਦੀ, ਪਹਿਲੇ ਦੀ ।

ਲਿਵ- (ਸੰਸ:, ਲਯ। ਪੰਜਾਬੀ, ਲਿਵ) ਸਾਈਂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਮਨ ਦਾ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣਾ, ਮਗਨਤਾ।

(੨) ਪ੍ਰੀਤ, ਇਕ ਰਸ (ਤਦਾਕਾਰ) ਬ੍ਰਿਤੀ।

(੩) ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਤੇ ਸਾਂਈਂ ਵੱਲ ਲਗੀ ਮਨ ਦੀ ਦਸ਼ਾ। ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੇ ਉਲਟ।

ਮੰਡਲ ਮੰਡਾ ਹੇ- (ਮੰਡਲ = ਸੰਸ:, ਮੰਡਲ = ਅਸਥਾਨ। ਮੰਡਾ = ਸੰਸ:, ਮੰਡ = ਸਜਾਉਟ। ਧਾਤੂ, ਮੰਡ੍ = ਫਬਾਉਣਾ। ਮੰਡਾ ਹੇ = ਫਬਾਇਆ। ਸੁੰਦਰ ਕੀਤਾ)। ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ: ਮਨ ਵਿਚ ਹਰੀ ਦੀ ਲਿਵ ਨੂੰ ਸਜਾ ਫਬਾਕੇ ਭਾਵ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਟਿਕਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਲਿਵ ਲੱਗੀ ਵੇਲੇ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਇਕ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਹੁਸਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਛਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ।

ਅਥਵਾ ਮੰਡਲ ਦਾ ਅਰਥ ਘੇਰਾ ਬੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਅਰਥ ਲਗਿਆ:- ਮਨ (ਅਸਾਂ) ਹਰੀ ਦੀ ਲਿਵ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਮਨ ਨੂੰ ਕੇਂਦ੍ਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਹਰੀ ਦੀ ਲਿਵ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਤਿ (ਘੇਰਾ)।

ਅੰਜੁਲੀ- (ਸੰਸ:,) ਦੁਇ ਹਥਾਂ ਨੂੰ ਐਉਂ ਮੇਲਣਾ ਕਿ ਬੁੱਕ ਜਿਹਾ ਬਣੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਉਠਾ ਕੇ ਸਿਰ ਤਕ ਲੈ ਜਾਣਾ ; ਐਸਾ ਕਰਨਾ ਬੜਾ ਸਤਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਡੰਡਉਤ- (ਸੰਸ:, ਦੰਡਵਤ) ਡੰਡੇ ਵਤ ਲੰਮਾ ਪੈਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣਾ।

ਸਾਕਤ- ਸ਼ਾਕ੍ਤ : = ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ। ਭਾਵ ਹੈ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿਮੁੱਖ ਤੋਂ। ਅ਼ਰਬੀ ਦੇ ਪਦ 'ਸਾਕ਼ੜ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਟੁੱਟਾ ਹੋਇਆ, ਭਾਵ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਲੋਂ ਟੁੱਟਾ ਹੋਇਆ।

ਹਰਿ ਰਸ- ਹਰੀ (ਦੇ ਮੇਲ ਯਾ ਸਮੀਪਤਾ) ਦਾ ਅਨੰਦ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਿਆਂ ਜਦ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਟਿਕਾਉ ਹੋਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਖਿੱਚ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਤਦ ਠੰਢ, ਟਿਕਾਉ, ਖੇੜੇ ਦਾ ਇਕ ਸੁਖ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਹਰਿ ਰਸ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਹਉਮੈ- (ਸੰਸ:, ਅਹੰਮਤਿ = ਰੂਹਾਨੀ ਅਗਜਾਨ। ਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ) ਮੈਂ-ਪਨੇ ਦਾ ਭਾਵ ਜੋ ਅੰਦਰ ਸਥੂਲ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲਵੇ। 'ਮੈਂ'' ਜਦ 'ਮੈਂ ਨਹੀਂ' ਵਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪਾ ਨਿਵਾਰਦੀ ਹੈ। 'ਮੈਂ' ਜਦ 'ਹਉਂ' ਵੱਲ ਝੁਕਦੀ ਹੈ 'ਹਉਂ ਹਉਂ' ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਦ ਆਪਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਭਾਵ ਤੋਂ ਮੋਹ ਮਾਯਾ ਵਿਚ ਫਸਦੀ ਹੈ, ਇਹ 'ਹਉਮੈ' ਹੈ, ਅਹੰਕਾਰ, ਅਭਿਮਾਨ।

ਕੰਡਾ- (ਸੰਸ:, ਕੰਟਕ। ਪੰਜਾਬੀ, ਕੰਡਾ) ਸੂਲ। ਕਈ ਬ੍ਰਿਛਾਂ, ਬੂਟਿਆਂ ਨਾਲ ਤ੍ਰਿੱਖੀ ਨੋਕ

---

[੧]First Person

ਵਾਲੀ ਸ਼ੈ, ਜੋ ਚੁਭ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਗਰੀਬ- (ਅ਼ਰਬੀ = ਗ਼ਰੀਬ) ਪਰਦੇਸੀ, ਧਨ ਹੀਨ। ਭਾਵ ਹੈ ਨਿਮਾਣੇ।

ਮਸਕੀਨ- (ਅ਼ਰਬੀ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਿਰਧਨਤਾ ਨੇ ਬੇਤਾਕਤ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੋਵੇ। ਜਿਸ ਪਾਸ ਕੁਛ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਕੰਗਾਲ। ਭਾਵ ਹੋਰ ਨਿਮਾਣੇ ਤੋਂ ਹੈ।

ਅਧਾਰੁ ਤੇ ਟੇਕ- ਅਧਾਰ ਤੇ ਟੇਕ ਦੀ ਅਰਥ ਵਿਵੇਚਨਾ : ਆਧਾਰ,

ਯਥਾ:- **ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਨਾਮੁ ਬਾਰੰਬਾਰ॥ ਨਾਨਕ ਜੀਅ ਕਾ ਇਹੈ ਅਧਾਰ॥** (ਸੁਖਮਨੀ, ੨੪-੨)

ਟੇਕ- ਯਥਾ:-**ਮੈ ਅੰਧੁਲੇ ਕੀ ਟੇਕ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਖੁੰਦਕਾਰਾ॥** (ਤਿਲੰਗ ਨਾਮਦੇਵ)

(ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਮਹਲਾ ੫)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਥਨ- ਮਰਕੇ ਜਿੱਥੇ ਵਾਸ ਹੋਣਾ ਹੈ ਜੀਵਾਤਮਾ ਦਾ, ਉਥੋਂ ਦੇ ਸੁਖ ਲਈ ਉਪਾਉ ਦੱਸਿਆ ਹੈ : ਸੰਤ ਦੀ ਟਹਿਲ, ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਸਵੈ ਸਰੂਪ ਦੀ ਲੱਖਤਾ।

ਮੂਲ	ਅਰਥ
ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਮਹਲਾ ੫॥	
ਕਰਉ ਬੇਨੰਤੀ ਸੁਣਹੁ ਮੇਰੇ ਮੀਤਾ ਸੰਤ ਟਹਲ ਕੀ ਬੇਲਾ॥ ਈਹਾ ਖਾਟਿ ਚਲਹੁ ਹਰਿ ਲਾਹਾ ਆਗੈ ਬਸਨੁ ਸੁਹੇਲਾ॥੧॥	(ਮੈਂ) ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਸੁਣੋਂ ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਿੱਤਰੋ! (ਇਹ) ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਟਹਿਲ ਦਾ ਵੇਲਾ[1] ਹੈ। ਜੇ ਇੱਥੇ ਹਰੀ (ਰੂਪ) ਨਫਾ ਖੱਟਕੇ ਲੈ ਚੱਲੋ (ਤਾਂ) ਅੱਗੇ ਵੱਸਣਾ ਸੌਖਾ ਹੋਵੇਗਾ ॥ ੧ ॥
ਅਉਧ ਘਟੈ ਦਿਨਸੁ ਰੈਣਾਰੇ॥ ਮਨ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਕਾਜ ਸਵਾਰੇ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥	ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ ਕਰਕੇ ਉਮਰਾ ਘਟਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਤਾਂਤੇ) ਹੇ ਮਨ! (ਤੇਰੇ ਲਈ ਚੰਗਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ) ਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ (ਉਪਰ ਕਿਹਾ) ਕੰਮ ਸੁਆਰ ਲਵੇਂ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥
ਇਹੁ ਸੰਸਾਰੁ ਬਿਕਾਰੁ ਸੰਸੇ ਮਹਿ ਤਰਿਓ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ॥ ਜਿਸਹਿ ਜਗਾਇ ਪੀਆਵੈ ਇਹੁ ਰਸੁ ਅਕਥ ਕਥਾ ਤਿਨਿ ਜਾਨੀ॥੨॥	ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਕਾਰ (ਰੂਪ ਹੈ, ਅਰ) ਸੰਸੇ ਵਿਚ ਹੈ[2] (ਇਸ ਨੂੰ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਨੇ ਤਰਿਆ ਹੈ। (ਹਾਂ) ਜਿਸ ਨੂੰ (ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ) ਜਗਾ ਕੇ[3] ਇਹ ਰਸ[4] ਪਿਆਲਦਾ ਹੈ, ਅਕਥ ਕਥਾ ਉਸ ਨੇ ਜਾਣੀ ਹੈ ॥੨॥
ਜਾਕਉ ਆਏ ਸੋਈ ਬਿਹਾਝਹੁ ਹਰਿ ਗੁਰ ਤੇ ਮਨਹਿ ਬਸੇਰਾ॥ ਨਿਜ ਘਰਿ ਮਹਲੁ ਪਾਵਹੁ ਸੁਖ ਸਹਜੇ ਬਹੁਰਿ ਨ ਹੋਇਗੋ ਫੇਰਾ॥੩॥	(ਹੇ ਮਿੱਤਰੋ !) ਜਿਸ (ਵੱਖਰ) ਨੂੰ ਲੈਣ ਲਈ ਆਏ ਹੋ, ਸੋਈ ਖ਼ਰੀਦੋ, ਹਰਿ ਦਾ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਨ ਵਿਚ ਬਸੇਰਾ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ) ਅਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਮਹਲ (ਤੇ ਉਸ ਦਾ) ਸੁਖ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਪਾ ਲਓਗੇ, (ਤੇ) ਫੇਰ ਜਨਮ ਮਰਨ (ਬੀ) ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ॥ ੩ ॥

[1] ਵੇਲਾ ਦਾ ਭਾਵ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਹੈ।

[2] ਭਾਵ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੈਨ ਤੇ ਮਨ ਕਰਕੇ ਸੰਸਿਆਂ ਵਿਚ ਹੈਨ।

[3] ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਗਾਵੇ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਗਾਵੇ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਰਮ, ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਗਾ ਦੇਣਾ, ਇਹ ਜਗਾਉਣਾ ਹੈ।

[4] ਇਹ ਰਸ ਜੋ ਅਗੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ:-ਮਨ ਵਿਚ ਹਰੀ ਦਾ ਬਸੇਰਾ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਉਪਜਿਆ ਸਹਜ ਸੁਖ।

ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਪੁਰਖ ਬਿਧਾਤੇ ਸਰਧਾ ਮਨ ਕੀ ਪੂਰੇ॥ ਨਾਨਕ ਦਾਸੁ ਇਹੈ ਸੁਖੁ ਮਾਗੈ ਮੋਕਉ ਕਰਿ ਸੰਤਨ ਕੀ ਧੂਰੇ॥੪॥੫॥	(ਇਉਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰੋ)! ਹੇ ਅੰਤਰਜਾਮੀ, ਹੇ ਕਰਤਾਰ! ਹੇ ਮਨ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ[1]! ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਇਹੋ ਸੁਖ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਦੀ (ਚਰਣ) ਧੂੜ ਬਣਾਓ, (ਭਾਵ, ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾ ਬਖਸ਼ੋ)[2]॥ ੪ ॥ ੫ ॥

ਵਜਾਖਜਾ-ਅੰਕ ੧ ਵਿਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸਨਮੁਖ ਆਏ ਜਗਜਾਸੂਆਂ ਨੂੰ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੇ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰੋ ਤੇ ਨਾਮ ਸੰਗ੍ਰਹ ਕਰੋ ਜੋ ਅਗੇ ਜਾਕੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਸੁਖੀ ਵੱਸੋ।

ਰਹਾਉ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਮਰਾ ਦੇ ਦਿਨ ਪ੍ਰਤਿ ਦਿਨ ਘਟਣ ਵੱਲ ਦੁਆਕੇ ਫ਼ੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਕਤ ਬਿਰਥਾ ਨਾ ਗੁਆਓ, ਸਫਲਾ ਕਰੋ ; ਕਿਵ ਕਰੋ ? ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ !

ਅੰਕ ੨ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਇਸ ਆਹਰ ਵਲੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਾਫ਼ਲੀ ਦਾ ਕਾਰਣ 'ਸੰਸੇ ਬ੍ਰਿਤੀ' ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪ੍ਰਲੋਕ ਜੀਵਨ ਬਾਬਤ ਸੰਸੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਾਯਾ ਭਰਮ ਦਾ ਜਾਲ ਵਿਛਾਈ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗਜਾਨ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ !

ਅੰਕ ੩ ਵਿਚ ਨਿਰਸੰਸੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਮਿਹਰ' ਸਮਝਕੇ ਆਲਸੀ ਨਾ ਹੋ ਜਾਓ ਸਗੋਂ ਉੱਦਮ ਕਰੋ ਤੇ ਜਿਸ ਮਾਲ ਨੂੰ ਖ਼ਰੀਦਣ ਆਏ ਹੋ ਉਹ ਖ਼ਰੀਦੋ। ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਹਰੀ ਦਾ ਵਾਸਾ ਕਰਾ ਲਓ। ਉਸ ਦਾ ਫਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਨਮ ਮਰਨ ਮਿਟ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਓਗੇ।

ਅੰਕ ੪ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰੋ ਸ਼ਰਧਾ ਪੂਰਬਕ।

ਨਿਰੁਕ੍ਤ- ਬੇਲਾ-(ਸੰਸ:, ਵੇਲਾ) ਵੇਲਾ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ।

ਅਉਧ -(ਸੰਸ:, ਅਵਧਿ = ਹੱਦ) ਉਮਰਾ, ਆਯੂ।

ਰੈਣਾ-(ਸੰਸ:, ਰਜਨੀ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਰਯਣੀ। ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ, ਰਯਨੀ, ਰੈਣੀ। ਨਵੀ: ਪੰਜਾਬੀ, ਰੈਣ, ਰੈਨ) ਰਾਤ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਰੈਣ' ਪਦ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਲੱਛਣਾਂ ਦਵਾਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਆਇਆ ਹੈ:-

੨. ਰੈਨ ਤੋਂ ਭਾਵ- ਉਮਰਾ, ਅਰਥਾਤ ਅਵਸਥਾ। ਕਾਰਣ ਇਹ ਕਿ, ਮਰਨੇ ਬਾਅਦ ਅਗਲੀ ਹਾਲਤ ਦਿਨ ਵਤ ਰੌਸ਼ਨ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਜਗ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਹਾਲਤ ਘੁਸ-ਮੁਸਾਲੀ ਜੇਹੀ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਹਾਲਤ ਸਾਡੀ ਉਮਰ ਯਾ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਰੈਣ ਦੀ ਮੁਰਾਦ ਸਾਡੀ ਬੀਤ ਰਹੀ ਉਮਰ ਹੈ। ਯਥਾ:-

'ਸੰਸਾ ਇਹੁ ਸੰਸਾਰੁ ਹੈ ਸੁਤਿਆ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਇ॥' (ਸਿਰੀ: ਮਹਲਾ ੩-੫੮)

ਤਥਾ :- **'......ਸਭ ਚਲੀ ਰੈਣ ਵਿਹਾਦੀ॥'** (ਸਿਰੀ: ਮਹਲਾ ੪, ਪਹਰੇ-੧)

ਤਥਾ :- **ਪਹਿਲੈ ਪਹਰੈ ਰੈਣਿ ਕੈ ਵਣਜਾਰਿਆ ਮਿਤ੍ਰਾ......॥** (ਸਿਰੀ: ਮ: ੧, ਪਹਰੇ-੧)

੩. ਰਾਤ ਕਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕੇਸ ਕਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕੇਸ ਕਾਲੇ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਵਾਨੀ ਬੀ ਰੈਣ ਦਾ ਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਯਥਾ :-

'ਰੈਨਿ ਗਈ ਮਤ ਦਿਨੁ ਭੀ ਜਾਇ॥ (ਸੂਹੀ ਕਬੀਰ-੨)

---

[1]'ਪੂਰੇ' ਦਾ ਅਰਥ 'ਪੂਰੀ ਕਰੋ' ਬੀ ਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। [2]'ਚਰਨ ਧੂੜ ਬਖਸ਼ੋ' ਬੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੪. ਰੈਣ ਹਨੇਰੇ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਵਿਦਜਾ ਬੀ ਹਨੇਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਵਿਦਜਾ ਬੀ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਲਈਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ :-

ਰੈਣਿ ਅੰਧਾਰੀ ਕਾਰੀਆ ਕਵਨ ਜੁਗਤਿ ਜਿਤੁ ਭੋਰੈ॥ (ਗਉੜੀ ਮ: ੫-੧੫੭)

ਤਥਾ- **ਤਹ ਭਇਆ ਪ੍ਰਗਾਸੁ ਮਿਟਿਆ ਅੰਧਿਆਰਾ ਜਿਉ ਸੂਰਜ ਰੈਣਿ ਕਿਰਾਖੀ।**

(ਵਾਰ ਸਿਰੀ : ਮ: ੪-੧੨)

ਜਿੱਕੁਰ ਸੂਰਜ ਰਾਤ੍ਰ ਨੂੰ (ਕਿਰਾਖੀ =) ਖਿਚ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਖਿੱਚ ਕੇ ਅਭਾਵ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਇਕੁਰ ਹੀ ਸੰਤ ਸੂਰਜ ਵਤ ਜਗਜਾਸੂ ਦੀ ਅਵਿਦਜਾ ਰੂਪ ਰਾਤ੍ਰੀ ਆਪਣੀ ਵੱਲ ਖਿੱਚ ਕੇ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

ਬਿਕਾਰ-(ਸੰਸ:, ਵਿਕਾਰ:) ੧. ਕੁਦਰਤੀ (ਸੁਭਾਵਕ) ਹਾਲਤ ਤੋਂ ਬਦਲਕੇ ਹੋਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼। ੨. ਵਿਗਾੜ।

੩. ਸੇਹਤ ਤੋਂ ਵਟਾਉ ਭਾਵ ਬੀਮਾਰੀ, ਆਤਮਾ ਦੀ ਅਡੋਲਤਾ ਤੋਂ ਨੀਵੇਂ ਵਲਵਲੇ ਵਿਚ ਕਾਮ ਆਦਿ ਰਸਾਂ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦੀ ਹਾਲਤ।

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ- (ਸੰਸ:, ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨੀ) ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ :-

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਬੇਤਾ॥ (ਸੁਖਮਨੀ, ੮-੬)

(ਪਰ) ਕੇਵਲ ਵਾਚਜ ਗਜਾਨ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ, ਸਚ ਮੁਚ ਦਾ ਵੇਤਾ (ਜਾਣਨੇ ਵਾਲਾ) ਹੋਵੇ ਤੇ ਓਹ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਗਜਾਨ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੋਵੇਂ ਇਕੱਠੇ ਕਹੇ ਹਨ, ਯਥਾ :-

(ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ) : **ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਏਕ ਸੰਗਿ ਹੇਤਾ॥** (ਸੁਖਮਨੀ-੮-੬)

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਓਹੁ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਇਕ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ।

ਅਕਥ ਕਥਾ- ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਦੀ ਕਥਾ।

੨. ਉਹ ਕਥਾ ਜੋ ਕਥੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਬਿਹਾਝਹੁ- (ਸੰਸ:, ਵਜਵਹਾਰ =। ਹਿੰਦੀ, ਬਿਸਾਹਨਾ। ਪ੍ਰੰ: ਪੰਜਾਬੀ, ਵਿਸਾਹਣਾ ਤੇ ਵਿਹਾਝਣਾ, ਬਿਹਾਝਣਾ) ਖ਼ਰੀਦੋ।

ਬਸੇਰਾ- (ਸੰਸ:, ਵਸ੍ = ਵਸਣਾ, ਰਹਿਣਾ। ਹਿੰਦੀ, ਵੱਸ ਤੋਂ ਵਸੇਰਾ, ਬਸੇਰਾ = ਵਾਸਾ, ਰਹਿਣਾ) ਵਾਸਾ। ਰਹਿਣਾ। ਨਿਵਾਸ।

ਨਿਜ ਘਰਿ ਮਹਲੁ ਪਾਵਹੁ- ਘਰ ਵਿਚ ਮਹਲ ਪਾਉਣਾ = ਘਰ ਇਕ ਛੋਟਾ ਮਕਾਨ ਹੈ, ਮਹਲ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਮਕਾਨ ਹੈ। ਘਰ ਤੋਂ ਭਾਵ ਜੀਵ ਤਤ ਯਾ ਆਤਮਾ ਹੈ, ਮਹਲ ਤੋਂ ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮ ਤਤ ਯਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਾਹਰੋਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਤਮਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਤੇ ਉਸ ਮੇਲ ਤੋਂ ਉਪਜਿਆ ਸਹਜ ਸੁਖ ਮਿਲ ਪਵੇਗਾ।

ਐਉਂ ਭੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੇ (ਘਰ =) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਮਹਲ =) ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।

ਅੰਤਰਜਾਮੀ- (ਸੰਸ:, ਅੰਤਰ੍ਯਾਮਿਨ੍ = ਜੋ ਅੰਦਰ ਵਸਦਾ, ਅੰਦਰ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਦਾ, ਠੀਕ ਕਰਦਾ ਯਾ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ। ਵੇਦਾਂਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ 'ਅੰਤਰਯਾਮੀ' ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਉਸ ਤੱਤ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜੋ ਅੰਦਰ ਰਹਿਕੇ ਨਿਯਮਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, Inner Controller, ਇਹ ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਾਰਣ ਰੂਪ

ਹੋਕੇ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ)। ਅੰਦਰ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ। ਅੰਦਰ ਵਸਦਾ, ਪਰ ਆਮ ਅਰਥ ਹੈ ਅੰਦਰ ਦੀਆਂ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ। ਜੋ ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਉਹ ਅੰਦਰ ਦਾ ਸਭ ਕੁਛ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਮ ਅਰਥ ਇਹੋ ਹੋ ਗਿਆ।

ਬਿਧਾਤੇ- (ਸੰਸ:, ਵਿਧਾਤ੍ਰਿ। ਪੰਜਾਬੀ, ਬਿਧਾਤਾ, ਵਿਧਾਤਾ, ਬਿਧਾਤੀ) ਬਿਧਾਤਾ ਦਾ ਅਰਥ ਬ੍ਰਹਮਾ ਯਾ ਕਰਤਾਰ ਹੈ। ਬਿਧਾਤੇ = ਹੇ ਕਰਤਾਰ !

੨. ਪਰ (ਕਰਮ) ਫਲ ਪ੍ਰਦਾਤਾ ਬੀ ਅਰਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ:- ਸਭਨਾ ਕਾ ਦਾਤਾ ਕਰਮ ਬਿਧਾਤਾ ਦੂਖ ਬਿਸਾਰਣਹਾਰੁ ਜੀਉ॥ (ਆਸਾ ਮ: ੧ ਛੰਤ-੪)

ਸਰਧਾ- (ਸੰਸ:, ਸ਼੍ਰਦ੍ਧਾ) ਵਿਸ਼੍ਵਾਸ, ਵਿਸ਼੍ਵਾਸ ਤੇ ਪਯਾਰ ਦਾ ਮਿਲਵਾਂ ਭਾਵ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਤਿਕਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।